

ЕРИХ
МЮГЗАМ

ЮДА

РОБИТНИЧА ДРАМА

M-94

ЕРИХ МЮГЗАМ

Ю Д А

РОБІТНИЧА ДРАМА НА П'ЯТЬ ДІЙ

КОСМОС
ІНСТИТУТ
297 р. 1/2
БЕРЛІН

КОСМОС

УКРАЇНО-АМЕРИКАНСЬКЕ ВИДАВН. ТОВАР.
ХАРКІВ — БЕРЛІН — НЬЮ-ЙОРК

1 9 2 3

Державна Публічна
БІБЛІОТЕКА УРСР
№ 1176880

ІІТ СГК
Академії Н М
УРС

В 0 99703

„МАТЕРІАЛЬНУ СИЛУ МОЖНА ПОДОЛАТИ ТІЛЬКИ МАТЕРІАЛЬ-
НОЮ Ж СИЛОЮ; АЛЕ Ї ТЕОРІЯ ОБЕРТАЄТЬСЯ В МА-
ТЕРІАЛЬНУ СИЛУ, КОЛИ ОПАНОВУЄ МАСИ“.

МАРКС

МАРТІНОВІ АНДЕРСЕН-НЕКСЕ
письменникові, другові, товаришеві.

Писано у в'язниці м. Анзбах, у квітні року 1920.

Найвищою Репертуарною Радою
Народного Комісаріату Освіти
Української Соціалістичної
Радянської Республіки
ухвалено до друку
й вистави.

ДІЄВІ ЛЮДЕ

Матвій Зеебальд
Рафаель Шенк — складач у друкарні
Шенчиха — його мати
Флора Северін — студентка
Стефан Клаґенфуртер — токар-металіст
Марія Клаґенфуртер — його жінка
Бравн }
Троц } робітники
Дітрих }
Фербер }
Фішер }
Ернст Ласман — осліплений на війні
Матильда Ласман — його жінка
Роза Фібіх — робітниця
Фриц Рунд — салдат
Федір Володимирович Лехарьов
Рудольф Тідкен літератор
Штравс — редактор соціал-демократ. часопису
Тесендорф — поліційний радник
Вера Адлер — розведена жінка
Клара Вендт
Д-р Босеніус
Прецольд — ресторатор
Д-р Карфункельштайн — журналіст
Трамвайний поводитир
Трамвайна кондукторка
Лейтенант
Унтер-офіцер
Кельнерка

Робітники, робітниці, пани, пані, салдати, санітари, юрба.
Дія відбувається 28, 29, 30 січня 1918 р. в великому місті
Німеччини.

ДІЯ ПЕРША

Мешкання Стефана Клагенфуртера. Велика хата. Праворуч двовікон. Посеред задньої стіни двері. По-між дверима й стіною з вікнами піч з плитою, ліворуч од неї водогон. Поміж вікнами проста комода, на ній кілька фотографій і над нею невеличка полиця для книжок. Під переднім вікном великий кофер. Над плитою полиця для талірок, пляшок і т. д. В кутку, праворуч, кухенна шахва, на ній висять рушники. Спереду по лівому боці чорна канапа (покрита). Перед нею круглий стіл, накритий скатертинкою, і двові чорних оббитих матерією стільців. Ліворуч, присунуте головами до задньої стінки, двохспальне ліжко, праворуч од нього столик і стілець, ліворуч — бляшаний рукомойник і дзеркало. Посередині хати великий кухенний стіл накритий грубою скатертиною, поруч — машина до шиття і пара табуреток.

На підлозі перед канапою простий килим. На лівій стіні над канапою круглий дзигар з вагою. Посередині олеографічні портрети Маркса й Бебеля. Далі назад — фотографії в рямцях. Над ліжком табличка з побожним написом. По вікнах легенькі тюлеві занавіски, перед ними кілька риновок з квітками. Над великим столом висить гасова лампа.

В печі жар. По кухенному столу розіслано полотно. Час — пів на четверту по обіді: *Марія Клагенфуртер* шве на машині, спляється, обриває нитку. Піднімає дитячу сорочку, що її пошила, посміхаючись розглядає на світ. Потому встає. Видко, що вона вагітна. Поглядає на годинника, хитає головою, підходить нервово до вікна, длубається в печі і дивиться в чавунок з водою, що стоїть на плиті. Раптом прислухається. Зовні чути кроки. Енергійно одчинивши двері, *Стефан Клагенфуртер* входить у брилі і в пальті.

Марія (обіймає його). Аж ось коли! Страшенно довго вони тебе задержали.

Клагенфуртер (*цілує її*). Стривожилась насправжки, серденько?

Марія. Ну, як же було? Не забрали?

Клагенфуртер. Зараз почувеш. — Наволоч!

Марія. Господи! — Ну, роздягнись спочатку. (*Пособляє йому скинути пальто.*) Давай сюди! Я винесу.

Клагенфуртер. Оттакої! Тобі треба берегтися, чуєш? І не вибігати ка-зна для чого з теплої хати. Я сам можу повісити це в шахву. (*Виходить, лишає одчинені двері.*)

Марія. Та кажи ж бо, Стефі, не взяли ж вони тебе в салдати?

Клагенфуртер (*повернувшись у хату*). Тільки не тривожся, серце. Я ж іще не в окопах. (*Сідає*).

Марія. То розповідай же!

Клагенфуртер (*зриває з шиї гумовий комірць*). Хоч шню висвободити. Не варт було й чепуритись, щоб ставати перед тими блазнями в адамовій одежі. Візьми лишень комірця. На неділю почисть його ще разка.

Марія (*кладає комірця в шухлядку*). То як же, Стефі, як там було?

Клагенфуртер. Ну, значить, вони мене оглянули й обмадали. Даси мені кави, Маріхен?

Марія. А як же. Вже готова. (*Порасться біля плити і виймає посуд із шахви.*) Не муч тільки, милий. Розповідай же нарешті.

Клагенфуртер. Та бач... Ну, добре: однаково ж доведеться сказати. Так от — до фронтової служби гідний.

Марія (*до нього*). Стефі!

Клагенфуртер. Тихше, дитинко! — Не хвилюватись, — ти ж тямеш. — Та до того ще ж нічого й нема. Одразу вони мене нізащо не візьмуть.

Марія. Ти думаєш? Хоч, правда, — стільки часу ти був непридатний, а тепер на тобі — з твоїм хорим серцем...

Клаґенфуртер (сміється). Так, війна дужча за Лурдську Матір Божу. Поволеньки вона й з останнього каліки героя зробить.

Марія (наливає каву). У мене тепер кращий сурогат кави. А ось сахарин. Як він тобі на смак?

Клаґенфуртер. Звичайно, — годиться. Але чи ж доживемо ми колись знову до справжньої кави з цукром та з молоком? Це ж таки й справді: коли ми будемо «держатися» й далі так само, як досі, то наше мале ще думатиме, що перед його народженням Німеччина була справдешнім раєм.

Марія. Подивись, Стефі, що я зробила. (Показує йому сорочку). І ковдерка вже готова й очіпочок. Завтра починаю плести черевнички й панчішки.

Клаґенфуртер (тягнеться до неї). От було б нам щастя! — А тут оця свинота! (Цілує.) Та коли б я ще вірив в оте дурисвітство, — але йти з такою огидою! — Старий Троц уже майструє коліску, а мені чи й доведеться колісати в ній нашу дитину!

Марія (обіймаючи його міцно). Стефі, мій Стефі! А може ж скоро мир буде?

Клаґенфуртер. Овва, мир! — Ми ж б'ємося «до останньої краплини крові», то б то нашої крові. Пролетарі нехай сходять кров'ю, а велике панство зробить на цім розкішний гешефт. — Ось слухай! (З вулиці чути, як співають салдати.) Чуєш? — «переможемо Францію»! Пху, чорт! Можна втратити всяку надію, коли самі салдати оттак-о — —. Та що ж, вони мусять співати. Під команду.

Марія. Стефі, чи не може за тебе поклопотатися фабрика?

Клаґенфуртер. Я вже думав про це. Тільки вона цього не зробить; токарів вони знайдуть досить. Та вони й так не дуже-то до мене прихильні; вони знають мої

погляди. Врешті, клопоти про мобілізованих найчастіше — зайва річ.

Марія (зо слізми). Любий! Мені так моторошно!

Клагенфуртер. Дурниця, серце! Держись бадьоро. Все буде добре, призову ж іще нема. (Виймає з кишені дерев'яну люльку.) Вони мене держали з десятої години ранку. Багатьох іще й не оглядали.

Марія. Покури вже сьогодні цигару, — після тої мороки.

Клагенфуртер. Правда, святкувати — так святкувати! (Дістає з комоди цигару й запалює). Чорт зна що: 35 пфенігів за паскудну капусту! За ці гроші колись я цілий тиждень курив би цигару!

Марія. І хліб уже підскочив на 2 пфеніги. А ниток і не до купишся. Страх, як усе подорожчало. (Стукають).

Клагенфуртер. Прошу! (Входить Рафаель Шенк. Рудий і блідий, з сухітними плямами на обличчю. Трохи шкутильгає).

Шенк. Добридень, Стефане! Доброго здоровля, пані Клагенфуртер! (Подає обом руку.)

Клагенфуртер. Здоров, Шенку! — Роздягайся!

Шенк (скидає пальто).

Марія. Кладіть на ліжко. — Стефі, цигара!

Клагенфуртер. А справді! (Відкладає цигару на мисочку під квіткою на вікні.)

Шенк. Дурне! Кури собі! (Кашляє.)

Клагенфуртер. Не біда. Тобі дим без діла, а цигара мені не пропаде.

Шенк. Ну, як?

Клагенфуртер. Як і мусило бути: військово-зобов'язаний.

Шенк. Сто чортів! Таки так. А серце ж як?

Клагенфуртер. Серце? Доктор сказав: «На пару штурмів його вистачить».

Марія. Оце так і сказав? Та й грубо ж. *(Плаче.)*

Клагенфуртер. Тихо, дитинко! Пам'ятай, що тобі є! Та я ж таки ще й не штурмую. До того часу ще чимало чого може трапитись.

Шенк. Ти ж не підеш, Стефане?

Клагенфуртер. Як то — не підеш?

Шенк. Я кажу, — коли буде призов.

Клагенфуртер. Треба ще поміркувати. Кінець кінцем, мабуть доведеться йти.

Шенк. То залежить од того, чи ти схочеш.

Клагенфуртер. Так, у теорії.

Шенк. Теорія? Мені здається, коли щось годиться на практиці, то це не шкодить і теорії.

Клагенфуртер. То ти серйозно кажеш, що мені не слід іти?

Шенк. Я зробив би саме так.

Марія. Господи! Вони ж його посадять!

Шенк. Звичайно. А вам легше, щоб ваш чоловік був краще в окопах, ніж у в'язниці?

Марія. А як уб'ють?

Шенк. То й це на фронті трапиться швидче, ніж тут. Чи може ви, часом, сорому боїтеся?

Марія. Крий Боже, ні! Тільки я не знаю... Ой, Стефі!

Клагенфуртер. Тихо, серце! Це діло треба розжувати.

Шенк. Чого ще там жувати? По однім боці стоїть капітал і заміряється на тебе, на твоє життя, здоровля, щастя й переконання, а по другім боці стоїш ти, твоя жінка і та дитина, що в вас буде.

Клагенфуртер. Свята правда!

Шенк. А зваж іще ж на свої погляди, на свою про-

летарську честь, Стефане! Ти ж знаєш, проти чого ми маємо боротись. Невже ж ти візьмеш од ворога рушницю і за його командою підеш проти власної совісти та проти своїх клясових товаришів?

Клагенфуртер. Говориш ти слушно. Це ж я часто чував — і від тебе, і від Зеебальда та й сам собі не раз так промовляв. Але...

Шенк. Хотів би я твоє «але» знати.

Клагенфуртер. Вони мене змусять.

Шенк. Змусять? Змусити мене можна чогось не робити, як що мені силою перешкоджати. Але не можна мене змусити зробити щось такого, чого я не хочу.

Клагенфуртер. Вони мене поволочуть у казарми.

Шенк. Так, вони це зроблять. А далі?

Клагенфуртер. Ну, вони напнуть на мене сірий мундур.

Шенк. Як що ти не пручатимешся.

Марія. Ой лихо! — Та ж вони тебе звяжуть, як ти будеш оборонятись.

Шенк. Як що вони його звяжуть, він не зможе марширувати.

Клагенфуртер. Правда твоя, Шенку, так усе ж таки краще.

Марія. Ох, як я того боюся! Вони ж тебе катуватимуть!

Шенк. Не слід боятися заздалегоду, пані Маріє. Поперше, вони ж його ще не взяли.

Марія. Як то?

Шенк. Дуже просто: коли дійде до діла, — Стефан зникне собі.

Марія. А я? Мені ж доведеться...

Клагенфуртер. Іще ж цілих два місяці, любя! З тобою я ж однаково не буду. Вони або мене заберуть та через

чотирі тижні муштри й — на фронт, або ж посадять, або ж я втечу. От тільки, з чого ж ти житимеш?

Шенк. За це ми подбаємо. А з чого вона житиме, як тебе візьмуть? Що їй дасть держава, те ми в одну мить зберемо в «Спілці Нових Людей».

Клагенфуртер. По руках, Шенку! Беру це на себе.

Шенк (*стискує йому руку*). Ти менше береш на себе, ніж усі оті міліони, що не зважаються.

Марія. Як же мені моторошно!

Шенк. Нема чого. Кінець кінцем я сподіваюся, що робітники таки заворушаться.

Клагенфуртер. Є щось нового?

Шенк. Росія вплине. Подумай — вони ж вийшли з війни.

Клагенфуртер. Але ж дорого вони заплатили за той мир.

Марія. Та ще чи й мають вони його?

Шенк. То то бо й є. Ми не можемо тепер кинути їх на призволяще.

Клагенфуртер. Ти це про умови миру?

Шенк. Так, і про наступ на беззахистну країну.

Клагенфуртер. Галєбна річ! Боюся тільки, що не пощастить нам підняти проти цього маси.

Шенк. В Берліні де-що вже робиться. А тут має зробити Зеєбальд. Як що вони до когось прислухаються, то тільки до нього. До речі, незабаром надійдуть інші.

Клагенфуртер. Хто це — інші?

Шенк. Та от, — Троц, Дітріх, Северін, Роза, то-що.

Марія. Сюди — до нас?

Шенк. Так, сюди. Мені здавалося, що я ніби вже й казав про це. Я їх сюди скликав.

Марія. То мені, мабуть, треба хутенько причепуритись. (*Дістає з комоди білий фартух і надіває.*) Та

й машина ще оця! *(Прибирає машину й шитво з кухонного столу).*

Клагенфуртер. Чому ж це до нас?

Шенк. Ти не був сьогодні на роботі. Товариші з Ваксманівського пошабашували сьогодні дуже рано. Трошки страйком уже пахне.

Клагенфуртер. То ти сподіваєшся на загальний страйк? Коли ж воно, кажеш, до того дійде?

Шенк. В Берліні вже ніби ось-ось. Посамперед треба визволити Лібкнехта. Може бути, що нам дуже скоро доведеться стати до боротьби.

Клагенфуртер. Слухай! Я щось не певний, чи пристане до нас Зеебальд.

Шенк. Е, ти його не знаєш.

Клагенфуртер. То правда: він як вогонь, — усіх захоплює. Тільки тепер він щось закрутився в своїй спілці зо студентами й мистцями. Я щось не дуже вірю інтелігентам; занадто мало розуміють вони справжні інтереси пролетаріату.

Шенк. Бувають і винятки. От хоч би Флора Северін. А ті естети в «Спілці Нових Людей» і самому Зеебальдові не до серця. Коли хто революціонер, то це він. Він хоче миру.

Клагенфуртер. І революції?

Шенк. А як же він здобуде мир без революції?

Клагенфуртер. Так, та чи ж він знає це?

Шенк. Він увесь час каже, що тільки робітники можуть покласти кінець війні, коли перестануть на неї робити, коли не схочуть іти в салдати, коли почнуть думати про самих себе.

Марія. Цього не станеться без насильства.

Шенк. Звичайно. І в Росії сталося не без насильства. А тут опір буде ще дужчий, особливо — доки вони ще не втратять надії кінець кінцем перемогти.

Марія. То ж це буде війна проміж нами самими!

Шенк. А що ж робити?

Клагенфуртер. Так тоді Зеебальд не пристане. Бо ж у нього що й третє слово: «жадного насильства»!

Шенк. Муситиме! Кінець кінцем і він зрозуміє. Зброю можна подужати тільки зброєю.

Марія. Це вже вони, здається, йдуть. *(Чути кроки.)*

Клагенфуртер *(розчиняє двері).* Заходьте. *(Входять Бравн, Фішер, Роза Фібіх і Дітрих. За ними в сірій уніформі, з палицею, осліплений на війні Ернст Ласман, за руку з Матильдою Ласман. Привітання в загальному гомоні, в якому чути дужий голос Дітриха.)*

Марія. Веди чоловіка до канапи, Матильдо. *(Перед Ласманом оступаються.)*

Клагенфуртер. Отак. Сідайте, де вигідніше. Антоне, витягнім кофєра. *(Витягають удвох з Бравном кофєра на середину хати.)* Чи всі вже? Речі кладіть на ліжко.

Бравн. Троц і Фербер не могли звільнитись.

Шенк. А Флора Северін?

Дітрих. Тій ще треба забрати свого поетика з кафе.

Шенк. Покинь жарти, будь ласка.

Роза. Рунда ще нема?

Дітрих. Пошукай хіба під ліжком. *(Сміється на весь голос.)*

(Потроху всі посідали: на канапі ліворуч Ласман, праворуч од нього його жінка, по стільцях навколо столу — Клагенфуртер та Бравн. За кухеним столом — Дітрих і Фішер. Марія сидить на ослончику перед коминком, Роза сіла на кофєрі. Шенк стоїть, спираючись на задню спинку ліжка.)

Клагенфуртер *(до Ласмана).* Ну, Ернесте, що чувати?

Ласман. Як не бачиш, то й не чуєш.

Дітрих. Пси прокляті! Сліпити нас їм ані трохи не сором!

Марія. Чому не сідаєте, Шенку?

Шенк. Я краще постою. Коли Дітрих реве, то однаково рано чи пізно доведеться зо стільця падати.

Дітрих. Чи ж я не правду кажу? Читали сьогоднішній звіт? Здобули 40 локомотивів і по-над 1200 вагонів. Та де? В Росії, де ніхто не обороняється, де вони склали мирову, — поганці! Вони називають це — звоювати! Просто вкрали, підло вкрали кляті боші! В революційній Росії, в країні свободи!

Клагенфуртер. Тихше, Дітриху. Стіни слабенькі.

Шенк. Ясно, в цій шахрайській країні все — чор'зна що, гидота. Та нехай знають, я ж своїх поглядів не ховаю. Я ненавижу її — цю мою так звану батьківщину!

Клагенфуртер. Гаразд, Дітриху. Але ж тут не мітинг. Нам треба говорити про дуже поважні речі, до яких сусідам поки що нема ніякого діла. Отже — не реви, будь ласка.

Дітрих (тихше). Іншим разом лють сама проривається. Банда! Мерзешні...

Бравн (до Клагенфуртера). Про тебе, Стефане, Креч питав.

Клагенфуртер. Майстер? Хиба ж він не знає, що я на огляді?

Бравн. Він, бачиш, думав, що ти все ж після обіду мусиш вийти на роботу.

Клагенфуртер. Коли я повернувся, Маріхен?

Марія. Як раз у пів на четверту.

Клагенфуртер. Та я однаково вже не вийшов би.

Фішер. Я йому саме це й підніс.

Шенк. Як? Ти, великий мовчазнику, дав тому хамові одсіч?

Фішер. А дав.

Клагенфуртер. Що ж ти йому сказав, Фішере?

Фішер. Що я сказав? — Скотина! от що. *(Сміх.)*

Роза. А Креча від мобілізації звільнено.

Дітрих. Усю таку наволоч звільнено. Щоб урятувати своє паскудне падло, вони топлять робітників, а перед директорами роблять у штани.

Ласман. Мене так мій майстер виїв, а на моїй посаді урятував од мобілізації якусь рідню своєї жінки.

Ласманиха. І ось маєте — обидвоє очей! А в нас шестеро душ дітей.

Ласман. А той на десять років молодший, здоровий, та ще й досі працює на моїм місці.

Бравн. Так, тобі скоїлось найгірше, Ернсте.

Ласман. Краще б мене геть було розірвало.

Шенк. Дурне, Ласмане. Коли почнеться діло, то ти нам ще в пригоді станеш.

Ласман. Ні до чого я вже не здатний.

Клагенфуртер. Досить хоч того, що ставатимеш перед людьми: ось що таке війна!

Дітрих. Собаки! *(Сів на кухенний стіл.)*

Марія. А як там у тебе вдома, Тільдо?

Ласманиха. Хоч і не питай. На ті кілька шагів допомоги і найпотрібнішого не дістанеш. Та й за хату плати. А на роботу вийти не можу, малі діти. І Ернста нікому водити.

Роза. Скільки горя скрізь!

Шенк *(ходячи швидко з одного кутка в другий).* Так, з одного боку. Але нам, робітникам, живеться надто розкішно. Високий заробіток усе псує.

Дітрих. То як, щоб експлоататори ще й не платили нічого?

Шенк. Так, але ж робітничча свідомість гине. Робітники жлуктять шампанське і забувають, що в них нема хліба.

Дітрих. Ти маєш рацію. Вони заслуговують на те, щоб здихати за капіталізм.

Роза. Найгірше з тими, що роблять зброю.

Фішер. І з жінками.

Шенк. Найбільш прикра річ, що знаходяться жінки виробляти гранати. Кривава робота, — і до того ж кожна з таких жінок дає змогу послати ще одного чоловіка на «геройську смерть».

Клагенфуртер. Чи можна буде їх до страйку залучити, ось що мене тривожить. *(Зовні чути голоси.)*

Клагенфуртер *(у двері)*. Прошу! *(Входять: Фриц Рунд, солдат з Залізним Хрестом, Троц — сивий робітник, Фербер. Вітання.)*

● Дітрих. Щоб повно в хаті було!

Марія. Роздягайтесь та сідайте, місце ще знайдеться.

Клагенфуртер. Ось на канапі ще можна.

Роза *(до Рунда)*. Ходи, Фрице, сідай біля мене на кофері. *(Троц сідає на канапі по ліву руку од Ласмана, Рунд — на кофері, Фербер — на осломчику коло столу.)*

Фербер. Ну, Шенку, склав уже план бою?

Бравн. Можна б починати.

Шенк. А Флора не прийде? На неї треба зачекати.

Фербер. Прийде, вона хотіла лишень Тідкена взяти з собою. Скоро, мабуть, буде тут.

Клагенфуртер. Мені теж здається що можна вже починати.

Шенк. Без Флори? Стефане, як тобі таке на думку спадає?

Клагенфуртер. Вона ж скоро прийде. І враз усе вторпає, хоч і спізниться.

Шенк. Та про це й мови нема. Найкраща голова, найгостріше око...

Дітрих. І чудовий стан, га?

Шенк. Заткни пельку! *(кашляє дуже.)*

Дітрих. Та я ж нічого, Рафаелю! Це ж тільки жарт.

Шенк *(Схвилювано, з кашлем)*. Покинь такі жарти, прошу.

Рунд. І я теж думаю, що на Северін треба зачекати. Ніхто з нас не зможе до-ладу зорієнтуватися в моменті. Що ми знаємо? Тільки з газет!

Фішер. А там щира брехня.

Клагенфуртер. Я думаю, нам краще видно, як стоїть справа серед робітників.

Бравн. А як почувують себе салдати, Рунде?

Рунд. Хто був на фронті, той, здебільшого, вже готовий. А от молоді, особливо селяне, — так ті ще вірять.

Дітрих. То хай і здихають на фронтах, ідіоти.

Троц. Вони тебе взяли, Стефане?

Клагенфуртер. Взяли, щоб їх за печінку взяло.

Троц. А як гадаєш, скоро покличуть?

Рунд. Тепер кличуть усіх, та до того заводять ще й відомості про політичні погляди.

Марія. Милій Боже!

Рунд. Це значить — ладнаються робити прорив на Заході.

Дітрих. Черевко б їм прорвало!

Фербер. Ось як звільнять собі в Росії військо — мільйони!

Бравн. А американці?

Роза. А ти гадаєш, що вони на щось здатні?

Рунд. Звідки я знаю?

Марія. Хоч би це хоч мир дало!

Шенк. Мир? Тоді? Як що вони прорвуться, тоді війна саме почнеться.

Фербер. Я щось не второпую, коли вони здобудуть Царизм і матимуть ще підводні човни...

БІБЛІОТЕКА
...СТИТУТУ
... 1936.

Шенк. Та хоч би вони захопили й усю Францію та й Англію до купи, то й то з того нічого не вийде. Тільки те, що війна триватиме ще три роки довше, а може й цілих десять.

Ласманиха (*стоплюється, нею тіпає*). Досить війни, досить, чуєте? Чоловіче мій! Дітки мої сироти!...

Ласман. Цить, Тільдо! Однаково не поможеш.

Марія (*заплакала*). Господи! Господи!

Клагенфуртер (*іде до неї*). Не хвилюйся, серце. Подумай про себе.

Троц (*підвівся*). Жінкам є чого плакати. Але перед ними найкраще завдання. Коли час надійде, — ви мусите стати плече в плече з нами, чоловіками. Коли ви нас покинете, — загинемо всі.

Шенк. Посамперед ми не повинні покидати самих себе. Тільки пролетаріят може дати мир. А миру не буде, аж доти, доки не буде революції.

Дітрих. Браво! Ми мусимо повстати! Загальний страйк! Революція!

Троц. Революція — за мир! Але що таке мир? Революція має дати соціалізм, інакше вона не дасть і миру. Може я ще не надто старий, щоб до цього дожити. (*Стук. Одночасно розчиняються двері. Входять Флора Северін, за нею Рудольф Тідкен.*)

Флора (*ще в дверях*). Товариші! От добре, що ви всі тут! Неможна тратити ні хвилини, — Берлін повстає! (*Загальне зворушення, жваві рухи, метушня.*)

Дітрих (*Чути крізь шум*). Наш час настав! Тепер до нас! На вулицю! (*Рушає до дверей.*)

Троц. Дітриху! Дитино в 50 літ! Тепер як раз треба тут лишитися, тепер — ясність передусім!

Шенк (*голосно*). Тихо!! (*Все змовкло.*) Що ви знаєте з подробиць, Флоро?

Флора. Ось екстрена газета. Тідкен може прочитати.

Тідкен (*випаює газету з кишені*). Ось воно! (*читає*)
«До населення. Нацьковані агентами ворога й нечесними агітаторами...»

Дітрих. Звичайно! От, падлюки!

Бравн. Та цить но, Дітриху!

Тідкен. «...робітники де-яких фабрик у Берліні покинули працю. Вони накидають державі божевільну вимогу прохати в ворогів миру і загрожують встановленням робітничих рад». —

Шенк (*до Флори*). Слава Богу — нарешті не про підвищення плати!

Тідкен. «Пам'ятаючи свій обов'язок перед батьківщиною, велика більшість робітників не пішла за огидним заклинком прокламувати загальний страйк. Передусім — визнані представники робітництва — соціал-демократична партія й комісія професійних спілок рішуче зреклися всякої спільности зо зрадницькими елементами».

Дітрих. Ага! Це — чесні!

Тідкен. «Проте, в цю хвилю ще не можна точно встановити розмірів руху...»

Троц. Це бренть уже трошки краще.

Тідкен. «Невеличкі вогнища злочинного діла виникли були вже й по інших місцях, але їх було ліквідовано здебільшого на самім початкові. Є обгрунтоване підозріння, що й у нашому місті окремі особи намагаються внести в лави робітничого населення неспокій і змагання до опору. Ці особи добре відомі владі».

Марія. Це правда, Стефі?

Клагенфуртер. Тихо, люба моя, — це лишень лякають.

Тідкен. «Покладаючись на відому розважність і патріотичні почуття тутешнього робітництва, я як найрішучіше застерігаю від усякої участі в зрадницькій змові. Німецький народ вже три з половиною роки ге-

роїчно змагається з цілим ворожим світом. Нечуване героїство наших посивілих у боях вояків одборопило кордони нашої любої батьківщини від жаху ворожої навали. Російський велетень лежить рострощений долі».

Дітрих. А вони топчуть і грабують його, падлюки!

Бравн. Цить! Ми ж слухаємо.

Тідкен. «Мужні екипажі наших підводних човнів готові вже поставити навколішки нашого найзамеклішого ворога — Англію. Ще недовгий час терпіння — і всі вороги, розбиті, прохатимуть у нас миру, що задовольнить честь і безпечність Німеччини та назавжди забезпечить існування німецького народу. В цей момент треба напружити останні сили. Хто нині страйкує, той вибиває рушницю з рук наших героїв-салдат і зраджує батьківщину. Тому я забороняю всякий страйк, всякі вулишні збіговища, всякі збори, за які мені не буде заявлено за 48 годин. Кожного, хто на фабриці або в іншому місці закликатиме до страйку, роздаватиме листівки, виступатиме з небезпечними промовама, ширитиме брехливі чутки, або ще якось порушуватиме мої накази, буде негайно заарештовано. Проти юрби буде безоглядно вжито зброї.

Начільний генерал барон фон Ліхенгайм.»

Дітрих. Хай лишень спробують, собаки!

Шенк. Так, тоді ми знатимем, що нам робити.

Флора. Читай далі, Рудольфе, буде ще щось.

Бравн. Цікаво.

Тідкен (читає). «Партійні товариші! Організовані робітники й робітниці!»

Фербер. Як? У тій самій газеті?

Тідкен. Зараз же під генералом. Отже: «Соціал-демократична партія й картель вільних професійних спілок як найрішучіше повстають проти спроби робітників, повернутих на фальшиву путь керовництвом з нечистих джерел, що намагається...»

Троц. Нечувано!

Тідкен. «... в цю хвилину, що дозволяє сподіватися на швидке закінчення війни, напасти ззаду на пролетарів, що борються на фронті. Рішуче наказуємо товаришам заховувати пролетарську дисципліну, не дати безвідповідальним агітаторам, імовірно — ще й підкупленим»....

Фербер. Ще раз!

Дітрих. Собаки!

Тідкен. «... спровокувати себе на самочинні виступи, а всякого, хто щось подібного намірився б робити, негайно ж виказувати владі.»

Дітрих. От свинота! Стріляти їх треба!

Клагенфуртер. Та цить бо!

Тідкен. «Пролетарі! Уряд заявив, що війну він закінчить одразу, ледви тільки на те буде змога. Але його мирні пропозиції ворог з глуфом і знущанням одкинув. Тому мусимо ще недовгий час держатися. Після і ми, робітники, проведемо в життя свої вимоги. Тепер же хай панує серед усіх німців згода. Бо інакше шкоди зазнала б тільки робітнича кляса. Довірря до виборних ватажків пролетаріату, це — найпевніший і найкоротший шлях до жагуче бажаного миру.

Соціал-демократична партія.

Уповноважений Гергард Вебер.

Картель вільних професійних спілок.

Уповноважений Яків Там.»

Шенк (*що зворушений переходив з одного кутка в другий, заклавши руки за спину*). Тепер — не гаяти часу. За три дні всьому кінець, — найпізніше.

Дітрих. За три дні? — Завтра рано!

Троц. Як же ти це зробиш, хлопче? Треба добре зорганізуватися. На післязавтра хиба встигнемо.

Флора. Хвилинку ще. Газета порозліплювала телеграми: нараховують від 100 до 150 тисяч страйкарів.

Шенк. Як що вони ласкаво визнають стільки, то їх, значить, 500 тисяч.

Флора. У Ляйпцігу, Галле, в Франкфурті і в Рурській окрузі, теж, мабуть, воруються.

Фербер. Шахтарі! Браво!

Флора. Скрізь встановлено військовий стан.

Дітрих. Підлі боягузи!

Бравн. А про вживання військової сили нічого не чути?

Тідкен. Ні, здається, ще ні. —

Дітрих. Побояться! Салдати не стрілятимуть у своїх братів!

Троц. Ти знаєш це напевне?

Роза. Фриц гадає...

Тідкен. Справді, як ви гадаєте, пане Рунде?

Рунд. Рекрути стрілятимуть, цього я певний.

Фербер. Чи не могли б ви, старі салдати, їх переконати?

Рунд. Тяжко... Ніхто ж нікому не довіряє. Хто зна, як воно буде? Товаришу Шенку, ви мали сьогодні подати свій план на такий випадок.

Шенк. Я уявляю собі справу так: по-перше, нам потрібні листівки — звичайні папірці. Яке в нас сьогодні число?

Роза. 28 січня.

Шенк. Гаразд. Треба подбати, щоб ми могли вже післязавтра й виступити. Хто зна, що тим часом робиться в Берліні. — Флоро, ви напишете.

Флора. А не може цього Тідкен зробити?

Шенк. Ні, ви! Я не маю особистого недовір'я до вас, пане Тідкен, але ви — літератор. Ви інтелігент.

Флора. А я студентка. Значить, також інтелігентка?

Шенк (з фанатизмом до неї). Ви? Ні, ви належите до нас! В вас є щось оте особливе. Ви — пролетарка!

Флора (подає йому руку). Вірю, що так.

Троц. Це правда. Воно йде ще з коліски, хоч би й з шовкової. Вивчитися його не можна. — Вибачайте, пане Тідкен!

Тідкен. Однак, — мої переконання...

Бравн. Цими днями ви зможете їх виявити.

Клагенфуртер. Так. Але — до діла!

Шенк. То слухайте ж. Листівки коротенькі: військо-кове шахрайство, Берестя Литовське, грабіжницький похід на революційну Росію, Берлін, солідарність — на вулицю! Я надрукую їх сьогодні вночі.

Дітрих. А ми завтра рознесемо.

Фербер. Щоб тебе одразу ж посадили?

Шенк. Дурне. Кожен візьме невеличку пачку і роздасть непомітно перед роботою, чи підчас снідання — на місцях. Ніхто не має знати, звідки вони взялися. Після роздачі в кожного на руках лишиться не більш одної листівки. Добре?

Фішер. Цілком.

Шенк. Гаразд. Ти спокійна людина, Фішер. Ти можеш про це судити. — Це буде завтра. Окрім того, кожен повинен у полуденну перерву, або ще до роботи, кільком цілком певним товаришам....

Троц. Цілком певним, Дітриху!

Дітрих. Можеш мені цього не казати.

Клагенфуртер. А ні, ти подеколи буваєш необережним.

Дітрих. Я? Ви ще мене не знаєте!

Флора. Далі, Шенку!

Шенк. Отже, ви поклопочіться, щоб кожную більшу продукційну одиницю було оброблено листівками через особливо певних людей. Ще сьогодні ввечорі мусите розшукати відповідних товаришів. Все має бути цілком налагоджено.

Бравн. Так. Далі?

Шенк. Слухайте далі. Посамперед — нам потрібен Зеебальд. І до нього ніхто не доторкнеться.

Фербер. Як що ти не помиляєшся.

Шенк. Він — славетний учений. Коли він ітме вкупі з робітниками, то це справить на всіх величезне вражіння. Він повинен вийти на вулицю з нами!

Дітрих. Так, на вулицю! Це в першу чергу!

Флора. Така й моя думка. Це має бути грандіозна демонстрація, — тісно збитий похід з червоними прапорами.

Марія. Вони ж стрілятимуть!

Флора. Пані Маріє! Ми, жінки, повинні підбадьорювати чоловіків, а не спляти їх. На фронті теж стріляють.

Шенк (*близько від неї*). Це ви гарно кажете; добре!

Роза. Я шитиму сеї ночі червоні розетки.

Клагенфуртер. Слушно, Розо. Маріхен, це й тобі знайдеться робота.

Марія. Мені треба шити білизну для дитини.

Клагенфуртер. Це ти не хочеш допомогти нашому ділу?

Троц. Облиш її. Дитину треба зустріти як слід. Марія працює на будучину, а сьогоднішнє маємо робити ми. Кожен на своєму місці.

Флора. Далі, товариші, далі! Вже вечоріє. Нам же треба за роботу братись!

Шенк. Завтра ввечорі збори «Спілки Нових Людей» у «Хаті». Я перебалакаю з Зеебальдом. Він повинен іти на чолі.

Ласман (*в екстазі*). Ні, ні, на чолі йтиму я. Я понесу червоний прапор. Я поведу робітників. Я! Це буде, наче я знову побачу сонце!

Троц. Так. Хай він іде попереду. Хай сліпець перший побачить Мир і Свободу!

Клагенфуртер. Вже смеркається. Є гас у лампі, жінко?

Марія. На сьогодні стане — завтра я ще дістану.
(Клагенфуртер світить лампу, її кволе світло в міру згасання дня стає яснішим.)

Флора. Значить, я пишу дві листівки.

Шенк. Дві?

Флора. А вже ж. Одну для робітників, а одну Рунд візьме в казарми.

Шенк. Правда, за це я забув.

Рунд. З роздачею я вже поклопочуся сам.

Дітрих. Боротьба починається. Знатимуть, — бісові бандити!

Троц. Дітриху, ходім зараз до мене.

Дітрих. До тебе? Зараз?

Троц. Так, допоможеш робити червоні прапори й плакати.

Фербер. Я йду. Мені треба розшукати найменш п'ятьох товаришів сьогодні ввечері. Хто зо мною?

Фішер. Я.

Бравн. І я. Фирма Ваксман і так забезпечена. Я піду до товаришів з Бартельса й Мозера, а також Мотової компанії.

Роза. Значить, усі йдемо разом?

Флора. А листівки я, може, просто тут напишу?

Марія. А вже ж. Я піду чогось купувати на вечерю, а Стефан вам не заважатиме.

Клагенфуртер. Я? Ти думаєш, я сидітиму дома? Я з тобою, Бравне. По дорозі ми поділимо між собою товаришів, до яких треба зайти. Я піду одразу до Тільмана, а потім до Шульца.

(Всі збираються відходити. Видко, як усі в темнім кутку з ліжком по-одинці вдягаються. Загальний гомін.)

Шенк. Я працюватиму вночі в друкарні. О шостій годині ранку папірці можна вже буде у мене взяти.

Роза (до Рунда). Як що тобі зараз нема чого робити, то ходи зо мною, — помагатимеш. *(Обое виходять.)*

Ласманиха. Обережно, Ернсте. Ось так, — ось моя рука *(ідуть удвох).*

(Голосно розмовляючи, йдуть з хати Бравн. Фербер, Клагенфуртер, Фішер.)

Троц. Чи це я справді на старість доживу до радісного дня?

Флора. Повинно вдатися, товаришу Троце!

Шенк. Повинно вдатися.

Дітрих. Ми їм покажемо, собакам!

Троц. Ходім же! Ти з нами, Шенку?

Шенк (позирнувши на Тідкена). Це буде найкраще, мабуть. Коли мені прийти по рукописи?

Флора. За пів-години найпізніше. *(Шенк збирається йти.)*

Марія. Я, значить, теж іду. Холодно на дворі?

Флора. Не дуже. Але стережіться, — ожеледь. Рудольфе, ти проводиш пані Клагенфуртер?

Тідкен. Я думав зачекати тебе.

Флора. Ні, мені треба згодом ще перебалакати з Шенком.

Шенк (у дверях). Я не забарюся. *(Йде за Троцем і Дітрихом.)*

Марія (до Тідкена). Хвилинку! *(Вона виходить, зачиняє за собою двері.)*

Тідкен (вже в пальті). Ти якось чудно ставишся до мене, Флоро.

Флора. Друже мій, — в повітрі революція.

Тідкен. То ти мені не довіряєш?

Флора. Твою чесність я знаю. Але хиба ж ти не

помічаєш, що всі товариші ставляться до тебе, як до чужого. Ти ж і справді тут сторонній.

Тідкен. Але досі? Ти принаймні...

Флора. Досі ти був уродливий парубок, а я так само дівчина.

Тідкен. Ти більш не хочеш і знатись зо мною?

Флора. Рудольфе, ти ніби той школяр. Це — справа народу, справа пролетаріату. Бач, на цім ти ніяк не розумієшся. Ти не знаєш, що воно таке. Ти тямиш тільки слова, і дивишся на моє життя в цьому робітничому світі, як на щось чуже. Ти — естет, літератор, а я — з іншого світу.

Тідкен. Та ти ж мене кохала!

Флора. Звичайно. Аж досі. Але майбутнє бере тепер мене всю. Я не можу більше жити ріжним життям для тіла й для духа.

Тідкен *(до неї).* Флоро, поцілуй мене.

Флора *(відхиляючись).* Залиш це, прошу.

Марія *(входить у просторому плащі, що трохи ховає її стан, у хустці).* Я готова. Ось вам усе приладдя й папір. *(Дістає бювар, каламарь і папір з комоди.)* До побачення!

Тідкен *(пускає Марію в двері поперед себе. Тихо).* До побачення, Флоро!

Флора *(теж тихо).* Прощай, Рудольфе. *(Одвертається.)*

(Проходить кілька разів по хаті, спиняється коло вікна, витягає поволі з кишені коробочку з цигарками й сірники. Закурює цигарку. По кількох іще кроках рішучо іде до столу, сідає, лицем до публіки й пише. Через короткий час зовні кроки. Стук.)

Флора. Прошу!

Шенк *(Входить).* Я не занадто рано прийшов?

Флора *(Сміється).* Поки що тільки заголовок.

Шенк (*Вагаючись*). Прийти пізніше?

Флора. Ні. Нам треба поговорити.

Шенк. Це й я так думаю (*кашляє*).

Флора. Ви нездужаєте, Шенку? Ах, Господи, цигарка!

Шенк. Ні, прошу, курить. Це одна хвилина. (*Він кашкає і, видно, переборює приступ кашлю.*) Я охоче дивлюсь, коли курять. Вам воно личить.

Флора. Справді? Сідайте до мене!

Шенк (*Кида пальто на ліжку*). Ходить ось сюди, до другого столу (*сідають коло круглого столу*). Як ви дивитесь на стан річей?

Флора. Ми не маємо права дивитись на нього песимістично.

Шенк. Але ви все ж саме так дивитесь?

Флора. Н-ні. Я тільки не вірю в успіх на цей раз.

Шенк. А все ж маси піднімаєте?

Флора. Саме через це. Пролетаріят повинен на власній шкурі добре відчутти вороже відношення експлоататорів до робітництва. Доки цього не станеться, з ним нічого не зробиш.

Шенк. Пролетється кров, Флоро!

Флора. Я знаю. Вони напевне стрілятимуть.

Шенк. Найкращих посадять.

Флора. Безперечно.

Шенк. Яка ви сильна, мужня!

Флора. Нам двом треба триматися вкупі, Шенку. Слухайте: народ іще цілком сліпий, не розуміє, що робиться. Німеччина війну програла.

Шенк. Значить, ніякі порозуміння вже неможливі?

Флора. Після Берестя Литовського, — ні. Справа стоїть так: чи поразка через революцію, чи революція буде наслідком поразки. Революція з розпачу через

невдалу війну була б великим лихом для пролетаріату. За кордоном не вважали б нашу революцію за серйозну, а тут нас дурили б реформочками.

Шенк. Найгірше буде, коли вони допадуться до наступу на Заході. Як що їм пощастить прорватись, війна триватиме ще довгі роки.

Флора. І юрба знову дасть себе обдурити, вивісить прапори, підпише військову позику і кричатиме «ура» кайзерові й Гінденбургові. Є тільки одна путь — це та, що нею пішли більшовики. Революція має саботувати війну. Німецький народ повинен примусити до поразки!

Шенк. Але чи не зроблять нам Берестя Литовського?

Флора. Коли вони програють війну, то неодмінно зроблять. Тоді антантівський імперіялізм робитиме з Німеччиною, що схоче. Тамтешній пролетаріат не матиме великої охоти перешкоджати цьому, так само, як і ми оце допустили грабіжницький похід на Радянську Росію. Тоді, значить, капіталізм почав війну, капіталізм довів її до кінця, капіталізм же й пограбує труни побитого. Це річ самозрозуміла.

Шенк. Сама Німеччина дає тому приклад.

Флора. Коли ж ми покінчимо з війною через повстання, то переможці остережуться повторювати те, що роблять зараз німці.

Шенк. Їхні пролетарі їм не дозволять.

Флора. Певно, що ні. Але тоді перемога антантівського імперіялізму не буде для нього перемогою і революція вибухне по всіх країнах.

Шенк. Світова революція?!

Флора. Світова революція! І перемога соціалізму та комунізму. Все залежить від німецького пролетаріату.

Шенк. Але ж ви не вірите в успіх?

Флора. Ще ні. Тільки ж це має бути справжнім повстанням, не якоюсь спробою меншости, що так і ли-

шається тільки спробою. Моральний ефект лишиться однаковий, хоч би ми зараз і не перемогли. Народ потрібує науки.

Шенк. А як гадаєте, чи піднімемо ми це справжє робітничє повстання?

Флора. Я менше боюся салдат, ніж робітничих ватажків.

Шенк. Так. Це отрута в тілі німецького пролетаріату.

Флора. Коли б нам пощастило розбити соціал-демократичну партію й професійні спілки, ми виграли б, хоч на око ніби й прогнали б.

Шенк. Нам потрібні Ради — салдатські й робітничі Ради.

Флора. Я їх вимагатиму в листівках. А в першу чергу треба усунути з руху партійних ватажків.

Шенк. Тому ж то Зеебальд і має стати на чолі.

Флора. То було б добре. Але ж він — пацифіст, дарма, що йде далі, що проповідує толстовські думки. Боюся я, Шенку, що він тільки проповідник.

Шенк. Ні... ні! Ми з ним поговоримо. Ми його залучимо до себе.

Флора. Та чи ж багато ми виграєм, як що він скаже масам: геть зброю?! Нам треба такої людини, яка б їм гукнула: до зброї!

Шенк (*хапає її за руки*). Так, так, страйк ні до чого, як що з його не вийде повстання. (*Розважно.*) Справа в тім, щоб витягти Зеебальда на вулицю. Як що нам це вдасться, ми можемо його примусити до активності.

Флора. Як то — примусити? Він радитиме влаштувати пасивну демонстрацію.

Шенк. Навіть тоді, коли інші виступлять активно? Його приятель Лехарьов має практику ще з 1905 року в Росії. Той його піджене.

Флора. Та бувають такі ієусові натури...

Шенк (*раптом*). Коли б я був трохи здоровий, я з доброї волі пішов би в салдати, щоб бути при тому, як вони підуть проти робітників.

Флора. Проти робітників?

Шенк. А вже ж! Щоб у рішучу хвилю передатись.

Флора. То це ви musiли б увесь час прикидатись!

Шенк. А коли б!.. (*Замислюється.*) Мабуть, мені треба було б ніколи не виявляти своїх поглядів.

Флора. Ніколи не виявляти?

Шенк. А працювати спільно з ворогами, — і потім їх...

Флора. Зрадити!

Шенк. Так. Ворог навчає, як треба робити. Може статись, що й Зеебальдові тільки вороги вкажуть шлях: коли доторкнуться до його особи.

Флора. Не доторкнуться. Вони Толстому так само нічого не зробили в Росії.

Шенк. Я знаю. Зеебальд — божок суспільства. Його всесвітня слава...

Флора. Не зважаться вони зачепити його. Освічена буржуазія теж за нього. Студенти також.

Шенк. Про тих я найменше думаю. Та дарма. Коли не вийде інакше, треба віддати Зеебальда в жертву.

Флора. В жертву?

Шенк. То б то поставити в першу лаву. То він муситиме кликати до штурму сам. Тоді вони й його захоплять.

Флора. Ви ж любите Матвія Зеебальда.

Шенк. Я? Я вмер би за нього хоч і зараз. Він чудова людина, найщиріша. Він мені приклад і вчитель.

Флора. І ви б його віддали в жертву?

Шенк. Коли б того вимагала справа — звичайно!

Флора (*підвелась, нестливо кудьовдить йому волосся*). Чи є таке злочинство, Шенку, якого б ви не вчинили для революції?

Шенк. Що для революції — хіба ж воно може бути злочинством?

Флора. Ти справжня людина, Шенку. Будемо держатись одне одного.

Шенк (*Хочає її за руки*). Будемо! — Флоро! — я буду твоїм другом, скрізь, де буду тобі потрібний!

Флора. Але повне довірря — завжди і всюди!

Шенк. Повна щирість! Тільки одне: це не себелюбство...

Флора. А що саме?

Шенк. Флоро, кохаєш ти Тідкена, чи ні — то твоє діло. Але нехай він не буде тобі товаришем.

Флора. Я його відіслала.

Шенк. Зовсім?

Флора. Зовсім. — Задоволений? (*Цілує його в чоло*).

Шенк (*Пригортає її до себе*). Я люблю тебе так давно... давно...

Флора (*Тихенько увільняється від його*). Ми укладаємо союз...

Шенк. На життя?

Флора. Для справи, Рафаелю!

Шенк. Для справи!...

Завіса.

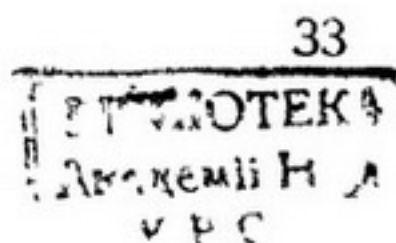
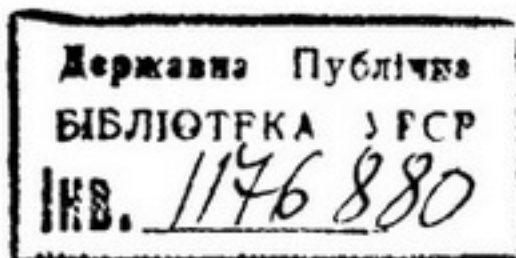
ДІЯ ДРУГА.

Вечір другого дня. Клубна кімната «Хати». Попереду вузьке помешкання здовж цілої сцени. За нею, без дверей, довга кімната, що йде в глиб сцени, врізана прямокутно, як раз посередині стіни першої кімнати, завширшки в половину першої. Коло входу до другого помешкання порт'єри й діжки з рослинами. В переднім помешканні ліворуч рояль з круглим дзиґликом. Праворуч коло задньої стіни переднього помешкання лава з поруччами; перед нею довгастий стіл зо строкатим настільником і стільцями. Праворуч вікно з зачиненими деревляними віконницями. Ліворуч од виходу шаховка з значками студентських організацій. Вище неї висить навхрест пара рапір. По стінах портрети німецького кайзера, генерала Гінденбурга й інших. Над лавою драпіровка з прапорців німецьких, австрійських, угорських, турецьких і болгарських національних кольорів. Килимок вкриває частину підлоги. Електричні лампочки над роялем і обабіч входу. В задньому помешканні видно крізь рослини довгого накритого стола зо стільцями по обидва боки. В задньому плані двері з молошно-білими шибками, слабо освітленими ззаду. В передньому помешканні ясне світло, яке не дає добре розгледіти слабше освітлену другу кімнату. Коли розчиняються шкляні двері, освітлення міняється.

Передня кімната порожня, в другій — гомін, невиразно видно, як рухаються усякі люде. Споміж них виходять пані *Вера Адлер*, підстркувата, але причепурена, як молода, і *Клара Вендт* — молода дівчина; йдуть руч-о-руч на авансцену.

Вера. А тут, бачиш, після дискусій залишається тісна компанія в цілком інтимній розмові.

Клара. І професор Зеєбальд теж тоді бере участь?

Вера. Він нам учитель, — коло нього все й купчить-ся. Ах, я так радію, що ти з ним пізнаєшся сьогодні.

Клара. Я теж, але, правду кажучи, я трошки боюся — така славетна людина!

Вера. Велика людина, Клара! Але тобі нема чого боятись — він не пиховитий.

Клара. Це видно вже з того, що тут стільки звичайнісіньких робітників.

Вера. Повіриш мені — я їм часом так заздрю! Таких, як ми, часом неначе тільки торплять, — так гарно ставиться він до простого народу.

Клара. Але ж після докладів тут, мабуть, збираюгь-ся здебільшого свічені учасники?

Вера. І це неоднаково буває. Часом він простісінько відсилає нас, більш шляхетних, геть. Ти бачила отого кривенького, рудого?

Клара. Блідого чоловіка, що все кахикає?

Вера. Це його улюбленець — звичайний друкарський складач.

Клара. Тільки подумати!

Вера. Він лишається мало не завжди тут; навіть тоді, коли бувають тільки музичні номери в програмі, або, наприклад, Тідкен читає вірші.

Клара. Чи ж можуть такі люде взагалі якось розумітися на цьому?

Вера. Вчитель гадає, що можуть. Він такий добрий.
(Позаду пересуваються стільці; голосніший гомін. Хазяїн ресторану Прецольд виходить у передню кімнату, на ним пані й пани; серед них д-р Босеніус і окремі робітники, в числі яких Шенк, Клаген-фуртер.)

Прецольд (оглядаючись навкруги). Пана професора ще немає?

Д-р Босеніус. А вам потрібно бачити його особисто?

Прецольд. А справді, може й не потрібно. Я хотів лишень сказати панству, що сьогодні зібрання не може відбутись.

Пані. О! Ах! Чому ж це так?

Прецольд. Що-йно прибув новий наказ: всякі зібрання, хоч би й клубні, заборонено. Мені й самому дуже прикро. Але що я маю робити?

Клара. Значить, нам треба йти?

Вера. Ах, пане господарю, дозвольте нам хоч привітатися з учителем! Можна? Прошу!

Шенк. Пане Прецольде, — добре!

Прецольд. Що саме? Про що ви говорите?

Шенк. Я кажу, що ви, сповістивши нас про заборону, свій обов'язок виконали.

Д-р Босеніус (до Шенка). Чи не думаєте ви лишнитися тут?

Клагенфуртер. Можу ж я, наприклад, дістати тут стакан пива, пане господарю?

Прецольд. Але я дуже прошу панство. Я ж мушу за все відповідати.

Шенк. Що вам може трапитися, коли ви вконтентусте ваших гостей? Пришліть нам, прошу, кельнерку.

Прецольд. Як так, то звичайно, зараз же! *(Збирається йти, але повертається ще раз)*. Тільки прошу — ніяких докладів! Самі лишень приятельські розмови.

Д-р Босеніус. Я все ж проти такого обходу наказу... А ось і пан Штравс.

Штравс (входить). Добри вечір усім взагалі. Що тут за заколот?

Д-р Босеніус. Ви чули про заборону клубних зібрань?

Штравс. Ага, я повинен був догадатись. З останніх відомостей, що дістав у себе в редакції...

Клагенфуртер. Чи є щось серйозне, нове?

Штраус. Є. Страйк поширюється. Надто з Австрії йдуть найнебезпечніші звістки: у Відні, Граці, Брюні, Празі робити всі покинули.

Дітрих (виринаючи). Браво, бравісімо!

Клагенфуртер (тихо). Тай дурний бо ти, чоловіче!

Штраус. Боюсь, товаришу Дітриху, що ви не розумієте стану річей. На мою думку цей рух зараз, у цей момент не може сприяти справі миру, тільки заважатиме, як що не більше. Лишити фронт без постачання...

Шенк. Та не будемо зараз про це сперечатись.

Штраус. Я мушу тільки зауважити, що це — думка всіх ватажків соціал-демократичної партії.

Дітрих (сміється на весь голос). Я думаю! Ці...

Клагенфуртер. Цить, Дітриху!

Д-р Босеніус. Так от, пане Штраусе, господарь мені оце сказав, що засідання спілки не може відбутися ні в яким разі. Але ж отут панство вважає....

Штраус. Ми мусимо, безперечно, коритись забороні.

Шенк. Це кожен хай робить, як вважає за краще. Мої приятелі й я зараз гостюємо в «Хаті». Як що клубне помешкання для засідань зараз закрито, то ми використаємо його, як ресторан.

Штраус. Не можу погодитися з таким обходом на казу.

Дітрих. Ніхто нікого залишатись не силус.

Вера. Я лишуся доти, доки прийде вчитель. Я хочу йому принаймні стиснути руку і поглянути в вічі.

Кельнерка (входить). Панове бажали?...

Шенк. Принесіть мені лімонаду, панно.

Клагенфуртер. Мені — шклянку пива.

Дітрих. Мені теж пива.

Кельнерка. Кому ще що, панове?

Д-р Босеніус. Поки що нічого. Замо­вимо, може, зго­дом. *(Кельнерка виходить.)*

Вера. Ах, он учитель! Ходім, Кларочко, назустріч. *(Відходить з Кларою на задній план. Пани й пані про­товплюються до задньої кімнати. Лишається Шенк. Дітрих, Клаґенфуртер. До них підходить Троц.)*

Клаґенфуртер. Воно б краще було, коли б усе оте сміття повтікало.

Дітрих. Банда!

Шенк. А мені, — коли б вони залишились. Вони по­трібні нам, як караул.

Троц *(входить).* Не хочуть нам дозволити зібратись?

Шенк. А, прийшов! Ми лишаємось, звичайно.

Дітрих. Маленький доктор уже злякався за свою кар'єру, а Штравс зрадник, йому кортить уже зараз же покликати поліцію.

Шенк. Ти не бачив Флори?

Троц. Це чудова дівчина. Вона була в мене сьо­годні мимохідь. Спочинула трошки й розповідала. Ці­лий день на ногах і агітує. Я її трошки провів.

Клаґенфуртер. Агітує? Як же вона це робить?

Троц. Вона все тямить. Я, старий, міг би в неї ще закохатись. Вона в народній їдальні балакає собі з людьми, немов би цілком безневинна.

Дітрих. А тим часом начиняє їх, га?

Троц. Здорово! В крамниці бере качан капусти в ру­ки й лементує — «60 пфенігів! Це ж просто гріх і гань­ба!» А далі з найневиннішою міною — міркування про війну, про злидні, і вже, бач, переходить до страйку. Я був з нею в крамниці.

Шенк. То розповідай же, ну бо!

Троц. Ну так от. Вона купувала цигарки. Божє мій — ціпа! Та ще й такі погані! От як би можна було вільно говорити!! Як би люде хотіли тільки помірку-

вати! Ну, то було там двоє — робітник і якась жінка. «Ну, то кажіть но пані, що ви про це думаете?» — Ну й виклала, аж людям чуби попріли. Я вдавав, немов би її не знаю, і теж допомагав.

Клагенфуртер. А як же ті люде це прийняли?

Троц. Коли вони пішли, то тільки й думали про страйк — як би його й собі!!

Дітрих. Чудово все складається. Всі за страйк!

Шенк. Чи ти не надто рожево дивишся на це знову, Дітриху?

Дітрих. Я? Я знаю своїх людей. Мене ніхто не одурить.

Клагенфуртер. Скільки я бачу, то й мені здається, що завтра все вийде доладу.

Шенк. А як справа з поширенням листівок?

Дітрих. Бездоганно!

Троц. Найкраще працював Конрад Фішер. Коли в Ваксмана люде стали на роботу, на кожному місці лежала пара.

Шенк. А як робітництво поставилось до діла?

Клагенфуртер. Роскішно. Бо ж і написано блискуче!

Дітрих. А вже ж, — тямить. Кілька фраз, але кожне слово, як кием по голові!

Троц. Не вигукуй голосно. Що, як почує Штравс!

Дітрих. Шпиг паскудний!

Шенк. Отже, завтра зранку, кажете, все стане?

Клагенфуртер. У Ваксмана все гаразд. В Моторовій компанії непевно. Я зустрів Шульца. Він вважає, що половинна приєднається. Про Бартельса й Мозера не знаю нічого.

Троц. Флора мала зайти до Рунда довідатись, як там у казармах.

Клагенфуртер. Так, це річ найпершої ваги.

Шенк. А непевних усіх знають?

Дітрих. Шпигів? Хай насміляться!!

Троц. Зрадників є скрізь. Але хто їх розбере? Що за закону проти соціалістів мали ми з ними безліч несподіванок. Ті, кого вважали за найпевніших, потім виявилось — були наймані шпиги.

Шенк. Я за тебе тривожусь, Стефане. Вони надто гостро ставляться до зобов'язаних.

Клагенфуртер. Як що справа не піде кепсько, то зомпою ж нічого не трапиться.

Дітрих. Та чого б це вона мала піти кепсько?!

(Рух на задньому плані. Виходить М а т в і й З е е б а л ь д, над 40-літній; довге зачісане назад волосся; чорний сурдут; чорна «самов'язна» краватка; аскетичний вигляд. До нього звертається В е р а руч-о-руч з К л а р о ю. За ними Л е х а р ь о в — сиве, скуйовджене волосся, окуляри. Говорить з помітним російським акцентом. Пани й пані, між ними д-р Б о с е н і у с і Ш т р а в с.)

Вера. Шановний учителю! Маєте обізнатися з нашою наймолодшою вченицею — ось моя протсже, Клара Вендт. Це небіжка мого колишнього чоловіка. Але вона, наперекір усій сім'ї, стоїть за мене.

Зеебальд *(подає Кларі руку).* Дуже радий, панно. Сьогодні, правда, вам не доведеться майже нічого почути.

Клара. Та мені хотілося, власне, особисто обізнатися з вами, пане професоре.

Зеебальд *(сміється).* Це не є метою «Спілки Нових Людей».

Вера. Не ображайтесь, учителю! Вона ж іще така наївна!

Зеебальд *(гладить Клару по щоці).* Гаразд, гаразд, дитино! Але нині пані мають мені вибачити. Ось мої друзі зібралися. *(Покидає Веру.)* Рафаелю! Добре, що

ви тут. *(Вітається за руку з Шенком, Троцом, Клаген-
фуртером і Дітрихом.)* Надходить день, друзі, — народ
прокидається! *(Зеебальд, Лехарьов, Шенк, Троц, Кла-
генфуртер, Дітрих стоять перед столом праворуч,
решта — на вході й ліворуч.)*

Клагенфуртер. Маєте нові звістки, пане професоре?

Зеебальд. Сливе те, що й у газетах. Але новий дух
відживляє маси; це почувається й підносить настрої.
Берлін, Відень, Прага Ляйпціг... То невже ж у нас усе
лишиться, як було?

Дітрих. Завтра...

Шенк *(штовхає його в бік).* Чи ти сказився?

Штраус *(протовплюючись наперед).* Я не думаю, що
рух досягне сюди. Правда, тут пробували підбурювати
робітників анонімними листівками до страйку. Але вжи-
то вже заходів.

Шенк. Вами, чи генеральним командуванням?

Дітрих. Обома спільно.

Штраус. Думаю, що мені нема чого на це відпо-
відати.

Клагенфуртер. Воно й найкраще буде.

Зеебальд. Не заводьтесь, прошу. Я думаю, пане
Штраусе, що ви, по-при всі свої найкращі наміри бути
корисним пролетаріатові, тільки пособляєте його во-
рогам.

Штраус. А я вважаю, що страйк у цю критичну
хвилину тільки видав би салдат, — а вони теж проле-
тарі, — розброєних ворогові.

Лехарьов. Дозвольте — прошу, — ви кажете: кри-
тична хвилинка. А що то таке — критична хвиля, прошу?

Штраус. Війна ж як раз наближається до кінця.

Зеебальд. Вона ще довго буде наближатись до кінця,
як що робітники не зроблять їй кінця.

Дітрих. Правильно! Браво!

Штравс. Робітники можуть закінчити війну тільки поразкою. Ми ж стоїмо як раз перед таким кінцем, що забезпечить нам існування. *(У вході з'являються Роза й Флора, спиняються й слухають.)*

Лехарьов. Прошу, дозвольте ще раз, — скажіть мені будь ласка; коли саме з серпня місяця 1914 року війна не була в критичній хвилині? І що то таке — забезпечити існування, прошу? Чиє існування? дозвольте запитати. Пролетарське існування не забезпечено ні під час війни, ні під час миру.

Штравс. Як що загине німецька промисловість, то від цього зазнають лиха робітники.

Флора *(виступає наперед, до Штравса).* Ви — соціяліст? Чи ж не так? Кінець кінцем, звете ви себе соціялістом?

Штравс. Я, пані Северін, вже 17 років у соціал-демократичній організації.

Флора. Справді? А усуспільнення засобів продукції ви, мабуть, вважаєте за ніщо?

Штравс. В цю хвилю на порядкові не соціялістичні ідеали, а тільки порятунок батьківщини.

Д-р Босеніус *(з юрби).* Цілком слушно!

Зеебальд. Мене трохи дивує, панове, що я чую такі гадки в нашім осередку. Адже ж ми зібралися тут у «Сіплку Нових Людей». Новим людям не личить чіплятись за старі забобони. Батьківщина! Хиба ж це батьківщина, коли батьківська країна належить лишень кільком синам небагатьох батьків? Здається мені, що дух у нашій спілці на жаль має мало спільного з духом спільности.

Вера *(виходячи наперед).* Але ж, дорогий учителю, невеличка різниця в поглядах не шкодить. Всі ми прагнемо до одного: добра, істини, краси. Отже, чи не залишити ту обридлу політику? Може б проспівати якусь пісню, або ж прочитати вірша гарного. Чи нема, часом, пана Тідкена?

Зеебальд. Ви помиляєтесь, шановна пані Адлер. Естетичні розваги — не мета нашої спілки. Принаймні, створюючи «Спілку Нових Людей», я не їх мав на оці. Мистецтво є тільки одним з засобів, що підготовлюють думку до добра, істини й краси. Умови ж для добра, істини й краси створюються не мистецькою практикою. Ці умови — мир і справедливість.

Вера. Звичайно, дорогий учителю! — Звичайно, це ж найвище!

Шенк. Замість «мир і справедливість» можна також сказати: «свобода й соціалізм».

Флора. А шлях до цього — революція!

Клара. Господи! Страшно!

Д-р Босеніус. Як що ви говорите про революцію духу...

Троц. Ми говоримо про революцію класи, пане докторе!

Дітрих. А саме — свідомого пролетаріату!

Д-р Босеніус. Пані Северін навдаку чи з пролетарською класовою свідомістю ступила на цей шлях. Її батько, скільки я знаю, директор банку.

Шенк. А ви, хоч би ви були й асенізатором, ви все одно б ні чорта не розуміли... *(кашляє)*.

Зеебальд. Прошу, Рафаелю, не так гостро. Так само й ви, пане докторе. Ми як раз і прагнемо в своїй спілці до внутрішнього перетворення людини, що дасть їй змогу пізнати суть справжньої спільності.

Д-р Босеніус. Гаразд, але — ще питання, чи слід нам, освіченим людям, іти до пролетаріату.

Флора. Такого питання взагалі немає. Буржуазія спаскудилась, а пролетаріатові належить будучина. Його здатності ще не зіпсуто. А проте, я пристаю на ваше розуміння «освічена людина». Як що тут зустрічаються пролетарі й бур... належні до іншої класи, то не робітникам треба «підніматися», тільки тим... ін-

шим, треба перевірити себе, чи вони можуть до тої міри зректися свого походження, щоб мати право приєднатися до народу.

Д-р Босеніус. Ви так само міркуєте, пане професоре?

Зеебальд. Подібно до того. Мета — безкласове суспільство, що тільки в ньому взагалі можна буде говорити про народ. Як що ми хочемо створити якусь рівність, то її можна досягти тільки в вільній спілці поодиноких, і через те нових людей. Це мають бути люде, що вже носять у собі нове суспільство, і так гостро відчувають нездалість класового суспільства, експлоатації, насильства, війни, рабства, імперіалізму, що вже від цього відсахнулися і разом з пролетаріатом, без класової різниці, думають, відчувають, а як треба — то й роблять.

Дітрих. Нам потрібна диктатура пролетаріату!

Штраус. Ми, демократи, проти всякої диктатури.

Шенк. А от диктатура капіталізму вам подобаться. Капітал орудує всіма засобами держави і людства взагалі. Він змушує служити собі робочі сили, змушує експлоатованих убивати одне одного, аби лишень відущити собі вищий баринш. А маючи в своїх руках усі засоби впливу на людей, капітал ще й примушує свої жертви вірити, що так, як є, так власне і повинно бути.

Штраус. З вашими ідеями ми дійшли б у Німеччині просто до більшовизму.

Флора. А було б так зле?

Д-р Босеніус. Ну, дякую вам!

Лехарьов. От ви кажете — більшовизм; а чи знаєте ви, що таке більшовизм? То я вам скажу: більшовизм... більшовизм це — душа руського народу. Душа руського народу — це більшовизм.

Д-р Босеніус. Цим ви нічого не сказали.

Лехарьов. Справді? Нічого не сказав? То я вам скажу, прошу, слухайте: цим нічого не сказав я для

вас. А взагалі сказав дуже багато — для тих, хто знає душу руського народу і кожного іншого народу. Погляньте на мене: 1905 року я стояв на барикаді в Петербурзі. Мені було тоді біля 50 років. Я свідомо боровся за більшовизм. Мусив після того тікати від царату і натуралізувався в Німеччині. Шкода! Коли б мене висла-но було року 1914 на батьківщину, я міг би боротися нині вкупі з Леніном і Троцьким за велике діло людства — за комунізм.

Троц. Ви тут і нам станете в пригоді, товаришу Лехарьов.

Лехарьов. А так, може ще й тут чимсь допоможу.

Штравс. Німеччина — не Росія.

Шени. Ми інтернаціональні соціялісти, пане Штравсе!

Д-р Босеніус. Я стою не далі од великих ідей людства, ніж і кожен з вас. Але ж я маю ще й свідомість національного обов'язку.

Зеебальд (підступає до його. Суворо): Пане докторе Босеніус! В цій спілці — людська свідомість! Їй кориться всякий людський обов'язок. Коли ваша свідомість національного обов'язку такого особливого сорту, що дозволяє вбивство, насильство, злочинство, то не знаю, що вас привело в наш осередок. У всіх країнах світу, коли ми отут розмовляємо, люде вбивають людей, не знаючи одне одного і не мавши ніякого діла одному до одного. — Роблять сотні живих людей каліками, плодять на цілому світі вдів і сиріт. Отже, я маю власне почуття обов'язку — не стояти за якусь націю по боці вбивців, а вживати кожного, кожного засобу, щоб спинити це нечуване злочинство. Ми повинні балакати не про те, що має статися тоді або тоді, а тільки про те, що треба робити зараз же в оцю саме хвилину.

Дітрих. Хай живе загальний страйк!

Штравс. Я не сподівався, що потраплю сьогодні тут на мітинг.

Зеебальд. Ніякого мітингу й нема. Ми коримось забороні військової влади. Що ж до мене, то я хотів би тільки поговорити з своїми найближчими приятелями. Сідемо тут у кутку, Флоро!

Вера. Чи можна й нам з малою взяти участь? Це було б так цікаво!

Флора. Нам треба поговорити з про де-що таке, що навдаку чи може вас цікавити.

Вера (Ображено). О, тоді ми, звичайно, не перешкоджатимем. Дорогий учителю, другим разом усе, мабуть, буде, як завжди?

Зеебальд. Побачимо. Бувайте здорові, пані Адлер. Добраніч, панно!

(Зеебальд сідає на даві, праворуч од нього Флора, ліворуч Шенк, далі ліворуч Троц. Поруч останнього на стільці Лехарьов. Клагенфуртер, Дітрих, Роза ще стоять.)

Клагенфуртер. А ось і панна *(входить кельнерка і подає замовлене)*. Хто ще хоче щось замовити? *(Кельнерка приймає замовлення і записує. Тим часом пани й пані збираються виходити.)*

Д-р Босеніус (До Штравса). Здається, нам тут більше нічого робити. *(Обое виходять.)*

Вера (до Клари). Шкода тільки, що ти так мало бачила сьогодні вчителя. Та через тиждень, мабуть...

Клара. Але помітно вже, який він ідеаліст. Так цікаво! *(Обидві виходять. У другій кімнаті ще стоять невеличкі купки, що поволі розходяться.)*

Дітрих. От банда!

Троц. Зараз усі свої. Розо, а ти чого ж не привела Рунда?

Роза. Я не могла б говорити про це перед отими людьми.

Флора. Подождіть іще *(робить Шенкові знак)*.

Шенк (*ступив кілька кроків у другому помешканні*).
Повітря чисте.

Клагенфуртер. Мене не здивує, коли Босеніус іще приведе поліцію.

Шенк. Де там. Естети наші нічого не зроблять. Вони надто боязкі, щоб щось робити, а надто пишні, щоб доносити. От Штраус, той напевне щось устругне.

Зеебальд. Товариство, нам не треба нікого боятись — нещирі душі бруднять тільки самих себе. Тай що б він міг учинити?

Дітрих. Зібрати страйкбрехерів.

Зеебальд. Хай. Ті робітники, серед яких він має успіх, нам поки що все одно не годяться. Ми ще масмо залучати їх сюди до «Нових Людей».

Флора. Дозвольте висловитись щиро, професоре?

Зеебальд. Звичайно, прошу!

Флора. Ваша спілка — не той ґрунт, на якому зростають революціонери.

Зеебальд. Революціонери! Я їх багато матиму, коли ...

Флора. Коли буде революція. Але тут ви не племкасте революції.

Зеебальд. Я цілком розумію вашу гадку, — ви маєте рацію. Треба вже струсити з себе цих підлиз і підбрехачів.

Шенк. Нових людей можна зробити тільки з пролетарів. Іншим же треба спочатку зробитися пролетарями, перше ніж можна буде їх виховувати.

Лехарьов. Але ж я не можу навчити буржуа бути пролетарем, доки його не навчить життя.

Троц. Товариші, говорімо за діло. Я людина стара і не маю вже часу на філософію.

Зеебальд. Це правда. Нові люде — люде діла. Що досі зроблено?

Флора. Закликано робітників усіх підприємств завтра страйкувати. Сьогодні роздано скрізь листівки. Здається, пощастило переконати велику більшість пролетарів. Страйковий звязок зорганізовано. Після обіду має бути демонстраційний похід.

Зеебальд. Демонстрація?

Лехарьов. Як ви собі уявляєте цю демонстрацію?

Шенк. О третій годині робітники збираються на майдані перед Ваксманівською фабрикою. Червоних прапорів і плакатів наробили Дітрих і Троц.

Дітрих. От здивуються наші бандити!

Зеебальд. Де ж ітиме похід?

Флора. До замку, звичайно!

Лехарьов. А що ви зробили, щоб з'агітувати салдат?

Флора. Для салдат було видано окрему листівку. Рунд керував роздачею.

Клагенфуртер. А де ж це Рунд?

Роза. Він сьогодні заскочив до мене на хвильку. Всі військові мусять сидіти в казармах. Наказано бути на поготові до бою.

Зеебальд. Ну, а як поставляться салдати?

Троц. Це річ цілком непевна.

Зеебальд. Як що вони стрілятимуть у масу — це буде жах.

Флора (*підвелася, стала за стільцем Шенка*). Говори, Рафаелю!

Шенк. Нам треба, щоб ви були там, Матвію Зеебальде!

Зеебальд. Я? Навіщо?

Шенк. Треба, щоб ви о третій годині були перед Ваксманом, промовляли до мас і стали на чолі походу.

Зеебальд. Яка ж з мене буде користь?

Флора. Величезна! Ніхто з нас не зміг би так

викласти робітникам, про що йде діло і що стоїть рубля Принаймні, ніхто з нас не користується такою повагою, як ви. Та ще ж і вражіння на буржуазію. Преса, партійні й професійні ватажки не насміляться говорити про зраду, підкуп, — тай салдати муситимуть у всякому разі втриматись.

Зеебальд (*похожає по хаті*). Не люблю демонстративних виступів. Коли б іще я був певний, що так треба... А ти як думаєш, Федоре?

Лехарьов. Як я маю думати? Коли б демонстрація була збройна, я сказав би: нема чого промовляти і йти на чолі. Тоді на чолі мав би йти хтось такий, хто міг би командувати і знався б на військовій справі.

Шенк. Зброї у нас нема.

Зеебальд. Так. Інакше я прийшов би тільки з порадою не робити цього.

Лехарьов. Коли демонстрація беззбройна, то чи ж я можу знати, що станеться? Я можу тільки знати, хто поляже, коли стрілятимуть; а чи йти тобі на чолі, чи лишитися дома? І так само — чи стрілятимуть, чи ні, — це залежить не від настрою буржуазії, а від того, чи почуває вона в собі доволі сили, щоб відповідати за наслідки. Може статись, може й не статись. 13 літ тому, в криваву неділю в Петербурзі йшов на чолі піп Гапон; робітники несли не червоні прапори, а тільки портрет царя, образи, хрести. Капіталізм знав, що побожні співи значать у перекладі: хліб, рівність, соціалізм; — отже, він післав козаків і вчинив криваву баню.

Флора. То було колись. А зараз, коли все потомилося від війни, і салдати теж, вони не зважаться на це.

Лехарьов. Може й завагаються. Можливо, що вони собі скажуть: Матвій Зеебальд стоїть на чолі — добре, хай вони вивітрять своє обурення, однаково потім підуть додому. Зеебальд добра людина, він їх удержить від нерозумних вчинків і нам шкоди не трапиться.

А можливо також, капіталізм скаже: Матвій Зеебальд на чолі? — Це небезпечно. Він намовить людей витримувати страйк, він намовить солдат не слухатись команди, він ростлумачить людям Берестейське шахрайство. Його самого, може, й не посадять — через його репутацію за кордоном. Постріляють хіба тих, хто йтиме за ним, щоб нагнати жаху... Чорт їх зна, що вони зроблять!

Зеебальд. Отже, ти думаєш, що я як раз можу стати причиною насильничих вчинків?

Лехарьов. Я нічого не думаю. Звідки з знаю? Як що вони досить розумні, щоб уторопати всю небезпечність твоєї особи для війни, — вони стрілятимуть. Як що ж вони осли і вважають тебе за плохенького мрійника — вони не втручатимуться.

Дітрих. Вони — барани всі до одного!

Зеебальд (*схвильовано похочаючи*). Я не можу стати причиною пролиття крові.

Шенк. Я певний, що кров проллється тільки тоді, як вас не буде.

Флора. І я так гадаю.

Зеебальд. Ви ставте мене в жахливе становище. А ще чи й потрібна демонстрація взагалі?

Троц (*дуже рішучо*). Демонстрація повинна бути за всяку ціну.

Клагеңфуртер. Та вже ж і закликано до неї в листівках.

Зеебальд. Оттепер я вже цілком безпорадний... А ось іще — здорові, любий друже. (*Входить Ласман руч-о-руч зо своєю жінкою.*)

Ласман. Я заспав трошки. Коли тобі завжди ніч, мусиш спати довго.

Зеебальд. Як ви прийшли — пізнього вечора?

Ласманіха. Він не давав мені спокою, лаявся, що я його вчасно не збудила. (*Заходиться коло сліпого.*)

Тим часом, поки вітаються, Флора затягає Шенка до роялю.)

Флора. Рафаелю, похід не піде до замку.

Шенк. То б то?

Флора. До арсеналу!

Шенк. Як то?

Флора. А звідти вже й до замку, з зброєю. Розумієш?

Шенк. Ох, ти! *(Хочає її за обидві руки.)* Ну, ну!

Флора. Але зараз а-ні телень про це, а то ж він ні за що не прийде.

Шенк. А ти думаєш, що він взагалі може прийти?

Флора. Це вже твоя справа. Мусиш добитись. Ходім назад. *(Він затягає її за рослини.)*

Шенк. Флоро! *(з пристрасстю.)* Флоро! Моя... *(хоче її поцілувати, вона ухиляється.)*

Флора. Любий! *(цілує йому руки.)* Нам треба бути дужими, тобі й мені. *(Повертається непомітно до столу.)*

Дітрих. Завтра о цій годині ми знатимем значно більше.

Троц. Де-хто вже може й нічого не знатиме.

Роза. Я дуже боюся за Фрица. А що, як його пошлють туди ж!

Клагенфуртер. То він як раз би й не дав стріляти.

Роза. Так — це правда!

Ласман. Була сьогодні якась дискусія?

Лехарьов. Ми видискутували всю «Спілку Нових Людей».

Зеебальд. Що ж, почнемо знову вже зо справжніми людьми.

Ласман. З робітниками!

Флора. І з тими, що до них належать.

Дітрих. Без Босеніуса й Штравса.

Шенк. Та істеричних баб.

Ласман. Значить, не було ніякого докладу?

Клагенфуртер. Заборонила висока влада.

Ласман. Чи бач, Тільдо, значить, я нічого не пропустив.

Ласманиха. І не мав чого йти сюди.

Ласман. Ні, я радий, що я тут. Чи все завтра буде добре?

Дітрих. Можеш повірити. Вийде знаменито!

Троц. Будемо надіятись, Ласмане.

Ласман. Та й я йтиму попереду і нестиму червоний прапор.

Зеебальд. Ви, любий друже? — А як військо прийде?

Ласман. Хай собі вбивають мене, сліпого каліку!

Ласманиха. Ох, він тільки й марить про це з учорашнього вечора. Я вже сьогодні мусила дати йому в руки віника й вести його по хаті, а діти мусили йти за ним.

Ласман. Сюди, Тільдо, я покажу. *(Він іде під руку з жінкою, тримаючи вгору ціпок.)* Товариші! За мною!

Лехарьов. Ходімо за ним. Він у натхненню.

Дітрих. Так, ходім! Хай живе революція!

(Усі йдуть за Ласманом, що виступає, хитаючись, напомацки. Зеебальд і Флора зостаються біля столу.)

Ласман *(співає, мотив Марсельєзи).*

Не лічим ворогів,

Ідем на шлях повстань,

Кривавий шлях міжклясових боїв

Куди нас вів Ласаль!

(Роза й Дітрих співають рефрен.)

Зеебальд *(тихо)*. Це зворушує.

Флора. Ви бачите, який дух. Ви повинні йти.

Зеебальд. У мене важкі сумніви. Я не міг би далі жити, коли б через мене пролилась кров.

Ласманиха. Обережно, Ернсте! Ти ж просто пнешся на шахву.

Шенк. Досить. Вертайтесь до столу.

Флора. Ви прийдете, професоре?

Зеебальд. Не знаю ще.

Флора. Від цього залежить мир, від цього залежить усе.

(Інші повернулися до столу. Де-хто сідає).

Клагенфуртер. Сідай на лаву, Ернсте, — ти втомився.

Ласман. Втомився! Під Верденом було інакше, скажу я вам. Ми мусили бігти вперед проти огню: десять кроків і на живіт, десять кроків і на живіт. Гуло, скажено: сссс — бум! сссс — бум! Товариші падали, як мухи праворуч і ліворуч, а ввесь час команда: «вставай!», «падай» — прямо в грязюку! От тоді ж воно мені й сталося. Я думав, що мені голову відірвало, — та так, мабуть, і краще було б.

Шенк. Ні, Ернсте! Тоді б тебе не було з нами завтра.

Ласман. Так, правда — завтра! — Так. А от, коли я знову очунав у шпиталі — я нічого не бачив, нічого-сінько. І поки не переконався, що ніколи й не бачитиму — не хотів вірити, ох, довго ж не вірив! І сестра гадала теж, що я згодом бачитиму. Я думаю, що тут штабний лікарь винний.

Зеебальд. Ні, штабний лікарь не винний. Війна винна, друже Ласмане.

Троц. А завтра ми повстанемо проти війни.

Шенк. Ернсте, скажи, як на твою думку? Чи не повинен Матвій Зеебальд завтра бути з нами на Ваксманівській фабриці? Чи не повинен іти поруч тебе, на чолі походу?

Ласман. Так! повинен! О, професоре Зеебальде! Коли ви поведете робітників, то ми не зможемо не допомогти!

Зевбальд. Ні. Робітники можуть і повинні перемогти тільки самі. Їхня перемога не залежить од моєї особи, не залежить взагалі ні від якої особи в світі. І демонстрація не приведе до перемоги. Поможє ділу зречення працювати, зречення служити насильству. Я радий страйкові, але не радий походові.

Флора. Пролетаріят тільки тоді дає відчутти свою силу, коли показує її.

Дітрих. Буржуйська наволоч затремтить, почувши грім ходи робітничих батальйонів!

Зевбальд. Ви захоплюєтесь жестом. Суть не в зовнішньому. Порожні фабрики говорять більше, ніж найпишші паради. Коли ваші руки кинуть роботу, то держава впаде сама собою, а ваш беззбройний опір стане для салдат кращим прикладом, ніж ваш демонстративний вихід на вулицю.

Троц. Мені не раз доводилося страйкувати в моїм життю. Не так воно просто, щоб робітники тільки залишали машини та сиділи дома з жінками й дітьми. Їм треба бачитись і що-дня набиратись сили одне в одного. Інша річ, коли б уся справа була в кількох шагах надвишки. Тоді можна було би питати, хто довше витримає. Але ж ми страйкуємо за свій червоний прапор. То ж мусимо цей прапор розгорнути.

Флора. Добре слово ви мовили, товаришу Троце. Так гадає старий пролетар. Професоре, можете ви ще противитись?

(Кроки в сусідньому помешканні.)

Роза. Хтось іде.

Прецольд. Добривечір панству! Прошу вибачити, коли заважю. Але діло таке, що довше тут не можна.

Клагенфуртер. Була вже поліція?

Прецольд. Так, — ні, — власне не сама поліція. Пан Штраве приходив — з одним паном.

Шенк. З паном доктором Босеніусом?

Прецольд. Ні, цей був не з тих панів, що тут бувають. То, мабуть, хтось з пачальства.

Дітрих. Тепер ми знаємо шпига!

Прецольд. Ті пани спитали тільки, хто там ще є, і довели мені до відома, що може статись, коли я дозволю тут, у цій хаті, зібрання. Коли б панство побажало сидіти там, у їдальні...

Зеебальд. Ні, дякуємо. Ми зараз же йдемо.

Прецольд. Я прохав би тільки, щоб ви, може, не всі разом виходили — не так би впадало в око.

Троц. Можете не турбуватись.

Прецольд. Я не за себе. Але знаєте: не скажеш тепер, кому можна віри йняти. Я, пане професоре, дуже до вас прихильний. З того часу, як я втратив на війні свого сина, — мені відкрилися очі. Отже, коли можна, то я б радив, щоб пан професор пішов звідси останнім.

Шенк. Чому це так?

Прецольд. Пане Шенку, поки пан професор тут, поліція зайти не зважиться. А як він піде, то панство напевне переписуть.

Ласман. Хай і мене запишуть!

Флора. Дякуємо вам, пане Прецольде. Ми підемо не разом.

Прецольд. Отже, добраніч, панове!

Клагенфуртер. Ви пришлете нам кельнерку, щоб розплатитись.

Прецольд. Краще я пошлю її вам у гардеробну. Нє так буде помітно (*зникає*).

Дітрих. Тепер ми знаємо шпига, — Штравс!

Зеебальд. Від нього я цього ніяк не сподівався.

Лехарьов. Багато є такого на світі, чого ніяк не сподіваєшся. Але меншовики скрізь однакові.

Шенк. Стефане, ти підеш перший. Тобі найбільше загрожує.

Клаґенфуртер. Я не боюсь.

Шенк. Як що тебе побачуть — завтра ж заберуть. Найкраще тобі йти самому.

Роза. Ні, зо мною. Нас приймуть за парочку.

Клаґенфуртер (*сміється, бере її за стан*). А вже ж, Розочко, чи ж ми не пара?

Дітрих. Ого, а що скаже Рунд?

Роза. І твоя жінка, Стефане! На добраніч, — ми йдемо (*іде з Клаґенфуртером*).

Ласманиха. Ходімо, Ернсте! (*Ласмана підводять з канати, він вклоняється.*)

Шенк (*тим часом до Флори*). Ти ж ідеш зо мною!

Флора. Ні я піду з Ласманами.

Шенк. Чому ж це так?

Флора. Ти лишаєшся обробляти Зеебальда.

Шенк. Я сподівався, що ти сьогодні підеш зо мною.

Флора. Будь розумний, Рафаелю! Я прийду завтра рано до тебе, з самого рана. Думай про справу й роби, що маєш робити.

Шенк (*дає їй руку*). Добре! До побачення, до завтрього.

Флора. До завтрього. Робіть же як слід, Троце й Дітриху!

Троц. І ви також, Флоро! Вам, молодим, повинно так робити.

Дітрих. Е, й ми ще не старі, коли таке діло.

Флора. Ходім-но, Ласмане. Добраніч, товариші! У бій! (*Виходить з Ласманом.*)

Зеебальд. Але ж і кохання не забувайте!

Троц. Ото жінка! З тисячею робітників, як оця дівчина, я би перекинув світ догори ногами.

Лехарьов. Унас, у Росії, жінки дали найкращих борців за революцію. Вони були огнем руху. Наші сту-

дентки йшли на смерть сотнями, немов би вмирати — було для них звичайнісіньким ділом.

Шенк. А у нас Флора, на жаль, може одним одна.

Зеебальд. Та це ж не на віки. Гарний приклад створює наслідки. Для волі до добра одного серця мало. Через уста одної людини вона переходить до другої. Ідеал поволі розвивається сам із себе.

Шенк. Але тоді, коли він стає ділом.

Троц. Коли б лишень освічена молодь зрозуміла нарешті дух часу!

Дітрих. Студентство? Оце вошине парубоцтво! Там з лихтарем треба шукати чогось путнього.

Зеебальд. На жаль, це так. Академічна молодь у Німеччині втратила ідеал. Культ сили зіпсував її.

Шенк. Вони буржуї — от і все.

Лехарьов. Дозвольте висловити свою думку. У нас, у Росії, студенти й студентки були носіями великих ідей. Це тому, що в нас душили інтелігентність, бо ж вона була небезпечною дикунству. В Німеччині ж студентство бореться вже не за за інтелігентність, а за інтерес.

Троц. За капіталістичний інтерес.

Лехарьов. Я саме це й хотів сказати. Тутешні студенти, це не такі студенти, як у нас, з вогнем палкої молодости. Ні, це просто собі майбутні лікарі, майбутні вчителі, майбутні судді, майбутні дипломати. Тим то в Німеччині студентство й не революційне.

Зеебальд. Я сам спостерігав подібне. Війна геть зіпсувала нашу молодь.

Троц. Тільки буржуазну молодь. Пролетарська молодь усовує її.

Дітрих. Завтра побачимо скільки студентів вийде на демонстрацію.

Шенк. І скільки естетів та естеток зо «Спілки Нових Людей».

Троц. Час, мабуть, і нам уже йти. Ходім, Дітриху!

Дітрих. Крізь шпигунську загорожу Штравса й компанії. От банда!

Троц. І ти з нами, Рафаелю?

Шенк. Ні, я почекаю ще. Я піду сам.

Дітрих *(вклоняючись)*. Ми ж усі побачимось завтра після обід!

Зеебальд. Не ждїть на мене, друзі.

Троц. Ні! Ми ждемо на вас, напевне! Добраніч!
(Виходять з Дітрихом.)

Шенк *(ходить з краю в край, спиняється врешті перед Зеебальдом)*. Ви все ще не вирішили?

Зеебальд. Коли б ви примусили мене зараз рішити, то я сказав би: ні, не прийду.

Шенк. Але це ж ще не остання ваша постанова?

Зеебальд. Я хочу це питання ще переспати. Прийдіть до мене завтра в обід, я вам відповім!

Шенк. О котрій годині?

Зеебальд. О першій, скажїм, — гаразд?

Шенк. Так треба?

Зеебальд. Дорогий Шенку, ви сердитесь на мене. Мені це прикро. Таким я вас ніколи не бачив. Так гостро й нервово. Ви, може розчарувалися в мені?

Шенк. Так. Я мав віру в одну людину. Це в вас. А тепер я бачу, що навіть, коли перед вами стає руба гостре питання, то ви не в стані відповісти ясно: за, чи проти.

Зеебальд. Ви мене не зрозуміли. Мій погляд на питання цілком ясний. Ви хочете, щоб я взяв участь у справі, якої я не починав. Отже, я мушу спочатку все зважити, щоб в'яснити собі, чи пошкодить це справі, якій належить усе моє життя, чи вийде на користь.

Шенк. Ах так! Ідея, переконання, свідомість — це все є. Вагання ж починається тоді, коли доходить до діла.

Лехарьов. Годі, товаришу! Ви говорите ріжними мовами. Як ви можете порозумітися? Завтра ви знатимете постанову напевне. Ідіть же зараз додому, товаришу Шенку, виспіться гаразд і скеруйте свої думки в напрямку: що, власне, — я маю робити? А чи прийде Матвій Зеебальд, чи не прийде — однаково!

Шенк. А ви самі, прийдете, чи не прийдете, залежно від того, чи прийде ваш пан професор?

Лехарьов. Я? Молодий чоловіче, яке мені діло до вашої волі й яке йому діло до моєї волі? Я маю свою волю. Я буду там, де пролетаріят: як що пролетаріят вийде по вулицю, то й я вийду разом з ним.

Шенк. Може б ви спробували довести йому, де йому місце?

Лехарьов. Або я його онікаю? Матвій Зеебальд сам має голову. Ідіть спати, товаришу, і розбирайтеся зо своєю совістю, як і він розбиратиметься зо своєю. А завтра побачимо.

Шенк. Але ж Зеебальд потрібний для успіху справи!

Лехарьов. Матвій Зеебальд так само потрібний для успіху справи, які потрібні ви, Рафаель Шенк, або я, Федір Володимирович Лехарьов. Кожен сам мусить знати, де він потрібний і скільки він потрібний. Найпотрібніший — це народ — революційний пролетаріят. А як народ сам іще не знає, що є потрібним, то й уся його справа без потреби.

Шенк. Я бачу, що всі ці балачки ні до чого. Добраніч! *(хоче йти.)*

Зеебальд. Рафаелю!

Шенк. Що ще?

Зеебальд. Ви не хочете мені подати руки на прощання?

Шенк. Ах, так певно. *(Подає руку.)* Сподіваюсь, що зможу й завтра. Добраніч, товаришу Лехарьов! *(Дає Лехарьову руку.)*

Лехарьов. Доброго сну! (*Шенк виходить.*)

Зеебальд. Яка сила в цій людині! Але — фанатик.

Лехарьов. Чого б варта була ідея, коли б вона не творила фанатизму! В таких людях, як Рафаель Шенк і Флора Северін, все майбутнє Німеччини.

Зеебальд. Тепер дозволь мені спитати твоєї поради. Чи буде з того користь, коли я виступлю перед масою і промовлятиму до неї?

Лехарьов. Як що почуватимеш, що ти корисний, то буде.

Зеебальд. Боюсь я, що це спричиниться до великого лиха.

Лехарьов. Пролиття крові — завжди нещастя, але ж може стати й великим добром.

Зеебальд. Ні, насильство — зло. Коли б я б пішов, я б міг тільки спробувати стати на перешкоді насильству. Але я бачу, що така спроба як раз може стати гаслом до насильства.

Лехарьов. Річ цілком можлива.

Зеебальд. Я бачу ясно — Шенк хоче насильства. Він зважився на все, а Флора Северін, здається, ще й помагає йому.

Лехарьов. Він тихий, але може стати диким звірем. Кров у нього аж клекотить зараз. Через свою хворобу він не шкодує власного життя. Здається мені, він безоглядно закоханий у Флору.

Зеебальд. І тобі це внало в очі?

Лехарьов. І вона його кохає, але тягне в царину духу. А це зриває його з колії. Для нього боротьба пролетаріату проти війни й за соціалізм — одночасно є його власною боротьбою, щоб стати вартим цієї жінки, а його праця на оздоровлення людства фанатизується стражданням од його власної хвороби.

Зеебальд. Я не маю охоти бути іграшкою його пристрастей.

Лехарьов. Як що не станеш ти нею, він знайде іншого.

Зеебальд. Зараз він здатний послати всіх на смерть.

Лехарьов. Такою й повинна бути людина, якій ідея дорожча за життя.

Зеебальд. Чудно! До цього часу він був моїм найвірнішим учнем.

Лехарьов. Ти думаєш, — він тебе зараз менше любить? Навпаки: я бачив, як він боїться за твою душу.

Зеебальд. Так, так, — щоб її врятувати, він міг би мене спокійнісінько зрадити.

Лехарьов (*розважно міркуючи*). Він міг би зійти з тебе кров'ю. Він міг би й дивитись, як ти сам сходиш кров'ю ради твоєї душі. Але зрадити тебе?

Зеебальд. Ходім, час додому. (*Підводяться й ідуть до виходу.*)

Лехарьов (*спиняючись*). Ні, Рафаель Шенк — не Юда.

Зеебальд (*ідучи*). Юда був, може, й не найгіршим спосеред учнів.

З а в і с а.

ДІЯ ТРЕТЯ.

Ранок другого дня. Хата Шенка. Кімната на горіщі. Похила стеля під дахом іде праворуч по-над маленьким вікном, на якому висять чисті занавіски. На підвіконню порожня ваза для квіток. В задній стіні праворуч вихідні двері з шпеньком для одежі. Посеред стіни шахва для одежі. Далі ліворуч простенький стіл для вмивання, коло нього цебро, чотирьохкутне невеличке дзеркальце. По лівому боці позаду двері до кухні. У кутку ліворуч кругла залізна піч з довгою трубою. Біля стіни ліворуч довга полиця з книжками. Посеред хати непокритий стіл і кілька очеретяних стільців. Попереду праворуч старенький дуже витертий шезлонг. На столі приладдя до писання й папір. Над ліжком висять без рямців малюнки з «Jugend'u». Під столом солом'яна мата. Ліжко розкидане.

Шенк (Без піджака, перед дзеркалом змиває останні рештки мила після гоління, утирається й зоває бритву в шухлядку стола для вмивання). Мамо!

Шенчиха (з кухні). Я, синку! Зараз тобі буде кава. А піч уже тепла?

Шенк. Так. Я розпалпв. Ти пришила розетку?

Шенчиха (Відчиняє двері зліва). Ось подивись. (Подає йому чорний сурдут.) На лівім боці — так?

Шенк. Звичайно, на лівім. Але, пожди. Треба одягти ще комірця. Так; на пальто теж треба розетку.

Шенчиха. Не турбуйся. Роза Фібіх дала цілих дві. Пальто в мене в кухні. Ну, кінчай — я несу каву (іде).

Шенк (Одягає комірць, нав'язує стрічку. Одягає сурдут, оглядає розетку перед дзеркалом. Гукає). Добре, мамо?

Шенчиха (приносить тацу з кофейником, чашками, хлібом, ножем, мармеладом і ставить на столі). Дай подивлюся, синку.

Шенк. Чп комірець як слід?

Шенчиха (смикає комірця). Отак, тепер як цяцька. Ходім же снідати.

Шенк. Ах, мамо, може б ти спочатку прибрала ліжко? До мене, мабуть, скоро прийдуть.

Шенчиха. Так рано?

Шенк. Я тобі зараз скажу, хто прийде.

Шенчиха. Ну, як хочеш. (Прибирає ліжко.)

Шенк (Оглядається по хаті). А цеберко! (Виливає змилки у цебро й виносить його геть.)

Шенчиха. Що то з ним сьогодні? (Вирівнює ліжко.)

Шенк (повернувся). А, тепер, мамо, можемо й каву пити. (Сідають до столу.)

Шенчиха (намазує хліб). Ну й мармелад же! Худобу хйба годувати, і то ще благай, щоб тобі його хоч за цю грішну ціну дали.

Шенк. Мамо, а чи не треба іще раз підмести, як гадаєш?

Шенчиха. Та я ж тільки вчора ввечорі замітала. Що це тобі наче Великдень? Що з тобою сьогодні?

Шенк. Як би ти знала, мамо!

Шенчиха. Ти — шибенику — чи не закохався? Сюди, мабуть, прийде твоя люба?

Шенк. Ні, так не можна називати Флору.

Шенчиха. Флора? Що це за ім'я таке?

Шенк. Флора Северін, так зветься моя... приятелька.

Шенчиха. Чи не та це студентка, що ти за неї розповідав?

Шенк. Та, мамо.

Шенчиха. І вона... тепер твоя?... Ви збираєтесь одружитись?

Шенк. Хто зна, що ще буде!

Шенчиха. Чи бач! Оттакої! І вона прийде сюди — до нас?

Шенк. Вона збиралась бути з самого ранку. Ех, немає квітів у вазі!

Шенчиха. Та що бо ти — де ж серед зими! Слухай, я тоді, мабуть, одягну свою крашу сукню. По-буденному наче ніяково.

Шенк. Лишайся так, мамо! Хай Флора бачить, що прийшла до пролетарів. Вона й хоче це побачити.

Шенчиха. І вона буде з вами сьогодні після обід?

Шенк. А як же ти думаєш? Вона ж писала й листівки.

Шенчиха. Он як! Не можна б і подумати, що їх писала жінка.

Шенк. Вона не така жінка, як інші. Вона живе й думає за-одно з народом. Вона хоче підняти його на повстання — на революцію.

Шенчиха. Слухай, Ральфе, революція — це ж щось страшне!

Шенк. Поки не буде революції, війна не скінчиться, мамо!

Шенчиха. Та й обридла ж бо ця війна. Коли воно правда, що ти кажеш, то й сама схочеш революції.

Шенк. Як що вдасться те, чого ми з Флорою хочемо, то матимем її ще сьогодні.

Шенчиха. Господи! Чи ж воно не небезпечно для тебе?

Шенк. Мамо? Коли б я не був кривий та хорий на легені, мені все одно була б велика небезпека. І тобі довелось би це терпіти.

Шенчиха. Ти надто мало дбаєш за своє здоров'я.

Тя знову рознервуєшся — а тоді, сам знаєш, причепиться кашель.

Шени. Що ти видумуєш? Я почуваю себе куди краще. Я сьогодні вночі ледве чи один раз кашлянув (*катикає*).

Шенчиха. А бачиш!

Шени. Та й нема чого про це думати. Коли я бачу Флору, я за свій кашель забуваю геть.

Шенчиха. Отак і з твоїм батьком було. Коли він був молодий і був дуже закоханий у мене, він цілими днями не кашляв. А коли ти народився, він з радощей мало не одужав совсім. І все ж чераз два роки його таки уклали сухоти.

Шени. Скажи, мамо, батько мій був справді соціалістом, чи ні?

Шенчиха. Та так, як тоді водилося. Він був у професійній спілці, а на виборах завжди стояв за соціал-демократичну партію. Взагалі ж він не дуже про це дбав.

Шени (*поглядає на годинника*). Як раз восьма.

Шенчиха. Звичайно, я не будила тебе. Раз страйк, то на роботу нема чого йти. А от ти ще не розповів мені про вчорашнє.

Шени. Ех, — я розеєрдився.

Шенчиха. Мабуть знову на тих художниць та пишних панів?

Шени. Ні, ті вчора хутко впилися... Військове начальство заборонило збори. Не на них, на самого Зеебальда.

Шенчиха. На самого Зеебальда? Як же це могло статися, Ральфе?

Шени. Та бач, він би мав сьогодні промовляти перед Ваксманівською фабрикою, і потім піти на чолі процесії. А тут враз — усякі вагання — та безліч «коли б» та «аби б».

Шенчиха. То що ж, піде він?

Шенк. Сьогодні він ще дасть відповідь о першій годині дня. Я б з охотою послав би його до чортів.

Шенчиха. Он як!

Шенк (*поглядає знову на годинника, титає головою*). Можна ще скибку хліба, мамо?

Шенчиха. З хлібом кепська справа, Ральфе. Я повитрачала мало не всі хлібні картки.

Шенк. Проте дай іще скибку. Може ще дістану десь пару карток. Сьогодні ж мені треба наїстись. Сьогодні роботи багато.

Шенчиха (*зігхає*). Ото хрест із цим хлібом, та й з усім іншим, правда! (*Мастить йому хліб.*) І часи ж!
(*Дзвоник.*)

Шенк. Дзвонять, мамо! Це вона: вона не знає, що двері в сіни не замкнені. Сиди, я відчиню. (*Виходить у вихідні двері.*)

Шенчиха (*швиденько пригладжує сукню, метушиться по хаті. Зовні чути голоси. Входять Шенк і Флора*).

Шенк. Так, сюди, прошу. Ось мама. — Це моя мати, Флоро.

Флора. Така, значить, мати в Рафаеля Шенка! Добридень, пані Шенк!

Шенчиха. Доброго здоровля, панно... а ім'я я таки знов забула.

Шенк. Флора мамо, — і не треба називати її панною.

Флора. А вже ж, я — товаришка.

Шенк. Роздягайся, Флоро.

Флора. А є в тебе ваза? Я принесла кілька троянд.
(*Дає їз йому.*)

Шенк (*розгортаючи папір*). Поглянь, мамо, які чудові!

Шенчиха (бере з вікна вазу, ставить у неї квіти⁴ нюхає). Яка розкіш! А Рафаель оце жалівся, що в нас нема квітів для вас. Поможі ж скинути пальто, синку!

Шенк. Ах, так! (Смикає незграбно за рукав жакет Флори.)

Флора. Та йди собі! (Скидає, дає йому жакет з кашкетом, він вішає на дверях.)

Шенк. Мамо, знайдеться в тебе ще чашка для Флори?

Флора. Я вже снідала. Не клопочіться, прошу.

Шенчиха (біжить до кухні). О, тут іще досить. Одну хвилинку.

Шенк. Я такий щасливий, що ти тут.

Флора (підставляє йому вуста). Мій милий друже! (Цілунок.)

Шенчиха (вертається, спиняється в дверях, схоплюється йти назад).

Шенк. Йди сюди, мамо. Ти бачила щось?

Шенчиха. Я? Ні! А що саме?

Шенк. Нічого, мамо! І тобі також, Флоро? Я не ховаюсь ні з чим перед нею.

Флора. Це гарно, хоч і рідко коли буває.

Шенчиха. Коли б тільки був він щасливий, — в тім вам вдячне завдання. (Наливає їй.) Хліба з мармеладом?

Шенк (присуває їй свій). Ось їж — цей я вже одіклав. Мамо, дай же Флорі молока.

Шенчиха. З твого молока?

Шенк. Звичайно. Іншого ж у тебе нема?

Флора. Мабуть, воно тобі прописане. Ні, милий, його я не питиму.

Шенк. Я п'ю в обід шклянку. Як що з нього забілити тобі каву, то мені буде втричі приємніше.

Шенчиха (приносить молоко з кухні. Тим часом

Шенк і Флора сидять мовчки, рука в руці. Вертається).
Отак. Ну, тепер порядкуйте самі й пробачте мені. Мені треба на ринок. *(Дістає з шахи хустку, напинається.)*
Посуд поставиш опісля на кухонний стіл, Ральфе!

Шенк. Не турбуйся, мамо. Йди собі спокійно.

Шенчиха. Може статися, що я забарюся. Я ще забіжу до Пепке та подивлюсь на її малятко. Вона того тижня родила.

Флора. Сусідка?

Шенчиха. Ні, вона живе далеченько. Вона моя хрещениця. Ну, мені треба бігти. Бувайте здорові, дітки. *(Виходить.)*

Флора. В тебе гарна мати.

Шенк. Чи не правда? Звичайно вона виходить на ринок не раніше, як пів на одинадцять. А до поліжниці тої вона йде тільки тому, щоб згаяти час і не зарано повернутися; щоб нам не заважати. А тепер поцілуй мене, Флоро.

Флора. Ще раз тільки *(цілує)* і досить. Згодом буде ще час щебетати. Сьогодні в нас серйозна справа. Нового нічого не чув?

Шенк. Ранішня газета не вийшла. Може телетрами вивішено?

Флора. Тільки відозви вищого командування й професійних спілок: перестороги, вмовляння, погрози — той їхній звичайний тон!

Шенк. А що чувати з подробиць на фабриках?

Флора. Я зустріла Фібих. У Ваксмана страйкують усі. В Бартельса й Мозера частина, кажуть, на роботу вийшла.

Шенк. А в Моторовій компанії?

Флора. Ще не знаю. А як у вас у друкарні?

Шенк. Там я певний. Тих я добре обробив. Ти ж бачиш — газет нема! Це ж добрий буржуа відчуває найгостріше.

Флора. Отже, слухай. Сьогодні рано я вже скрізь оббігала.

Шенк. Сьогодні рано? Чи бач, а я тільки встаю.

Флора. Ти повинен себе берегти. Я була вже також у Троца та в Фішера. Справа йтиме так: о другій годині страйкарі сходяться коло своїх фабрик і йдуть звідти колонами — але без прапорів — до фабрики Ваксмана. Там шикуються похід. Прапори й плакати коло 1-ої години принесуть сюди — до тебе. Роздано їх буде само на місці.

Шенк. Чому так?

Флора. Щоб жадної групи не сіймали передчасно.

Шенк. Це ж вони можуть зробити і з групою без прапорів.

Флора. Але цього не буде. Бугай скаженіс тільки, як побачить червоне.

Шенк. А далі?

Флора. Похід формується по підприємствах і проф спілках у великому дворіщу фабрики. Там на вході, де вже край ґратам, є високий сірий чотирьохкутний камінь; ти ж там бував?

Шенк. Ти це про постамент, що на йому має стати брама?

Флора. Так. З цього каменя промовлятиме Зеевальд.

Шенк. Цього я непевний, Флоро!

Флора. Як то? Ти не полагодив з ним? Я на це покладалася!

Шенк. Я зробив, що міг.

Флора. І він сказав, що ні?

Шенк. Ані так, ані інак. Він побажав обміркувати це ще раз до сьогодні опівдні.

Флора. Це однаково, що й відмовився.

Шенк. Я думаю так само. О першій годині я маю дістати від нього відповідь. Але ж ти сказала, що в цей час тут зійдуться товариші?

Флора. Так. Троц, Дітрих, Роза з прапорами.

Шенк. Тоді я зовсім до нього не піду.

Флора. Може ще мені з ним побачитись?

Шенк. Ні, Флоро! Хай він собі як знає; він — людина гарна, але не та, за кого ми його вважали.

Флора. Що ж каже Лехарьов?

Шенк. Той прийде. Він казав, що ми з Зеебальдом оден одного не розуміємо.

Флора. Хто ж тоді промовлятиме?

Шенк. Один вихід — ти!

Флора. Мені здається — я не зумію. Може б ти?

Шенк. Я ніякий промовець — та й груди слабкі.

Флора. Чи може Троц?

Шенк. Той занується. Не може говорити перед багатьма людьми.

Флора. А Дітрих?

Шенк. То добрий хлопець. Але тут пишних фраз мало.

Флора. Я ще ніколи не промовляла перед масами.

Шенк. Але ж можеш! Ти все можеш. Ти маєш це зробити! *(Він бере її руки.)* Так же, Флоро?

Флора. Облесник! *(Цілує його. Стук. Вони одхилються одне від одного.)*

Шенк. Заходьте! *(Входить Клагенфуртер.)* Це ти, Стефане?

Клагенфуртер. Я, Рафаелю. Я втік з дому!

Шенк. Як це — втік?

Клагенфуртер. О 7-ій годині прийшов салдат і приніс повістку на призов. Я сьогодні маю о 8-й годині явитися в піхотну казарму.

Флора. Вже давно по восьмій.

Клагенфуртер. Вони мене вислідили вчора ввечорі біля «Хати». Ввесь час за мною йшли шпиги.

Шенк. Це все Штравс. Той тебе знає!

Клаґенфуртер. А то ж. Щоб позбутися мене на сьогодні. Бо ж оглядали тільки позавчора.

Шенк. Ач як та компанія працює! О 7-ій повістка, а в 8-й являться.

Флора. Добре, що не потягли вас одразу.

Клаґенфуртер. Певне, ніяк не думали, що я втечу.

Шенк. Одразу, вони тебе не шукатимуть. Лишайся поки що тут.

Флора. Я не стільки певна; я гадаю, що вони розіслали вже шпигів за ним скрізь і всюди.

Шенк. Навдаку, чи шукатимуть його в мене.

Флора. Може як раз у тебе. Ти думаєш, у них не списано приятелів революційного робітництва?

Клаґенфуртер. Куди ж мені йти? Що ви мені порадите?

Флора. Сьогодні після обід вам найкраще бути в масі.

Клаґенфуртер. Так, — було б тяжко мене там спіймати. Але доти?

Шенк. Найкраще б до якогось благонадійного буржуа.

Флора. Ось, я вже знаю! Йдіть до розведеної жінки, що в «Спілці Нових Людей» виграває на арфу на наших нервах.

Шенк. До старої істерички? Оце так думка! Стій, у мене її адреса. *(Дивиться в книжечку.)* Ось: пані Вера Адлер — я тобі занотую. *(Пише записку, віддає Клаґенфуртерові.)*

Флора. Дивіться лишень, щоб не спіймала вас у свої тенета!

Клаґенфуртер. Тоді краще зразу в казарму. *(Зовні кроки. Стук. Входить Дітріх.)*

Дітрих. Ага. Я так собі й міркував, що знайду отут цього втікача. Тобі, брате, треба негайно вирушати.

Шенк. Чому? Що сталося?

Дітрих. Я саме від твоєї жінки, Стефане. Там уже було двоє салдат, що мали тебе забрати. Потому я пішов був до себе: дивлюсь, а ці поганці йдуть по східцях з мого помешкання.

Флора. А вас не допитували?

Дітрих. Не знають вони мене на обличчя. Я зараз же назад і сюди. Певно й поліція вже шукає.

Флора. Чому ви так думаєте?

Дітрих. Бо я бачив, як оті хлопи розмовляли на вулиці з якимсь паном; він у хутрному пальті і страшенно подібний до поліцає. Витяг книжечку і дав, очевидно, нову адресу. Після того вони обидва пішли вниз по вулиці Гертруди, отже, мабуть, до Бравна або до Фербера.

Шенк. Еге, хлопче, — тоді найкраще тобі зараз же тікати далі, щоб не вскочити їм в обійми.

Клагенфуртер. Дітрих може йти попереду. Він їх знає.

Дітрих. Куди ж саме?

Флора. Та ми вже надумали: на дачу — до пані Адлер.

Дітрих (*сміється на весь голос*). Роскішно! Це вже, певно, вигадала наша Северін. Ну, старий, хоч доброго вина скоштуєш.

Клагенфуртер. А як там Марі, дуже стрівожилась?

Дітрих. Та що ж, — поревла трошки.

Клагенфуртер. Прокляття! В її стані!

Шенк. Не думай зараз за жінку. З нею нічого не скоїться. Думай про себе і не дай себе спіймати.

Клагенфуртер. Коли вони мене й спіймають, то сірої куртки я однаково не надіну.

Шенк. Ти це вирішив твердо?

Клаґенфуртер. Можеш бути певним. Хай ставлять до стінки, — знатиму хоч, за що вмираю. Салдатом не буду.

Флора (*Стискує йому руку*). Браво, товаришу Стефане! А тепер ідіть, Дітрих вперед! За вашу жінку я подбаю. Обіцяю вам це.

Дітрих. Тоді можеш не турбуватись, Стефане. З нею їй буде добре.

Клаґенфуртер. Це я знаю. Дякую щиро, Флоро. Отже, до після обід, сподіваюсь! (*Виходить з Дітрихом.*)

Флора. Ой, мабуть не обійдеться мирно.

Шенк. Працюють здорово. То правда.

Флора. Це свідчить, що вони ще певні себе. Незрозуміла спікота. Але — то й добре. На фронті не сховаєш, що робиться вдома. В кожному разі поразку буде прискорено.

Шенк. Ти гадаєш, що коли дійдуть звістки, то фронт повстане?

Флора. Цього я не думаю. Але ти ж знаєш, як говорять салдати в відпустці — всі покладаються на тил. Коли тут заворушиться, їх уже так легко не переконаєш, що тільки штурми й перемоги можуть їх звільнити з окопів. Коли наші земляки прочитають там, що тут страйк і що тут стріляють у робітників...

Шенк. А ймення заарештованих! Подумати тільки, як би було написано, що Зеебальд у в'язниці!

Флора. Так, це б зробило вражіння. А як що він все ж таки ухилиться?

Шенк. Боятися він не боїться.

Флора. Певно, що ні. Про свою особу він думає найменше. А знаєш що?

Шенк. А що!

Флора. Було б добре, коли б вони його все ж заарештували — хоч би він і не брав участі.

Шенк. Ти думаєш, що це можливо?

Флора. Немов би й ні. Але Штравс ненавидить його. А вся справа в руках саме Штравса й інших так званих робітничих ватажків.

Шенк. Думаєш, вони заявлять, що він провідця повстання?

Флора. Воно по суті так і є. Коли б не його діяльність, ми б не витягли робітників із фабрик.

Шенк. Та все ж вони не наважаться. Стій! Коли б його арештували, то вели б до в'язниці повз Ваксманівську фабрику. Може б визволити?

Флора. Фантазія, Рафаелю. Нісенітниця.

Шенк. Шкода! Ти вже поснідала, люба? Можна прибірати?

Флора. Дякую. Прибірай, я більш не їстиму.

Шенк (*становить посуд на тацу*). Одну хвилинку!
(*Виходить у кухню.*)

Флора (*Проводить його очима, зігхає тяжко*). О, Господи! (*Підводиться, йде до хаті, сідає на крісло, підносить хусточку до очей, плаче.*)

Шенк (*Повернувся з кухні, кинувся до неї*). Флоро! Ти плачеш? Що тобі? (*Стає навколішки перед нею, цілує їй руки.*)

Флора (*проводить рукою по його волоссю*). Вибач, любий, я все ж лишень слаба жінка.

Шенк. Та що тобі все таки?

Флора (*В слъозах*). Будуть убиті й поранені. Гарних людей позамикають у яму. Тяжко за все це відповідати.

Шенк (*Безпорадно*). Не падай духом — держись!

Флора (*Обіймає його шию рукою*). Рафаелю, ми умовились довіряти одне одному. Перед тобою я не криюсь, що мені важко. Тільки перед тобою.

Шенк (*цілує її палко*). О, я знаю, ти добра!

Флора (*підводиться, стоячи*). Ні, не хочу, не хочу! Нам треба бути дужими, мені й тобі треба бути витревалими!

Шенк. Ти ж гарна, Флоро! Яка ти гарна! (*Обіймає її. Дзвоник.*)

Флора (*посміхаючись*). Чуєш? Нам уже вдруге нагадують, щоб ми не захоплювались. Іди — одчини двері.

Шенк. Не дають і п'яти хвилинок щастя. (*Йде до коридору. Двері лишаяються відчинені. З-зовні.*) Це ви, пані Ласман? Прошу, заходьте.

Ласманиха. Я вам не заважаю?

Флора. Ні. А може, це вам треба щось сказати Шенкові без мене?

Ласманиха. Ні, ні. Але я, просто, не знаю, до кого мені звернутись.

Шенк. Що сталося? Ви схвильовані, пані Ласман! Сідайте! (*Підсовує їй стільця*).

Ласманиха. Господи! Помогти ви мені однаково не зможете — хіба що порадите щось.

Шенк. То кажіть же. Що сталося?

Ласманиха. Ви знаєте, як мені оце живеться з пенсією інваліда в кілька марок, зо сліпим чоловіком та з шістьма дітьми...

Флора. Вам скрутно пані Ласман. Цьому ми вже дамо раду.

Ласманиха. Так, бачите — оце з платою за хату — наш Лені був хорий останньої осені. Отже, ми три місяці не платили грошей. Я вже прохала й прохала хазяїна, щоб він іще почекав трошки... Але сьогодні, — сьогодні рано — нас виселяють.

Шенк. Виселяють? Тепер же ніхто не має права виселяти.

Ласманиха. Хто не має, а хто й має. Багаті вже знаються на своїх законах. Ото ж маємо заплатити до

сьогоднішнього вечора 78 марок, або ж завтра вранці геть з хати.

Флора. 78 марок! Треба мені подбати, щоб добути ті гроші. А хазяїн не погоджується взяти поки що частину?

Ласманиха. Я вже йому давала 20 марок, а він каже: завтра 1 лютого, так цього не стане й на новий місяць. Йому просто кортить нас вигнати — з дітьми. Ніхто не хоче мати дітей у домі.

Шенк. Ось «благородний» вплив війни.

Ласманиха. Та коли трошки грошей у мене й є, то не думаєш про хазяїна. Дітям даємо молока обмаль — більшеньким то й зовсім не перепадає. А що на картки дають, то з того хиба з голоду вмерти.

Флора. То так. У нас продовольча організація зразкова.

Ласманиха. Ото ж бігаєш, де б чого добути, а з тебе сім шкур деруть. Посамперед — дітей нагодувати. До того ж і одягнути та обути, а воно все дорожчає.

Шенк. І гіршає.

Ласманиха. Два тижні тому чоловік ізняв окуляри — хотів витерти око, а мене саме не було. Після шукав їх по столу та зсунув і розбив. Скільки вони коштують тепер, оті чорні?

Шенк. За них має заплатити держава.

Ласманиха. Ні, не хоче, — він, мовляли, розбив їх з власної необачності. Немов би це він винний, що сліпий!

Флора. Зараз, однак, треба зміркувати, що робити проти виселення.

Шенк. А що ж чоловік каже?

Ласманиха. Ох! із ним хоч і не балакай. Він каже, щоб я й голови собі не морочила. Сьогодні, мовляв, революція — тоді, каже, побачимо, хто вилетить, чи ми, чи сам хазяїн. Він ніби здурів зовсім.

Флора. Найкраще буде, як я піду оце з вами та й візьмуся за вашого хазяїна.

Ласманиха. От коли б ви це зробили!

Шенк. А ви гадаєте, що це pomoже?

Ласманиха. А вже ж! З нами, пролетарями — вони думають — можна се робити. Коли ж хто інший з ними балакає, то їм теж не охота бути звірьми. Це завжди так.

Флора. Гарзд. Дай мені жакет, Рафаелю, прошу.

Шенк. Одкласти цього не можна?

Флора. Прощу. Таких річей не відкладають!

Шенк. Правда твоя. Вибач!

Флора. Звідти я піду до Клагенфуртера, а опівдні буду знов тут. Отже, до побачення, Рафаелю.

Ласманиха. Я така рада, що зустріла вас, Флоро!

(Флора й Ласманиха йдуть. Шенк проводить їх. Чути зовні ще їхні голоси, грюкають зачинювані двері. Шенк входить. Бере в руку троянди й підносить до вуст. Одчиняє вікно, підставляє стільця і витиляється, щоб подивитись на вулицю. Зачиняє знову вікно, відсуває стільця. Порається біля печі. Стук.)

Шенк *(схоплюється до дверей).* Мамо, це ти? Заходь, Флори вже нема. *(Одчиняє двері і стикається з Зеебальдом.)* Ви? Це така несподіванка для мене!

Зеебальд *(подає йому руку).* Добридень, Рафаелю! Я не мав права сьогодні ждати, щоб ви прийшли до мене. У вас, мабуть, діла й без того досить.

Шенк. Та я й не прийшов би.

Зеебальд. Я так і думав. Ви таки страшенно впертий.

Шенк. До півдня нам треба було зробити всі розпорядження, не числячися з вами. Отже, коли б ви все ж таки схотіли бути з нами, ви б і самі знайшли дорогу до Ваксманівської фабрики.

Зеебальд. Прикрє слово!... У вас однак, тепло, дорогий друже. Можна роздягтися?

Шенк. О, вибачайте! *(Схоплюється допомгти.)*

Зеебальд. Дякую, залиште. *(Скидає пальто, вішає його з брилем.)*

Шенк. Сідайте, прошу.

Зеебальд. Мене привело... Рафаелю! Нам треба порозумітись. Тіней вчорашнього не повинно бути між нами.

Шенк. Шкода, не можу вас нічим почастувати. Стривайте! Хочете молока?

Зеебальд. Молока? Тоб-то, щоб у вас одняти?

Шенк. Ні — ні, одну хвилинку! *(іде в кухню).*

Зеебальд *(Сам. Оглядає кату, нюхає троянди. Шенк приходить зо шклянкою молока).* Дякую щиро. Троянди в січні?

Шенк. Це від Флори Северін. Хочете, беріть одну.

Зеебальд. Ні, троянди я в вас не візьму. Вони вам на здоровля. *(Прс.)* Ех! — тепер рідко маєш таку розкіш добре молоко!

Шенк. Ну — ви, значить, вирішили. Я дуже радий.

Зеебальд. Слухайте, Рафаелю! Я прийшов, щоб вас застерегти.

Шенк. Застерегти. Від чого?

Зеебальд. Я цієї ночі майже не спав. Наша коротка розмова вчора ввечері мене дуже стурбувала.

Шенк. Мене так само.

Зеебальд. От тому треба порозумітися. Ви розчарувалися в мені. *(Шенк мовчить.)* Я вас добре розумію. Ви говорили собі: ця людина поставила метою свого життя боротися проти війни. Вона цією боротьбою придбала собі любов і довіря народу.

Шенк. Не тим власне, а тим, що ви, не як інші па-

цифісти, не вимагали угоди між урядами, а звернулися просто до пролетаріату.

Зеебальд. Добре. Я завше так учив: хто від якогось стану річей терпить, той повинен цей стан змінити. Я казав салдатам: коли хочете миру — не воюйте! І робітникам: коли хочете свободи — не робіть на неволю. Тепер ви стоїте перед загадкою: в ту хвилю, коли робітники вперше роблять те, що я казав, я немов би ухиляюсь. Це вам прикро. Так, Рафаелю?

Шенк. Так!

Зеебальд. Тепер скажіть: вважаєте ви мене за боягуза?

Шенк. О, ні, — то я знаю, за себе ви боїтеся найменше.

Зеебальд. Я радий, що мені не треба боронитися проти такого обвинувачення. Далі: ви знаєте, що при всіх репресіях і розправах уряд мене не чіпав. Як ви собі це пояснюєте?

Шенк. Ви маєте велику славу. Ваші твори читають по всім світі. Коли ганьблять усе німецьке, то все кажуть: є винятки, посамперед, Матвій Зеебальд. Вас шанують скрізь, по всіх колах, навіть серед офіцерів.

Зеебальд. Ну, ті тепер далеко від мене.

Шенк. Так, але все ж поважають. Ще лишень кілька день тому я прочитав у одній газеті патріотичних підлиз, що хоч одни наш великий громадянин і помиляється прикро, але все ж його ім'я треба шанувати. Коли б вас зачепили, стався б великий скандал. Я не за ворогів кажу — на них генерали не дуже то зважають. Я кажу про скандал у всій Німеччині, і особливо — в нейтральних державах. Це було б однаково, як би в Бельгії посадили кардинала Мерсьє.

Зеебальд. Трохи не так. За Мерсьє нажили б конфлікта з Ватиканом.

Шенк. А з вашим арештом загинули б останні

рештки поваги до Німеччини. А цю повагу нашим політиканам за всяку ціну хотілося б зберегти. Можливо, їм колись потрібні будуть виправдання.

Зеебальд. Рафаелю! Ви надзвичайно розумна й освічена людина. — Ви друкарь — правда?

Шенк. Складаю у друкарні.

Зеебальд. З вами я можу інакше розмовляти, ніж з іншими робітниками. Я висловлю вам свого думку. Все це ще не причина для уряду — не чіпати мене. Ви тямите пишне слово: державна рація! Ці пани шанують її куди більше, а-ніж оту крихту моральної гідності. Вони далеко менше бояться за свою добру славу в світі, ніж ви думаєте. Отже, я не думаю, що вони вважають мою агітаційну діяльність за безпечні вигадки вченого.

Шенк. Але ж...

Зеебальд. Причина лежить глибше. Мені зараз доведеться говорити трошки метафізично. Ви розумієте це слово?

Шенк. Звичайно: надчуттєво.

Зеебальд. Приблизно так. — Ви щось мос читали?

Шенк. Я знаю вашу «Філософію любови до ближнього» (*бере книжку з полиці*) — ось вона.

Зеебальд. Тоді, значить, ви знаєте весь мій світогляд: заперечення насильства в будь якій формі і серед будь яких умов. Коли Толстой з Христом каже: не змагайся з насильством, то я кажу: не бери ніколи участі в насильстві і не дозволяй насильству підійти до тебе. То б то: не роби нічого, що викликає насильство! Коли мене ще й досі уряд не забрав, то я з цього бачу, що я лишився вірним своїй науці і що моя вимога, щоб не було насильства, не стала приводом до вчинення насильства.

Шенк. А припустім, що завтра або сьогодні уряд надумає щось інше тай заарештує вас. Тоді б усій вашій теорії капут. — Чи ж не так?

Зеебальд. Ні, — це було б лишень доказом, що я не як слід поведився. Я гадаю, що воля до добра, коли вона сповняє вщерть душу людини, сама виробляє засоби охорони, щоб не допустити до себе злого.

Шенк. Отже, кожен, кого ображають, сам цьому винний?

Зеебальд. Як що ви гаразд розумієте слово «провина», то так воно й є. В драмі, наприклад, говориться про трагичну: це, звичайно буває похибка, вчинена з найкращими думками, але така, що спричинюється до загибелі людини. Те, що ви, Рафаелю, з своєю великою любов'ю до людства й до миру не потрапили до інших у гурт, в казарму й на війну, це я відношу до тих засобів оборони, які ваша воля до добра несвідомо для себе в вас утворила.

Шенк (сміючись). То ж мені треба ще дякувати за свою криву ногу й хорі легені?

Зеебальд. Я певний того, що ваші легені ще видужають, коли за вашою допомогою серед людей настануть такі відносини, що можна буде жити. А ваша нога? *(Усміхається.)* Подумайте лишень: хіба вона заважає вам користатись з найвищої земної радості, яку тільки можна собі уявити? *(Нахиляється до квітів.)*

Шенк. Ні, це правда.

Зеебальд. Отже, бачите — тепер ви розумієте ділему, в яку поставила мене ваша вимога, щоб я брав участь у демонстрації Ця демонстрація — цього саме я й боюся — спричиниться до насильства.

Шенк. Ви могли б промовляти робітникам так, як ви думаєте.

Зеебальд. Від того діло іншим не стане. Все одно — це гра з огнем.

Шенк. То знаєте, що буде, коли ви не прийдете? Тоді з'являться партійні й профспілчанські ватажки —

пани Вебери чи Штравси, чи Тами, заспокоють маси на свій спосіб, одішлють назад до фабрик, війна йтиме, як і досі, а ті, що викликали війну, з своєю «трагичною провиною», і далі робитимуть свої гешефти з народнього лиха.

Зеебальд. Це все я й сам собі казав. Тому я й прийшов, щоб вас просити — благати: не доводьте до демонстрації. Робітники повинні страйкувати, але не давати причини до насильства. Рафаелю, мій друже, мій найлюбіший учню, — послухайтесь мене!

Шенк. Ні, не можу. Ніяк не можу. *(Кашляє.)*

Зеебальд. Можете. Добре діло вчинити завжди можна.

Шенк. Все зорганізовано до найменшої дрібнички. О другій годині робітники збираються перед своїми підприємствами.

Зеебальд. Отже, ще більше чотирьох годин часу. Ідіть зараз до найближчих товаришів. Почепіть на воротах фабрик оповістки, що демонстрація не відбудеться, щоб уникнути пролиття крові. Закличте робітників страйкувати далі....

Шенк *(Схоплюється)*. Ні, цього я не зроблю! Я сам пролетар — ви забули це. Я знаю, що робітники думають і хочуть, і почувають. Як ви гадаєте, що буде після цього? Завтра ж рано буде сказано, що всі відстрочення втрачають силу. Хто не працює — на фронт! Страйкбрехерів знайдеться досить!

Зеебальд. І цьому ви хочете запобігти демонстрацією?

Шенк. А чому б і ні? — Уряд побачить, що пролетаріят — сила.

Зеебальд. Отже, ви хочете насильства?

Шенк. Коли інакше неможна — хай буде насильство!

Зеебальд. Рафаелю! Рафаелю! Ви на кепській дорозі. Ви ж знаєте, в чіх руках уся зброя!

Шенк. Знаю, але я знаю також, де й знайти зброю.

Зеебальд. Одумайтеся, чоловіче! Невже ж ви хочете взяти на свою совість кров сотень мирних робітників, жінок і дітей?

Шенк. І це я понесу. *(Зеебальд півівся й стоїть зо стрищеними на грудях руками, спиною до вікна.)* Як що наше повстання скоротить війну хоч на один день, то воно врятує життя в десять раз стільком людям, скільки в найгіршому разі загине в повстанню.

Зеебальд. Які зважливі міркування! Ви ж хочете бути долею. Невже ж це наслідки моєї роботи?

Шенк. А то ж як! Гарними словами робітникам не допоможеш. Хто нам каже: не робіть на неправе діло — повинен знати, що він нас кличе на боротьбу. Це значить, не що інше, як викликати насильство. Коли ж я викликав насильство, то й протиставляю йому насильство.

Зеебальд. Отже, я — причина насильств? Рафаелю Шенку, — не може бути, щоб це була ваша щира думка!

Шенк. Я й гадки не маю вам докоряти за це. Ми, робітники, мусимо вам дякувати за це. Ви нам вказали дорогу, що нею ми повинні йти. Коли ж ми вже пішли нею, ми мусимо йти далі, хоч би ви нас і покинули.

Зеебальд. Але це ж жах! Невже ж я весь свій вік жив помилкою?

Шенк. Може. А як: чи й тепер все думаєте, що ваша духовна броня боронить вас від насильства з боку держави?

Зеебальд. Не глузуйте. Ця броня боронила мене доти, доки совість моя була чиста від насильства. Тепер я чую, що вона з мене спадає.

Шенк. Е, вам нічого й надалі не трапиться, як що ви сьогодні тихесенько сидітимете дома. Не турбуйтеся, професоре Зеебальде! Не ви будете винні в тім що сьогодні станеться, а робітники — вони поляжуть, підуть у в'язниці. І, так само, в війні повинні не капіталісти,

а тільки пролетарі, що гниють у брудних халупах: Ласмани, яким вибили очі. А справжні добродійні, цнотливі люде — це такі сухітні, як я, або ж ідіоти в домах для божевільних. У них є ота захистна одежка... Така ваша теорія?

Зеебальд. Ви знущаетесь, Шенку. Ви знаєте, що ви перекручуєте. Поки ви в такому стані, я не можу з вами розмовляти.

Шенк. Воно й цілком зайве. Демонстрація відбудеться — з вами, чи без вас. І я не одсилатиму робітників додому, а закликатиму їх до боротьби. Ви ж робіть, що хочете.

Зеебальд. Рафаелю! Я не сержуся на вас за те, як ви зо мною говорите — ви знервовані. Але коли лишитесь самі — поміркуйте, чи не робить вас ваша нечиста совість несправедливим до інших.

Шенк. Моя совість чиста.

Зеебальд. Так ви думаєте зараз! Прошу вас іще раз. Порадьтеся ще раз самі з собою, і не робіть нічого, за що згодом ви могли б собі тяжко докоряти. *(Лагодиться йти. Тим часом входить Шенчиха.)*

Шенчиха. Ось, Ральфе, я й знов тут. О, пан професор! Добридень, пане професоре! *(Дає йому руку.)* Ви самі завітали до мого хлопця?

Зеебальд. Добридень, пані Шенк! Ми мали невеличку розмову.

Шенчиха. Вам уже треба йти, пане професоре?

Зеебальд. Так. Я, очевидно, не діб'юся тут свого.

Шенк *(стояє мовчки позаду в хаті і слухав; бере порожню шклянку спід молока зо столу і несе її до кухні. Зачиняє за собою двері).*

Шенчиха. Що таке з Ральфом? Він тікає з хати.

Зеебальд. Пильнуйте його, пані Шенк! Негарне діло хоче він робити.

Шенчиха. Страйк і похід сьогодні? Ні, тут мені його не переконати. То він сам знає, то його діло.

Зеебальд. Ви не маєте на нього ніякого впливу?

Шенчиха. Та... не знаю. Він мені все чисто каже. Ми з ним як добрі приятелі.

Зеебальд. Ото ж. Це я помітив. Але певже ж ви не могли б удержати його від наочно нерозважних учинків?

Шенчиха. Нерозважних? Ні, мій Ральф не такий — цього я не скажу. А до його політики я не втручаюсь. Я просто собі слухаю, що він розповідає. Інакше це було б так само коли б він втручався в мою кухню.

Зеебальд. А чи не здається вам, що він зараз пробуває під чиймсь небезпечним впливом?

Шенчиха. Я вас не розумію; що ви хочете цим сказати, пане професоре?

Зеебальд. Ну так: він тепер приятелює з панною Северін; чи не думаєте ви, що з її боку може бути негарний вплив на нього?

Шенчиха. Пане професоре! Я його мати і бажаю йому щастя. Сьогодні вранці я вперше побачила його щасливим. Отже, я не знаю, що тут може бути негарного?

Зеебальд. Я хочу сказати, що вона, може бути, штовхає його на той шлях, яким він, може, з своєї волі й не пішов би.

Шенчиха. Це йому краще знати. Я цього не скажу.

Зеебальд. Але ж ви довіряєте мені? Ви ж знаєте, що я справжній друг Рафаелеві!

Шенчиха. Він за вас пішов би хоч в огонь. Але ви, пане професоре, так само як і я, не можете знати, чого йому треба. Він сам уже дорослий.

Зеебальд. Ну, я вже бачу, що ви цій справі мені не допоможете.

Шенчиха. Ні, пане професоре. Не сердьтесь на мене за це.

Зеебальд. Крий, Боже! Ваша любов до Рафаеля прекрасна і я не торкаюсь до неї. До побачення, люба пані Шенк!

Шенчиха. Бувайте здорові, пане професоре! *(Прощаються за руку. Вона випроводжує його, здивовано похитує головою, відчиняє двері до кухні.)* Ральфе! Чи не сховався ти там?

Шенк *(Входить).* Пішов уже?

Шенчиха. Ти з ним і не попрощався.

Шенк. Я не міг... Він тобі, мабуть, казав, щоб ти навела мене на розум?

Шенчиха. Як? Ти підслухав, чи що?

Шенк. Не треба було й слухати. Я й так знаю.

Шенчиха. Я, Ральфе, ніяк не могла зрозуміти, чого він хоче. То я йому сказала, що в твої справи не втручаюсь.

Шенк. Оце гаразд, мамуню!

Шенчиха. Він сьогодні якийсь чудний. Цілком інший, ніж завжди.

Шенк *(бігає схвилюваний по хаті, кашляє).* Так, мамо, іноді трапляється й розчаруватися в людині.

Шенчиха. Знову ти кашляєш, синку? Ти, мабуть, знервувався, поки розмовляв із ним?

Шенк. Так. Але ти мені скажи: що він іще казав?

Шенчиха. Щось невизначне. Але вкінці спитав: чи не має на тебе негарного впливу Флора.

Шенк *(Спиняється, стукає по столу).* Так я й знав! *(Бігає знову, кашляє дужче.)* Так я й знав!

Шенчиха *(біжить за ним).* Господи, не нервуйся так, синочку! Ось ти знову кашляєш! *(Стукає його по спині.)*

Шенк. Так... втягати сюди Флору! (*Сильний приступ кашлю.*) Мене... хоче розлучити... з Флорою! (*Падає на стільця від напруження, дихавиця душить його.*)

Шенчиха. Господи! — Пожди, Ральфе, зараз прийду — принесу тобі молока. Зразу допоможе. (*Біжить до кухні.*)

Шенк (*Махає їй рукою, кашель помалу зтихає. Він ще важко дихає.*)

Шенчиха (*Повертаючись з кухні.*) Молока нема. Чи це не Флора, часом, усе випила?

Шенк (*говорить іще напружено.*) Ні... ні, вона випила трошечки. Решту я віддав Зеєбальдові.

Шенчиха. Ральфе! Ти ж знаєш, що тобі казав лікар? Що-дня пити чверть літра молока!

Шенк. Нехай уже, мамо. Нехай! (*Стукають. Шенчиха йде до дверей, одчиняє обережно.*)

Тесендорф (*Входить шубі, в круглому брилі.*) Тут живе пан Рафаель Шенк?

Шенк (*Іде назустріч, хоче говорити. Йому заважає кашель, він силкується перебороти його.*)

Шенчиха. Так, це мій син.

Шенк. Я — що вам, будь ласка?

Тесендорф. Моє прізвище Тесендорф — поліційний радник.

Шенчиха. Чи не могли б ви зайти іншим разом? В мого сина як раз дуже кепсько з легенями.

Тесендорф. Я бачу і щиро спочуваю. Але це не має ніякого значіння... то-б-то, я хочу сказати... моє до ручення...

Шенк (*Переборов кашель.*) Мамо, вийди поки що звідси, прошу тебе.

Шенчиха (*Злякано.*) Добре, як хочеш, гаразд. (*Іде позові до кухні.*)

Шенк. Що вас привело до мене, прошу?

Тесендорф. Я сяду, як що дозволите. (*Бере собі стілець.*)

Шенк (*Стоячи*). Прошу — ви, здається, не поспішаєте?

Тесендорф. Одверто кажучи, я трохи стомився і прийшов сюди лишень з обов'язку. Я не сподіваюся знатити тут того, кого шукаю.

Шенк. Отже, ви когось шукаєте в мене?

Тесендорф. Так. Я маю доручення заарештувати військово-зобов'язаного токаря — Стефана Клагенфуртера, що мав сьогодні з'явитися до піхотної казарми, але, очевидно, ухиляється й тікає.

Шенк. Не розумію, при чім тут ваша візита до мене.

Тесендорф. З певних відомостей, що дістала поліція, ви — приятель зазначеного дезертира.

Шенк. Здається, нікому нема діла до моїх знайомств. Проте, я нікого в себе не переховую.

Тесендорф. Так, — так я собі й думав.

Шенк. Може хочете переконатися? Оце єдина чимала кімната в помешканню. Навколо — кухня й комірка, де спить моя мати. Це все. Моя мати може повести вас у льох, як що бажаєте.

Тесендорф. Прошу, пане Шенку. Ваше запевнення, що пана Клагенфуртера в вас нема, мене цілком задовольняє. Коли б я мав намір робити в помешканню трус, я сам би й не сходив на гору, лишень прислав би двох салдат, щоб його заарештувати.

Шенк. Отже, наша справа ніби скінчена?

Тесендорф. Я мушу в вас, звичайно, ще запитати: чи не знаєте ви, де перебуває дезертир — токарь Стефан Клагенфуртер?

Шенк. Коли б я це й знав, то вам сказав би.

Тесендорф. Цілком слушно, samozрозуміло. Я мусив

запитати лишень з формального свого обов'язку. (*Лишається, не встає, не зводить погляду.*)

Шенк (*Стукає нервово по перекладинці стільця, на якого він сперся, кашляє*).

Тесендорф. В вас щось з грудьми, пане Шенку?

Шенк. Вас цікавить стан мого здоров'ля?

Тесендорф. Вибачте. По-над усе інше я все ж таки й людина.

Шенк. Дуже приємно. Лікарь наказав мені якомога уникати небажаних розмов.

Тесендорф. Все ж подаруйте мені пару хвилин. Бачите, я прийшов до вас сам, хоч подібні арешти звичайно виконують другорядні урядовці.

Шенк. Як що ви хочете мене заарештувати, то скажіть, прошу, одразу.

Тесендорф. Та що ви! Про це нема й мови.

Шенк. Отже, я ніяк не бачу, чого вам іще од мене треба. (*Кашляє болізно.*)

Тесендорф. Пане Шенку, вам треба кілька тижнів спочити і відживити легені в санаторії.

Шенк. Я вас серйозне прохаю сказати, чого вам від мене треба і не витрачати на мене свого спечуття.

Тесендорф. Ви зо мною, як з ворогом, пане Шенку. А я не ворог. Мені хотілося би поговорити з вами цілком щиро.

Шенк. То про ж саме кінець кінцем?

Тесендорф. Про щось таке, що однаково цікавить зараз нас обох.

Шенк. То б то?

Тесендорф. Здавалось би, не тяжко й відгадати. Може вас наведе на стежку увага, що я в поліцайпрезидії керую відділом суспільного порядку. Сюди, ясно, належать усі гатунки страйків і масових виступів.

Шенк. Отже, ви прийшли сприводу страйку робітничого протесту?

Тесендорф. Посамперед сприводу демонстрації сьогодні після обід.

Шенк. Так, але що тут мені з вами... (*раптово стоплюючись.*) Пане ласкавий! Хочете здобути в мене якісь відомості?

Тесендорф. Відомості? — Ні, ми маємо їх уже доволі. Я хотів тільки мати вашу пораду.

Шенк. Поліція бажає мати від мене пораду?

Тесендорф. Я вам зараз поясню. Бачите, пане Шенку, ми, урядовці поліції, цікавимось не лишень фактами, але посамперед і особами. Така вже наша робота. Отже, ми — і це вже, очевидно, вас не здивує — як найкраще знаємо дійсних ватажків усього цього руку.

Шенк. Що в вас є шпиґи — це, звісно, не новина!

Тесендорф. Мені нема рації грати перед вами комедію. Отже, я знаю про вашу особу багато такого, що характеризує ваші погляди й настрої; здається, я досить добре орієнтуюсь у ваших бажаннях що до того, що має бути сьогодні після обід. Вам не було б неприємно, пане Шенку, як би уряд, або, скажім, військо сьогодні рішуче поставилось до робітників. Я уявляю собі ходу ваших думок: ви гадаєте собі, що кривава зустріч війська з громадянами в цю хвилю могла б породити на фронті і в тилу таку огиду до війни, що державі нічого іншого не лишилося б, як так чи інакше піти на мир. А може ви маєте й надію, що військо в останній момент не послухає команди, а це потягне за собою зараз же справжню революцію.

Шенк. Все це розповіли вам про мене ваші шпиґи?

Тесендорф. В значній мірі це й мої власні здогади. В моім фахові треба бути трошки психологом. Я вас спостерігаю вже дуже давно і до мене дійшло чимало ваших слів.

Шенк. Дуже приємно! — А все ж, якої ви хочете від мене поради?

Тесендорф. Пане Шенку! Наші бажання відносно цього діла не дуже різняться, — правда, що вони виходять з цілком протилежних інтересів. Ви хочете, сказати б, спробувати силу. І ми, хоч поліція, хоч салдати, так само готові спробувати силу.

Шенк. Мушу признатись, пане раднику, що для мене вся ця розмова надвичайно прикра. Може б, ви перейшли до справи нарешті.

Тесендорф. Я саме в середній справі зараз. Коли треба вже пускати кров, то, здавалось би, не надто багато, та ще й так, щоб усе не скінчилося гумористично, принаймні, — для вашої партії, для робітників.

Шенк. Отже, значить, генерал з одної армії приходить у ворожий генеральний штаб і наміряється укласти з ним план бою.

Тесендорф. Чому ж не інше порівняння? — Перед лицарським турніром ворожі сторони по-товариському встановлюють умови і зважують шанси.

Шенк. Робіть, що вважаєте за потрібне. Мені нема діла до ваших банальних жартів.

Тесендорф (Підводиться). Як хочете. Я вам хотів тільки сказати, що буде, коли ми якось не погодимось. Робітники поприходять з різних фабрик, вишикуються, буде роздано червоні прапори і хтось схоче промовляти, скажім, — професор Зеєбальд. Явиться сотня салдат. Лейтенант гречно підійде до промовця й скаже: прошу, пане професоре, пропустіть мене, будьте ласкаві!.. І, не давши сформувавшись процесії, він закличе людей розійтися. За ним салдати з рушницями на поготові. Ви гадаєте, що ваші робітники стоятимуть? Я гадаю що ні, але припустім, що не зараз утечуть. Що далі? Вистріл на сполох — і революція скінчиться. Цілком скінчиться, пане Шенку. Сконає сама собі на глум. Потім —

суд. Чи ви такого кінця бажаєте? Я такого й сам не бажаю.

Шенк (*Бігає зворушено по хаті, спиняється*). Професор Зеебальд не промовлятиме.

Тесендорф. То ж цілком однаково, хто це буде.

Шенк. Ні, не однаково (*після внутрішньої боротьби, наче махнувши рукою*). Пане раднику, я вам пораджу!

Тесендорф. Ото ж. Сядьмо ж. (*Сідають.*)

Шенк. Заарештуйте професора Зеебальда!

Тесендорф. Вибачте, пане Шенку. Я не маю ніякої охоти бути в вас дурнем.

Шенк. Я не піддурюю вас.

Тесендорф. Тоді дозвольте зараз же впорядкувати діловий бік справи. (*Виймає куверт з кишені.*) Ось маєте поки що 500 марок. Ось квиток, прошу.

Шенк (*Схоплюється, підводиться*). Що це? — Ви даєте мені гроші? Ховайте зараз же! (*Розмахує кулаками*).

Тесендорф. Мені треба впевнитись, що мене не піддурюють. Не можу ж я думати, що ви мені робите послуги за спасибі. Поліція хоче йти певним шляхом в кожній справі.

Шенк (*Різко сміється*). Ах, так — воно правда. (*Сідає.*)

Тесендорф (*Підсовує йому розписку*). Підпитіть ось тут, будь ласка. Можете бути цілком певні, що це лишиться абсолютною таємницею.

Шенк (*Іронично*). Розуміється! (*Підписує, ховає гроші з жестом огиди в кишеню. Кашляє.*)

Тесендорф. Може це дасть вам змогу лікуватись у санаторії.

Шенк. На що ці гроші буде вжито, прошу тим не клопотатись. Отже, я мушу розповісти вам свій план.

Тесендорф. Прошу дуже.

Шенк. Нема чого вам і казати, як робітники шанують Зеебальда. Коли б до нього наважилися доторкнутись, це стало б гаслом до виступу. Він, мабуть, не буде на місці демонстрації. Отже, ймовірно, що якийсь поміркований партійний ватажок заспокоїть маси і тоді весь виступ провалиться. Отже, заарештуйте його в його помешканню як ідеологічного керівника цілої справи, а коли маси зберуться в дворі Ваксманівської фабрики, проведіть його повз неї. Тоді ви матимете те, чого вам треба. Шлях до в'язниці все одно йде повз фабрику.

Тесендорф. А ви певні, що будуть спроби визволити його?

Шенк. Це ви лишіть мені. Як що вони цього самі не зроблять, я їх піджену.

Тесендорф (Підвівся). Гадаю, що ви маєте рацію. Отже, я мушу наказати військовим до цієї хвили не виступати активно. А коли б Зеебаль все ж таки прийшов?

Шенк. Тоді ви мусите забрати його й там.

Тесендорф. Я на всякий випадок прийду своєчасно. Ми можемо порозумітися вже на місці.

Шенк. Не думаю, щоб добре було нам з вами там розмовляти.

Тесендорф. О, не турбуйтеся, цього кожуха я не одягну.

Шенк. Ще одно: чи можете ви мені обіцяти, що крім Зеебальда нікого не заарештують?

Тесендорф. Безумовно, — Зеебальда нам цілком досить.

Шенк. А то ще й я тут, як вам треба ще якогось ватажка.

Тесендорф. Побачимо, пане Шенку. Отже, як що професор Зеебальд не прийде, то його рівно в чверть на четверту проведуть повз Ваксманівську фабрику. Це,

мабуть, усе. Отже, будьте здорові, пане Шенку. (*Простягає йому руку, але Шенк її демонстративно не помічає.*)

Шенк. Будьте здорові. (*Тесендорф виходить.*)

Шенк (*стоїть якийсь час непевний, а далі прочинює двері до кухні*). Мамо, дай мені пальто, прошу.

Шенчиха (*Приходить з пальтом*). Довга була візита. Ти йдеш, Ральфе?

Шенк. Так, я ще не виходив сьогодні. Мені щось стискує груди.

Шенчиха. Повітря в хаті дуже важке.

Шенк. Не жди мене обідати. Я по дорозі поїм чогось у народній їдальні.

Шенчиха. Ну, то йди собі. Ти сьогодні щось зовсім поганій.

Шенк. До першої години я повернуся. Бувай здорова, мамо! (*Цілує її.*) Повітря мені треба, свіжого повітря! (*Виходить.*)

Шенчиха (*розчиняє вікно*). І чого воно тут так душно?

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Та сама хата. Південь, близько перша година. Троянди стоять на вікні. Коло столу сидить *Шенчиха* й шие. Коло неї *Флора*, в кашкетці, пришиває до жакету розетку.

Шенчиха. От не думала я, що ви так спритно тямите орудувати голкою й ниткою.

Флора. Ви, мабуть, вважали мене за «синю панчошу»?

Шенчиха. Щоб зовсім, то ні, але ви ж усе працюєте головою.

Флора. Тим то я шию сама собі одягу.

Шенчиха. Не може бути! Оцю блузку ви самі пошили?

Флора. А вже ж! Сама надумала, сама скроїла, сама пошила. *(Одкучує нитку.)* Ну, революційний орден лежить добре.

Шенчиха. А, дайте ж поглянути на вбрання! *(Підводяться й підходять до вікна.)*

Флора. Гарна матерія? Тітка подарувала мені на Різдво.

Шенчиха. Так просто пошито й так гарно. *(Бере личко Флори в свої долоні.)* Ви ж любите мого Ральфа, правда, дитинко?

Флора. Так, він мені дуже подобається.

Шенчиха. Він у мене один, все для мене. Ви не повірите, який він хороший.

Флора. О, я це знаю.

Шенчиха. Тільки от, що хорий — він дістав цю хворобу від батька. Але я гадаю, що він іще видужає.

Флора. Звичайно. Чому ж ні? Він же ще молодий.

Шенчиха. Ви його не покинете за його хворобу, правда?

Флора. Кривий Боже! Як ви можете так думати?

Шенчиха. Бачите, з ним уже таке раз було. Тому вже рік мишув. Була в нього мила, гарна дівчина, Ганна її звали. Він хотів був уже з нею й одружитися, а тут вона його раптом покинула і пішла до другого. Хорого, каже, чоловіка мені не треба.

Флора. От гидота!

Шенчиха. Ох, і тяжко ж йому було потім. Він так рознервувався, що тижнями після того кашляв.

Флора. Зараз ніби не дуже зле з його грудьми?

Шенчиха. Сьогодні зранку було зле. Тут був професор Зеебальд...

Флора. Тут, Зеебальд?

Шенчиха. Так. Отже, Ральф мабуть страшенно знервувався. Він навіть не попросився з Зеебальдом. Я як раз повернулась додому — професор зо мною й балакав. Казав, що мені треба берегти Ральфа від вас.

Флора. Чи бач?!

Шенчиха. І коли я Ральфові це переказала, з ним стався страшенний випадок. А далі прийшов був іще якийсь поліцай і це його ще більше роздратовало.

Флора. Поліцай? Ах, це, мабуть, відносно Клагенфуртера.

Шенчиха. Не знаю вже. Він був довго, і після нього Ральф зараз же вийшов. Він завжди так, коли йому здавить груди. Походить годинку в парку — і йому краще. Та незабаром він повернеться.

Флора. О першій годині вже мають зібратися товариші. *(Дзвоник.)* Це, мабуть, вони.

Шенчиха. Троц і Дітрих до нас не дзвонять. Подивлюся. *(Виходить і вертається з Лехарьовим.)*

Лехарьов. Дома товариш Шенк? А, добридень, товаришко Северін! Я біг скільки сили, щоб побачити товариша Шенка.

Флора. Ми ждемо його що-хвилини. Чи є щось важливе?

Шенчиха. Сідайте ж, пане... пане...

Лехарьов. Дякую. Я однаково не лишуся, як що нема Шенка.

Флора. А мені ж можете розповісти!

Лехарьов. Чи є щось важливе? Так, щось дуже важливе. Революція відбувається проти програми, здається мені.

Флора. Тоб-то?

Лехарьов. В Моторовій Компанії робітники б'ються між собою, замість того, щоб бити по капіталістичному суспільству.

Флора. Хто б'є — кого?

Лехарьов. Скільки я чув, почалося зо спроби не дозволити страйкарським вартовим виконувати їхні обов'язки.

Флора. Поліція не дозволяла?

Лехарьов. Де там! Поліції й не видко, салдат теж. Та й для чого, коли наші ж пролетарі самі роблять їхнє діло!

Флора. Може б ви по черзі оповіли, що, власне, сталося.

Лехарьов. Чому ні? Сяду спочатку, дозвольте?

Шенчиха. Роздягайтеся, прошу, пане...?

Лехарьов. Лехарьов, будь ласка. Ми з вами вже знайомі.

Шенчиха. Так, я знаю, знаю. Тільки ім'я цього не затямлю ніяк.

Лехарьов (*скидає пальто, сідає на крісло, дістає цигарку*).

Флора. Не будемо курити. Шенк зараз прийде додому. Ви знаєте ж, його легені...

Лехарьов. Правда. Залишмо. Отже, я оповідаю. Ішов я біля одинадцятої години містом, — хотів подивитись, як воно зо страйком. Що робитимуть німецькі робітники? І от спочатку аж отетерів. Немов би на світі війни й не було ніколи.

Шенчиха. Як то?

Лехарьов. Коли йдеш іншим разом — усе аж сіріє, Салдати всіх ґахів. Сьогодні — жадного мундиру, наче військо розпустили.

Флора. Отже, очевидно, салдатам і офіцерам заборонено виходити на вулицю.

Лехарьов. Безумовно. Тоді я пішов до Ваксманівської фабрики. Все тихо. Ні один димар не курить. Кілька страйкарських вартових з розетками.

Флора. І нема поліцаїв?

Лехарьов. Жадного поліцая, жадного салдата. Мов вимерли.

Шенчиха. Чудно.

Лехарьов. Пішов далі до Бартельса й Мозера. Тут уже інша картина. Теж вартові; теж нема поліції — але видко, що є й такі, що працюють. Перед входом пролетарі — чоловіки й жінки — сперечаються з страйкарями. Роспитався: половина страйкує, половина робить.

Флора. Це я знала. Там чимало «християн» і жовтих.

Лехарьов. Гаразд. Люде казали, що після перерви на обід, де-котрі підуть. Пішов далі до Моторової Компанії. Як раз гудок на обід, і люде виходять. Точнісінь-

ко, як кожного дня. В робочих блузах, з забрудненими обличчями. Кілька купок, рух, розмови. Врешті я бачив, як купа людей оточила кількох і біла пролетаря з червоним значком.

Шенчиха. Біла! Це ж ганьба!

Лехарьов. Коли я підійшов, він лежав долі в крові. Я впізнав його. Це був товариш Бравн. Він теж приходив у «Спілку Нових Людей».

Флора. Звичайно. Бравн — гарний товариш.

Шенчиха. Він приходив частенько до Ральфа.

Лехарьов. Далі я бачив, як хтось промовляв до юрби. Це був редактор «Народнього Вістника».

Флора. Штравс?

Лехарьов. Штравс. Він перестерігав від насильств і казав, що підмовців уже буде покарано, а робітники хай їх не слухають і роблять своє діло. Тоді натовп розсіявся, і я зміг прочитати одну з жовтих оповісток, що їх було порозліплювано по фабриці: «Хто самовільно покине працю, звільняється з посади».

Флора. Не легко було б це зробити, коли б страйкувала вся фабрика.

Лехарьов. Що далі? Я пішов обідати до «Лебедя». Дорогою я роздивлявся: з двадцяти пролетарів червона стрічка хіба в одного. Міркував собі за обідом: що треба робити? І прийшов сюди.

Флора. Що робити? Здається, ясно.

Лехарьов. Ясно в програмі. Але як ви хочете виставити п'єсу, коли немає акторів?

Флора. Чи ви хочете цим сказати, що не відбудеться демонстрація? Коли в Ваксмана страйкують усі, у Бартельса й Мозера половина, та додати ще менші й дрібні підприємства...

Лехарьов. Звичайно, демонстрація відбудеться. Але вона буде на сміх невеличка. В місті чотиріста тисяч

мешанців, отже, — зо службовцями й дрібними урядовцями по-над сто тисяч пролетарів. А вийде, як що рахувати ще й багато, три тисячі душ.

Флора. З самого Ваксмана піде над чотири тисячі робітників.

Лехарьов. Отож навчіть мене, що таке пролетаріят. Я в Росії брав участь ще в початкові руху в 1903 році. Залишити працю — охоче; потім вони скажуть, що їх тероризували. А на вулицю виходить не більше як п'ята частина з усіх. Повірте мені.

Шенчиха. Це було б для Ральфа великим розчаруванням.

Лехарьов. Буржуазія знову розумніша за пролетаріят. Вона спокійненько діжде поки зберуться не дуже численні передові бойові лави революційного робітництва. Тоді звелить стріляти і забирати, кого тільки можна. Ну, тай пролетаріят навчиться згодом.

Шенчиха. Господи! Це ж страх!

Флора. Ви справді вважаєте, що буде стрілянина?

Лехарьов. Те, що на вулицях нема поліції й салдат знак недобрий. Проте, хто ж його знає.

Флора. Отже, ви хотіли порадити Шенкові зрестися демонстрації?

Лехарьов. Я нічого не зібрався радити. Та як би я міг радити? Я прийшов тільки сказати, що я спостерігав. Хіба я можу знати, чи не хочете ви, може, як раз цих наслідків у цій справі? Тепер я вам сказав. Решту вам самім знати.

Флора. Ви, мабуть, ще не знаєте, що вирішив професор Зеєбальд?

Лехарьов. Я його сьогодні ще не бачив. *(Стук.)*

Шенчиха. Заходьте. *(Входять Троц, Дітрих, Бравн — з перев'язаною головою, Фербер, Фішер, Роза Фібіх, всі в великих пакетами й довгими жертинами; взаємне привітання.)*

Дітрих. Ось знаки революції — куди скласти речі?

Троц. Покладім усе найкращо на ліжко.

Шенчиха. Прошу, куди хочете.

Фербер. Де ж Шенк? Немає дома?

Шенчиха. Він має зараз прийти.

Роза. Рунда ще не було тут?

Шенчиха. Поки що ні.

Роза. Він збирався зайти за мною сюди.

Флора. Вас, здається, такн добре потовкли, товаришу Бравне?

Бравн. Не дуже. Я стояв страйкарським вартовим на Моторовій Компанії.

Шенчиха. Так, пан... пан...

Лехарьов. Лехарьов, товаришко.

Шенчиха. Пан (*ковтає призвище*) нам уже розпо-відав.

Бравн. Ножем ударив один. Могло б бути гірше.

Дітрих. От страйкбрехерська банда! — Шкода, що мене там не було.

Троц. Ти мало що поміг би.

Дітрих. Це хто його ще зна!

Флора. Скільки ж ви всього принесли?

Троц. Сорок червоних прапорів і двадцять плакатів.

Дітрих. Можна ж і показати. (*Розгортає пакет з чотирьохкутними щитками.*) Ось «Геть війну!» Це ми причепимо до жертини. (*Причеплює.*) Хай читають насильники!

Роза. (*Розв'язує оберемок жертин, що їх полотно загорнені в папір угорі.*) Полотнища ж великі, як треба? (*Розгортає прапор.*)

Лехарьов. Чудовий червоний колір!

Дітрих. То буде картина, — га? Ось дивіться! (*Зчитує тексти з плакатів*): «Хай живе вільна Росія!» «Мир, воля, хліб!» «Хай живе міжнародне єднання трудящих!» (*Фербер, Фішер, Бравн біля ліжка, Троц, Дітрих, Роза коло столу, пораються біля прапорів і плакатів.*)

Флора. Дуже гарно зроблено.

Шенчиха. Ото Ральф зрадіє, коли побачить. Тільки, де це він так забарився?

Флора. А добре ви переховали Клагенфуртера, товаришу Дітриху?

Дітрих. Ах, так, я ще цього не казав. Не прийняла вона його, клята баба!

Флора. Не прийняла? А як же він тепер, все ж таки десь та переховався?

Дітрих. Мабуть, що так! Ми з ним розлучились. Він вважав, що безпечніш іти йому самому.

Троц. Певно ти так голосно ганьбив ту бабу, що аж люде спинялись?

Дітрих. Хотів би я бачити тебе на своїм місці! Зайшли ми туди вдвох. Одчинило нам оте жабеня, небіжка її, що вчора була з нею. А далі вийшла в коридор і сама шановна пані.

Роза. Значить, і в вітальню не пустила?

Дітрих. Де там! Ну, Стефан виклав, що йому треба. Тільки до 2-ої в неї пересидіти. То вони зиркнули одна на одну, так, ніби сам сатана намірився влізти в їхнє помешкання. Почала перше мала: «Ах, цього ж не можна! Ах, це було б так небезпечно для нас!»

Шенчиха. От так так!

Дітрих. А далі — стара. Що ми собі думаємо? А що, як прийде поліція? Я вже хотів їй дати, бісовій козі, але Стефан схопив мене за рукав, і ми заспокоїлися вже лишень на вулиці.

Флора. Гарна публіка, ті естетичні дами!

Шенчиха. То де ж він тепер сидить?

Дітрих. Він надумав піти до професора Зеєбальда.

Шенчиха. Господи! Професора він не міг застати, професор тим часом був тут, у Ральфа.

Лехарьов. Зеєбальд був тут? Що ж він, згодився?

Флора. Здається, ні. Шенка після того ще не було тут. *(Двері відчиняються, входить Шенк.)*

Шенк *(кашляє нервово).* А народу багато. Ага — прапори. — Ах, добридень, Флоро! Це добре, що ти тут. І ви теж, товаришу Лехарьов.

Лехарьов. Ви балакали з Матвієм Зеебальдом? Як?

Шенк *(кашляє дужче).* Нема де повернутись. Робіть краще в кухні. *(Відчиняє двері до кухні. Роза, Дітрих, Троц з плакатами виходять до кухні. Двері лишаються одчинені.)* Тебе поранено, Бравне?

Бравн. Невеличка сутичка на форпостах.

Шенк. Ти була в Ласманів, Флоро?

Флора. Була. Хазяїн не хоче нічого й слухати. Не знаю, що й робити.

Шенк. Залиш. Я маю пораду. *(Припадок кашлю.)*

Шенчиха. Що з тобою, синку? Ти страшенно стурбований.

Шенк. Це нічого. *(Збирає сили.)* Як ви дивитесь на стан речей, товаришу Лехарьов?

Лехарьов. Що я можу сказати? — Побачимо.

Шенк. Зеебальд, мабуть, зостанеться дома?

Лехарьов. Про це я хотів почути від вас. Здається, він був тут.

Шенк. Був, був. — Ні, він не сказав, що прийде. Думаю, що ні.

Флора. Ти так дивно нервовий зараз, Рафаелю. Маєш кепський настрій?

Шенк. О, ні! *(Кашляє.)* Нічого подібного. Тільки, от, багато народу...

Фішер. Ми зараз підемо.

Флора. Так? Тобі, власне, цього хотілося?

Шенк. Так. — Але тільки ти не йди. Лишайся тут.

Фербер *(Гукає до кухні).* Готуйтеся, ходім!

Дітрих (*У дверях*). Шенку, ти бачив плакати? Роскішно — га? То буде свято!

Шенк. Бачив, дуже гарні. (*Стук.*) Заходьте. (*Входить Рунд.*)

Шенчиха. Добридень, дорогий пане Рунде. Роза в кухні.

Роза (*в дверях кухні*). Зараз, Фрице, ми як раз згортаємо прапори.

Рунд. Я приніс дуже кепську звістку.

Флора. Що сталося?

Рунд. Клагенфуртера заарештовано.

Шенк. Ах, чорт!

Рунд. Й не мав права вийти на вулицю в формі. Суворо заборонено. Але треба було вас повідомити.

Фербер. Відки ти це знаєш?

Рунд. Й був у казармі, коли його привели. Вже дві години, як це було. Він odmовився одягти форму. А хотіли зараз же й одягти.

Бравн. Посадили в темну. Боюся, що добра йому не буде.

Лехарьов. Ось вам на сьогодні й гасло для робітників.

Флора. Це правда. Товариші! (*Всі, також і ті, що були в кухні, обступають Флору, яка з Шенком, Шенчихою й Лстарьовим стоїть на авансцені, праворуч.*) Товариші Клагенфуртер заарештований і зрікається служити у війську.

Дітрих. Браво, Клагенфуртер!

Троц. Його всяке зна. Він голова опозиції металістів.

Флора. Про це треба негайно скрізь повідомити. Таьим чином ми можемо виставити вимогу, що має місцеве, безпосереднє значіння.

Троц. Робітники мусять сказати: ми не почнемо роботи, доки не буде звільнено Клагенфуртера.

Лехарьов. Тепер у цілої справи і рука й ноги є.

Шенк. Нам треба його визволити.

Лехарьов. Визволити — це дуже хутко сказано. Тут треба знати, як поводитимуться салдати.

Рунд. Це річ цілком непевна. Чимало їх лає страйк, а особливо Зеєбальда.

Шенк. Але я думаю, що більшість кінець кінцем таки перейде до нас.

Флора. Хто може наперед знати? Але гаяти час більше не можна. Несіть прапори на місця. Повідомте зібраних, пошліть товаришів назустріч групам, щоб кожен робітник знав, що сталося.

Бравн. Можливо, що цим ми чимало ще кого завоюємо для страйку.

Дітрих. Марш, марш! — До зброї! *(Дітрих, Фербер, Фішер, Бравн, Троц, Роза беруть пакунки й жертини.)*

Троц. Ходім, Шенку, збирайся!

Шенк. Залиш мене на хвилинку! Я прийду своєчасно.

Фербер. На біса ж ми тягли сюди усе це діло?

Шенчиха. Лишіть його. Він сьогодні сам не свій. Побудьте з ним трошки, Флоро!

Шенк. Ми підемо разом, удвох, так?

Фішер. Властиво...

Троц. Лишайтеся, Флоро. Аби тільки ви своєчасно були на місці.

Флора. Гарзд.

Рунд. Пустіть мене наперед. Ходім Розо. З вами всіма разом мені вже ніяк неможна вийти в формі.

Роза. До побачення. *(Виходить з Рундом.)*

Дітрих. Так от. Кожний узяв свій вузол? Вперед, у бій!

Троц. *(Хлопає Шенка по плечу.)* Тобі сьогодні треба ще триматися, хлопче! Пам ти потрібний. А коли все перейде, ти матимеш уже час спочити як слід.

Шенк. *(З зусиллям усміхаючись.)* Сьогодні я ще триматимусь.

Бравн. Отже, рушаймо, товариші!

Фішер. Щоб все було пунктуально. *(Бравн, Фербер, Троц, Дітрих, Фішер виходять.)*

Шенчиха. Ральфе, може б ти трошки полежав зараз? Ти, ж, певне, багато ходив і стомився.

Шенк. Ні, мамо, мені добре, зовсім добре. Це тільки радість, що почалася справа.

Лехарьов. Нема чого турбуватись. Це в нього ніби гарячка перед іспитом.

Шенк. Так, щось подібного.

Шенчиха. Тепер мені треба до кухні. Я ще загляну сюди.

Флора. Скажіть, товаришу Лехарьов: може б ви згодились промовляти замість Зеебальда?

Лехарьов. Це з моєю вимовою!

Шенк. Ні, Флора мусить промовляти.

Флора. Це він собі забив у голову.

Шенк. Ти одна знаєш, у чім справа. Треба йти масою проти війська.

Лехарьов. Як що там буде військо. Як що воно не перехопить похід дорогою.

Шенк. Ні, воно прийде до Ваксманівської фабрики.

Флора. Ти знаєш напевне?

Шенк. Так. *(Павза.)* Поліційний радник мені це сказав.

Флора. Він був тут?

Шенк. Так. Він шукав Клагенфуртера.

Лехарьов. Він вам показав свою гру. Не зле!

Шенк *(Кашляє.)* Він натякнув.

Флора. То що ж він сказав?

Шенк. Він хотів знати, чи буде там Зеебальд.

Флора. Ти ж з ним не входив у розмову?

Лехарьов. Ви ж йому не дали відомостей?

Шенк (*Ніяково*). Ні, звичайно, ні. Але... (*стук*).
Заходьте!

Зеебальд (*Входить*). Ви ще тут, Рафаелю? Це добре.

Лехарьов (*йде йому назустріч*). Здоров був, Матвію!
Що ж воно буде?

Зеебальд. Про те боги знають. Я нічого доброго не передбачаю.

Флора. Ви прийдете?

Зеебальд. Так. Я ухвалив іти.

Флора (*Стискає йому руку*). Це добре, професоре.
Я дуже рада. Рафаелю, чуєш? Професор Зеебальд
прийде.

Шенк (*стойть зо схрищеними на грудях руками
біля пічки*). Нехай!

Зеебальд. Товаришу Шенку! Будьмо знову приятелями.
Сьогодні рано — то було зло. Забудьмо це. Ви мене переконали.

Шенк. Переконав! — У чім саме?

Зеебальд. В тім, що сьогоднішні події, кінець кінцем — діло моїх рух. Тому я не можу лишатись осторонь.
Будь, що буде.

Шенк. Що ж ви хочете сказати робітникам?

Зеебальд. Щоб вони трималися міцно й надалі.
Щоб одмовлялися робити на війну. Я їм покажу, яка буде їм честь, коли вони своїм мирним виступом переборють насильство.

Шенк. То б то ви хочете тепер, коли маса вже по-встає, виголосити ту саму промову, що її вона вже десять раз від вас чула?

Флора. Рафаелю!

Зеебальд. Що мені на це відповідати?

Флора. Професоре, є ще нові факти. Товариш Клагенфуртер сьогодні рано дістав наказ явитись на військову службу. Він утік. Його заарештували й хотіли зразу ж одягти в форму. Він зрікся, і зараз сидить в темній. Вам треба б пристосувати свою промову до цього.

Зеебальд. Це він зробив? О, це прекрасно, це прекрасно, це чудово! Так я виставлю його вчинок, як зразок для всіх робітників.

Шенк. Ні, це не все. Ви мусите закликати їх визволити Клагенфуртера.

Зеебальд. Так це було б уже проповіддю насильства! Цього я не зроблю. Цього я не можу.

Шенк. Тоді це зробиш — ти, Флоро, або ж сліпий Ласман.

Зеебальд. Рафаелю! Зречіться неможливого. Невже ж ви справді хочете на свою відповідальність погнати своїх клясових товаришів, таких самих робітників, як і ви, просто на смерть?! Хиба ж не досить горя й крові на фронті? Чи ж треба, щоб різали й убивали ще й тих, кого ще не вигнано на війну?

Флора. Але ж мирного походу через місто однаково не вийде, хоч би ви й не ставили перед демонстранцією певних завдань. Чи ж ви хочете кинути Клагенфуртера на призволяще?

Зеебальд. Ви, жінка, мусили б одсахнутись від такого жаху!

Лехарьов. Я добре розумію твій погляд. Я розумію також Флору й Шенка. Не в тім річ, що ти хочеш безумовно уникнути пролиття крові. І не в тім річ, чи схочуть шпиги зважитись на останнє. Річ саме в тім, чи схочуть демонстранти битися за майбутнє, чи навпаки, будуть обережні. Від цього залежатиме й те, що робитимуть салдати.

Флора. Ви ж не гадаєте, що салдати стрілятимуть будь що будь.

Лехарьов. Будь що будь не робиться ніщо в світі. Хиба ж салдати не пролетарі? Вони — плоть од пролетарської плоти і кров од пролетарської крові. Які одні, такі й другі. Як що вони побачать у робітниках рішучість, мужність, захоплення боротьбою за справу миру й свободи, то в них у самих оживе жадоба миру й свободи, то в них вистачить мужности для солідарности з робітниками. Коли ж побачать вагання, страх, обережність, то це стане для них ознакою того, що пролетаріят ще не цілком вільний від поневолення, самі відчують свою підлеглість і зроблять, що їм звелять офіцери.

Флора. Отже, від вас залежить, професоре Зеебальде, промовляти до робітників так, щоб вони забули страх і зважилися на останнє.

Зеебальд. І я мусив би закликати робітників до штурму на військову в'язницю, беззбройних робітників?!

Шенк. Ні, до штурму на арсенал, а звідти — зо зброєю на казарми й на замок.

Зеебальд (*Бігає нервово по хаті*). Ні, цього не буде. На це я не піду.

Шенк. Тоді краще лишайтесь вдома. Прийнамні, не будете перешкоджати!

Зеебальд (*Спиняється перед Шенком, ствицьовано*). Мушу вас прохати не говорити зо мною таким топом. Ви не маєте п'якого права закидати мені, що я можу перешкоджати рухові народу до миру. Сьогодні вранці ви мені вияснили, де моє місце, бо я був ініціатором цієї справи. Я пристав на ваше пояснення, я стоятиму там, куди мене кличе обов'язок, і робитиму там те, що вимагає од мене обов'язок!

Шенк. І може, остережете масу од негарних впливів.

Флора. Рафаелю!... Прошу тебе!

Зеебальд. Ах, ось де причина вашого гніву! Те, що я казав сьогодні вранці вашій матері?

Шенк. Він остерігав мене перед тобою, Флоро! Ти, мовляв, моя недобра доля.

Зеебальд. Цього я не казав.

Шенк (*В різкому вибухові*). Тут нічого прикрашувати, пане професоре! О, ви помиляєтесь, коли думаєте, що пролетаря можна водити на мотузочку, куди схочеш. Мені без діла ваше виховання — ви розумієте мене? Я знаю сам, куди належу. А що треба пролетаріятіві, я знаю краще за вас, куди краще!

Флора. Не нервуйся так, Рафаелю! Прошу! (*Кладає йому руку на плече.*)

Шенк (*випростується*). Пусти! Треба ж нам кінець кінцем ясно розібратися... з отим-о!

Зеебальд. Заспокойтесь. Я однаково знаю — ви гарна людина.

Шенк. Я ніяка не гарна людина. Але я знаю свій шлях — і шлях цей іде просто, пане професоре. Просто — хоч би й через трупи! Хоч би й через вас! Ви ще може й побачите таке. Мені нема ніякого діла до вашого цвірінькання. Хочете знати? — Я хочу, щоб пролилася кров сьогодні. Я хочу, щоб стріляли в маси. Пролетаріят повинен відчувти, що революція — не бал, що вона коштує крові — крові!!

Зеебальд (*Голосно, різко*). Залиште оці жахливі слова, чоловіче!

Шенк. Ага! Вони не дуже приємно брешуть, так? Але ви цього однаково не зрозумієте. Ви взагалі не можете мене розуміти. А чому саме! Я вам скажу: бо я пролетар, а ви — буржуа!

Зеебальд (*бере свого бриля*). Прощайте, Шенку. Сподіваюсь, що ви про мене думатимете інакше — може ще й сьогодні. (*Збирається йти.*)

Лсхарьов. Я з тобою, Матвію. (*До Шенка.*) Не треба заходити так далеко. Може ви й маєте рацію на сьогодні, але ви не повинні так говорити з Матвієм Зее-

бальдом. Як же нам боротися з капіталістами, коли між нами не буде миру? *(Шенк мовчить.)* Обміркуйте це собі. До побачення, товаришу Шенку! *(Подас йому руку.)* Товаришка Северін лишається, мабуть, тут?

Флора. Я гадаю, Рафаелю, що тобі б найкраще по-бути пів-годинки на самоті.

Шенк. Ти також ідеш?

Флора. Лягай, поспи трошки. Я скажу матері, щоб вона збудила тебе о пів на третю. Добре?

Шенк *(Дас їй руку).* Гарзд. Я трохи стомився. *(Зеебалд і Лехарьов виходять вперед.)*

Флора *(Дивитьсь їм услід, потім цілує Шенка).* Треба бути дужим, любий! Нам обом треба сьогодні бути дужими!

Шенк *(Цілує довго її руку).* Правда твоя.

Флора *(Відчиняє двері до кухні).* Мамо Шенк!

Шенчиха. Я, люба дитино.

Флора. Ми залишаємо Ральфа на деякий час самого. Але ж ви нагадайте йому рівно о пів на третю, щоб він наздогнав нас. *(Виходить.)*

Шенчиха. Може б ти ліг, синку?

Шенк. Ні, мамо, сядь до мене. *(Він розкриває похідне крісло так, що сидить у ньому одхилившись назад. Шенчиха присуває собі стільця.)* Мені треба сказати тобі, що в мене на серці.

Шенчиха. І ти одсилаєш свою Флору, а кличеш стару маму?

Шенк. Бач, вона все ж, може, не зрозуміла б мене.

Шенчиха. Звичайно, щоб кохання перейшло в довірря, на це треба чимало часу.

Шенк. Ні, ні! Я маю велике довірря до Флори. Я хочу їй теж сказати. Але тобі спершу.

Шенчиха. Кажи, це ж не буде щось нечесне.

Шенк. А про це я й хочу від тебе довідатись.

Шенчиха. Ні, це я знаю наперед. Нічого нечесного ти не зробиш.

Шенк. Мамо, ти досі все розуміла, що я робив?

Шенчиха. Завжди, скільки могла своїм хатнім розумом.

Шенк. А що б ти сказала, коли б я зробив щось таке, що було б подібним до дуже поганого вчинку?

Шенчиха. Що тільки подібне до поганого, може ще й не бути поганим.

Шенк. Я теж так гадаю, мамо! Але можеш собі уявити, людина мучиться тим, що вона зробила, хоч і вважає, що зробила гаразд!

Шенчиха. То воно, мабуть, річ у тім, що з того вийде. Тоді іноді стає видко, що зроблено було негаразд.

Шенк. Ні, мамо, — тут наслідків іще нема.

Шенчиха. Чого ж тоді мучитись?

Шенк. А от же!

Шенчиха. Мучишся тільки тоді, коли вважаєш, що зробив щось погане.

Шенк. Ось слухайте, мамо. Я зробив щось, бо я мусив; вважав, що так треба. Але для когось іншого, хто не знає, як воно там усе було і для чого воно було потрібно, мій вчинок здається за найгірший у світі.

Шенчиха. Ну, синку, я ж не знаю...

Шенк. Тобі й не треба знати. Я хотів тільки, щоб ти відчула, як воно в мене на душі. Бач, коли б я про когось іншого, хоч би найближчого друга, почув, що він зробив те, що зробив я, то я б не став і питатися, а просто сказав би — підлота! І ніколи не став би й балакати з ним.

Шенчиха. Синку, тепер мені просто моторошно.

Шенк. Я хотів знати, чи ти мене до кінця розумієш.

Мучишся тільки через те, що питаєшся сам у себе: як би я подивився, коли б хто інший зробив це. І не міг би я нікому потім роз'яснити — не міг би ніяк виравдатись.

Шенчиха. І перед Флорою не зміг би?

Шенк. Перед Флорою? Вона в моїм стані зробила б, може, так само. А може, й ні. Але чи зрозуміла б вона, коли б це зробив я?

Шенчиха. А чи ти зрозумів би, коли це зробила вона?

Шенк (*Міркує довго*). Не знаю, мамо. Думаю, — скорше ні.

Шенчиха. Може б тобі полегшало, коли б ти їй сказав?

Шенк. Коли все це минеться і буде добре, я їй скажу.

Шенчиха. Флора тебе напевне зрозуміє. Її наче небо тобі післало.

Шенк. Я сам так думаю. Але чи зможу я з нею отак про все розмовляти, як з тобою — цього я все ж іще не знаю.

Шенчиха. Чому ж ні, синку?

Шенк. Ох, мамо, ти й сама не знаєш, як то добре, що ти ніколи в мене не розпитуєшся.

Шенчиха. Це вже твоє діло, що ти мені хочеш сказати, а що ні.

Шенк. Мамо, дай я тебе поцілую! (*Вона схиляється над ним.*) Так. Тепер я знаю все, що хотів знати. Ти завжди в мене віритимеш, мамо?

Шенчиха. Ну звичайно, Ральфе!

Шенк. Навіть і тоді, коли всі, і товариші також, навіть Флора, мене осудять?

Шенчиха. Звичайно, й тоді. Я ж тебе знаю. Але ж того не буде, синку, правда ж ні?

Шенк. Хто може знати опівдні, що буде ввечорі?

Шенчиха. Зараз тобі краще, синку? Ти так оце знервувався...

Шенк (*Підводиться*). Мені зараз добре. Я скинув з душі тягар. Моя совість тепер чиста.

Шенчиха. В кого совість чиста, той, значить, гаразд робить.

Шенк (*Виймає троянду з води*). Ось, мамо, почепи собі. (*Пришпилює їй на фартух*.) Це від тієї, кого я люблю.

Шенчиха (*Цілує його в чоло*). Хай вона тебе зробить дуже, дуже щасливим!

Шенк. Ну, йди собі до кухні, чи що, і не міркуй більше про нашу розмову, чуєш? (*Одягає пальто*.)

Шенчиха. Сьогодні на вечерю маю щось гарне для тебе — три яєчка. (*Кивас йому, зникає в кухні*.)

Шенк (*Дивлячись за нею*). Люба, дорога! (*Збирається йти, пригадує щось біля дверей, вертається*.) Зброю! (*Позираючи на двері до кухні виймає похапливо з комоди бравнінг і ховає його. Швидко виходить*.)

Завіса.

ДІЯ П'ЯТА.

Після півдня того ж дня. Майдан перед Ваксманівською фабрикою. Її фасад (частину) видно ліворуч сцени. Велике дворище; навколо нього залізні ґрати на цементі; спереду вони доходять половини сцени. Де має стояти брама, ґратів немає. Браму намічено двома чотирьокутними каменями, з яких один стоїть самотно. З заднього плану навскіс у відкритий двір іде вулиця; по обох її боках лихтарі. Далеко ззаду видно будинки й димарі. Попереду ліворуч повз ґрати йде вузька вулиця. На задньому плані дере́ва з снігом, що ще лишився на них. Праворуч ззаду ріг будинка, з-за якого виходить на майдан іще вулиця; її загорожено трамвайним вагоном з розбитими шибками і дугою, що повисла вільно. Рейки ведуть через майдан. Трамвайного дрота пірвано. Праворуч назад будинки, попереду готель з гроном винограду за вивіску, східці показують вийстя. Дорога, що ліворуч попереду, йде у правий бік повз готель. У дворищу багато людей з червоними розетками. Червоні прапори й плакати. Купа людей оточила трамвайний вагон. На передньому плані, трохи праворуч група робітників, серед них *Троц, Дітрих, Фербер, Фішер, Бравн, Роза, Рунд* і трамвайний поводитир.

Бравн. Ні, дорогий друже, ви не можете жалітись, раз ідете в день, коли оголошено страйк.

Троц. Та ще й наїзжаєте просто на робітників.

Трамвайна поводитир. Я ніяк не сподівався, що мені раз-два й розіб'ють вагон.

Дітрих. Так страйкбрехерові й треба.

Трамвайний поводитир. Кожен жити хоче.

Трамвайна кондукторка (з розеткою, протискується *наперед*). Дурне! Я знаю, де мені бути в такий день. То й ти міг би залишити свій вагон.

Дітрих. Браво! Так, жінко!

Кондукторка. Мій чоловік три роки вже там. Двічі вже його поранено, а проте знову загнано — у Фландрію. Я насиділась отут з дітьми!

Троц. Ми ж усі пролетарі. Нам треба помагати одне одному.

Трамвайна поводитир. Нехай і так. Мені що. (*Відходить на задній план.*)

Кондукторка. Всі вони такі. Аби плата за день не пропадала. (*Ті, що були навколо, розходяться. З правого боку спереду виходять Зеебальд, Лехарьов, Флора.*)

Дітрих. Ага! Ось наші приятелі.

Лехарьов (*Озирається*). Ще менші, ніж я думав.

Троц. То нічого, то ж тільки початок.

Лехарьов. Навіть більше. Як що мрець поворухне хоч пальцем, то ясно, що його можна збудити.

Флора. Що то з вагоном?

Фербер. Наші його затримали. Пасажирів висадили, поводитир не хотів сходити, то його теж витягли і повибивали шибки.

Дітрих. Так. І дріт пірвали. З цими паскудами — страйкбрехерами інакше не можна.

Зеебальд. Неможна нікого силувати робити щось проти волі.

Бравн. Коли ж він просто їде на страйкарів!

Зеебальд. Насильство ніколи не є добрим засобом. Але що то в вас з головою? Ви поранені?

Бравн (*Сміється*). Так, інші вжили насильства, бо я стояв страйкарським вартовим.

Флора. Рунде, — вам у формі треба б краще ховатися в юрбі.

Рунд. О, тут скільки хочете салдат. Подивіться лишень.

Роза. То все більше поранені.

Рунд. Нічого. Як що все буде добре, вони мені нічого не зроблять.

Троц (*До Флори*). Що ж це Шенк? Він же прийде?

Флора. Звичайно! Він може прийти що-хвилини. Ми дали йому трошки спочити.

Бравн. Він сьогодні був зовсім не при собі.

Троц. Бідний хлопець! Його легені ніяк не одужують. І праця ж така: все біля каси, дихати отим олив'яним порохом.

Фербер. Та ще ці турботи сьогодні.

Зеебальд. На жаль, ще й я спричинився до того. Але гадаю, що гнів його не довго триватиме.

Флора (*Вбік, до Троца*). Чи всі знають про Клаген-фуртера?

Троц. Всі. Всі кажуть, що його треба визволити.

Флора. Це добре. (*Вертається назад до інших. Ззиду підходить Ласман поруч зо своєю жінкою.*)

Ласманиха. Ось усі стоять.

Дітрих. Ласмане, де ж твій прапор?

Ласман. Атож, дайте сюди червоний прапор! (*Мацає навколо руками.*)

Троц. Дадуть, Ернсте, підемо зараз у двір. Там лежить один для тебе — готовий.

Ласман. А прийшов професор Зеебальд?

Зеебальд. Так, друже Ласмане, я тут. (*Бере його руку.*)

Ласман. Він тут, Тільдо. Ми обидва підемо на чолі — і я понесу прапор. Це день щастя для мене. У мене такий настрій, ніби я верну собі очі сьогодні.

Зеебальд. Ніколи не треба втрачати надії.

Ласман. О, я щасливий! Хай живе свобода! Хай живе мир! (*Народ оточує групу.*)

Дітрих. Хай живе революція!

Ласман. І хай живе професор Зеєбельд!

Робітники. Зеєбальд тут, товариші! Матвій Зеєбальд!

Багато голосів. Слава Зеєбальдові! Слава! *(Чимало людей підбігає, оточує Зеєбальда.)* Слава нашому ватажкові! Слава!

Зеєбальд. Спасибі вам, друзі, але моя особа не має значіння. Нам усім треба робити на мир.

Голоси. Хай живе мир! Геть війну!

Флора. Вже третя минула. Треба ставати в лави.

Ласман. Мій прапор!

Троц. Так, ходім. Ходім, Матильдо! *(Усі йдуть до фабричного двору. Майдан порожній. Великий рух на дворі. З лівого боку виходить Штравс, що з-за рогу дивиться на все. Він помічас Тідкена самого на майдані.)*

Штравс *(підходить до нього).* Добридень, пане Тідкене! Ви теж тут?

Тідкен. А мені дивно бачити тут вас!

Штравс. Обов'язок! Мушу ж я спробувати стримати людей, щоб не наробили дурниць.

Тідкен. Ви вважаєте все це за дурниці?

Штравс. Гірше. За злочин.

Тідкен. Мені здається, що коли така людина, як професор Зеєбальд, стоїть на чолі, то це має бути добра справа.

Штравс. Ви тиха людина, пане Тідкен. Ви живете в своєму світі краси й мистецтва. То вам красні слова Зеєбальда, як мед. А я вам кажу — то дуже небезпечний інтриган!

Тідкен. Ви його, мабуть, не знаєте. Він усім серцем за робітників.

Штравс. Так? А ми — зрадники пролетаріату?

Тідкен. Я мушу вам чесно сказати: заклик партії й професійних спілок безпосередньо під погрозами генерала Ліхенгайма, мені дуже не вподобався.

Штравс. Ми мусили пояснити робітникам, що вони в цій злочинній справі а ніяк не можуть рахувати на свої організації.

Тідкен. Скільки я знаю робітників, їх це дуже прикро вразило.

Штравс. Зо скількома ж робітниками ви розмовляли? Та я знаю той сорт, з яким ви маєте стосунки. Я знаю, які в вас взагалі звязки з пролетаріатом.

Тідкен. Е, те що думаєте, того нема. Ці звязки я розірвав.

Штравс. І добре зробили. Але треба вам зрентися зносин і з Зеєбальдом. То такий шарлатан!

Тідкен. Але ж прошу вас, пане Штравсе! Така поважна особа!

Штравс. Що ви знаєте? Хто за ним? Кілька легковірних літераторів, не ображайтесь на мене за щирість: купка незадоволених істеричок і кілька зденерованих робітників. І кожний шанує його за щось інше: ви, естети, за його трансцедентальну філософієтику; старі калози — за те, що він лоскоче їхню пожадливість своїми містичними викрутасами, а покручі з робітників — за його манери анархічного ватажка.

Тідкен. Але кожний шанує його ідеалізм.

Штравс. Ви думаєте? Хотів би, щоб ви послухали, що кажуть салдати про нього.

Тідкен. Ви хочете сказати — офіцери?

Штравс. Ні, салдати. Вони добре знають, що тепер найперша справа — напружити всі сили, — вперед і до кінця! Знаєте, їм ця війна вже ось тут сидить, і коли хтось підходить як раз тоді, коли діло йде до кінця, та починає виголошувати пасивність, дезертирство, любов до

ворога, коротко кажучи, всі ті речі, що ведуть до невдач і затягають війну без кінця, то терпець їм уривається. От, що я вам скажу!

Тідкен. Але ж більшість їх уже не вірить у перемогу!

Штраус. Де-хто, — з тих, що заморочені тим балакуном. Але інші, величезна більшість. Вони йдуть до нас, вони мають довіря саме до нас. Хиба ж я один раз чув: коли б ото нам того клятого Зеєбальда в руки, — ми б уже його живим не випустили. *(З правого боку виходить Шенк, помічає обох, спиняється.)*

Тідкен. Ну, я б цього не думав.

Штраус. Звичайно, ганьбити справжніх робітничих ватажків — легко. Ми, хто з молодих літ робив непомітну роботу в партії, хто допомагав будувати організацію з самого її тяжкого початку, — ми знаємо пролетаріят, ми відчуваємо, де йому чобіт мулить. Цьому ви можете повірити. У нас досвід і ми знаємо, як повинно вести народ у ці скрутні часи, щоб він мав найменше шкоди. Реальна політика, шановний пане, ось що на порядку, а не фрази її такі сміховиська, як оце тут. Ходім хиба? Я хотів би трошки послухати навколо.

Тідкен. Ви хочете просто до фабрики?

Штраус. Ні, я постережуся. Момент ще прийде *(бере Тідкена під руку. Обое відходять назад).*

Шенк. *(Іде поволі далі, проходить повз готель. З готелю виходить Тесендорф у непримітній одежі.)*

Тесендорф. Пане Шенку!

Шенк *(Обертається).* А, це ви!

Тесендорф. Ходім сюди, тут нас не побачать. *(Вони стоять перед сходами, що їх закривають.)* Зеєбальд тут.

Шенк. Я знаю.

Тесендорф. Ну, що ж ви про це думаєте?

Шенк. А що мені ще думати?

Тесендорф. Прошу, не затягайте справи. Рівно о третій прийде військо. Салдати почуть арешти.

Шенк. Які арешти?

Тесендорф. Ну, Зеебальда і ще там кого.

Шенк. Ви ж мені обіцяли, що крім нього, не буде взято нікого!

Тесендорф. Ви пропонували й себе, в разі потреби. У відповідну хвилину ви мусите дати знак для арешту Зеебальда.

Шенк. Я? Чого ради? Робіть ви самі це чисте діло!

Тесендорф. Пане Шенку! Я маю од вас росписку.

Шенк. То ви думаєте, що маєте й мене? Можете одержати гроші назад, пане раднику поліції!

Тесендорф. Поліція не повертає назад закінчену справу. Ви ж сьогодні рано самі вважали, що в разі присутності Зеебальда, ми мусимо виробити новий план. Чи, може, ви вже хочете, щоб він одіслав робітників додому? Наперед ясно, як він говоритиме. Він буде стримувати.

Шенк. Ну, не знати.

Тесендорф. А вам треба наперед знати. Коли він сам буде закликати йти вперед, добре. Тоді нам зовсім не треба його заарештовувати. Тоді ми цим тільки пошкодимо собі. Отже, ви мусите наперед з ним побалакати: як що він буде гальмувати, дайте знак.

Шенк. Який же знак?

Тесендорф. Який небудь. Ви можете, наприклад, покласти йому руку на плече.

Шенк. Або хоча б поцілувати.

Тесендорф. Як хочете!

Шенк. Ні, ні! Це я так, порівнюючи. Гаразд, я покладу йому руку на плече.

Тесендорф. А тоді я відряжу салдат заарештувати його. От ви й зможете закликати своїх друзів на поміч.

Шенк. То вже само собою.

Тесендорф. Отже, можу я на вас покластися?

Шенк. Тільки не думайте собі, що я став тепер вашим.

Тесендорф. До ваших симпатій поліції нема діла. Але я вас попереджаю: Як що ви порушите угоду, тобто, як що ви самі злякаєтеся своєї сміливості, або ж як говориться, совість...

Шенк. Прошу не піклуватися за мою душу.

Тесендорф. Та я не піклуюсь. Я вам хочу тільки сказати; що війська прийде доволі, щоб оточити весь майдан. Думаємо вживати тільки ручної зброї. Але як що справа піде не так, як бажано, то для такого випадку стоять і кулемети, а в разі крайньої потреби й огнемети. Хто після того лишиться живим, буде заарештований. Тепер ви знаєте.

Шенк. Гарзд! *(Тесендорф зникає в вулиці, що ззаду праворуч. Шенк іде навскоси через майдан до фабрики. Кілька робітників ідуть йому назустріч, серед них Марія Клагенфуртер.)*

Марія. Я ось тільки годину, як почула про арешт. Господи! Коли б його тільки не розстріляли!

Шенк. Це ви, Маріє?

Марія. Слава Богу! Шенк! Ви знаєте, що посадили Стефана?

Шенк. Заспокойтесь. Ми його визволимо.

Робітник. Ми підемо до військового арештного дому. Клагенфуртера треба визволити.

Марія. Чи не може з ним чого скоїтись?

Шенк. Дурниці! Тільки не хвилюйтесь. Ідіть додому й заспокойтесь.

Флора *(Виходить).* Рафаелю! Нарешті! — Чого ви тут стоїте? Саме пора! *(Марія й інші розходяться.)*

Шенк. Де Зеєбальд?

Флора. Я його оце бачила. Як ти себе почуваш?

Шенк. Дякую. Я цілком здоровий.

Флора. Що ти скажеш на те, що нема поліції?

Шенк (*Поглянув на годинника*). Зараз прийде військо.

Флора. Як то?

Шенк. О пів на четверту нам виступати. Отже, вони можуть бути тут що хвилі.

Флора. Але звідки ти можеш це знати?

Шенк. Я знаю.

Флора (*Дивиться на нього гостро*). Рафаелю! Це мені незрозуміло. (*Чути, як дзигар б'є три рази. З-за дерев вибігають на майдан робітники.*)

Робітник. Салдати йдуть! Салдати! (*Метушня. З фабричного двору вибігають робітники. З'являються Зеєбалъд, Лехаръов, Дітрих, Троц, Ласман з жінкою; він несе червоний прапор.*)

Ласман. За мною, товариші! (*Ніхто не зважає на його.*) За мною!

Дітрих. Вперед, товариші! Перекиньмо вагон!

Багато голосів. Вагон! — Барикади!

Лехаръов. Безглуздя! Для чого будувати барикади, коли нема зброї!

Зеєбалъд. Я піду назустріч салдатам — поговорити з ними.

Шенк. Ні, професоре, залиште! (*Сила робітників кидається на вагон, пробує зсунути його з рейок. Чути маршеві кроки салдат з вулиці, що ззаду, праворуч. Лейтенант виходить перед трамвайний вагон. За ним Тесендорф.*)

Лейтенант. На — а — зад! (*Маса суне назад у фабричний двір. Кілька душ лишається перед ґратами, серед них Лехаръов, Зеєбалъд, Шенк, Флора, Троц, Дітрих. Салдати беруть рушниці до ноги. Шикуються перед*

лінією будинків. Лейтенант, коло нього Тесендорф, стоять перед вагоном.)

Троц (*Іде до салдатів*). Та невже ж ви стрілятимете в своїх товаришів?

Унтер. Геть звідси! Нема чого базікати!

Флора. Хочете ви напасти на беззбройних?

Салдати. Заткни пельку, свине!

Шенк (*Одводить Зеебальда вбік*). Тепер повинно спробувати.

Зеебальд. Що? Ви хочете погнати маси на цю орду?

Шенк. Ні, ви мусите зробити це! Тоді вийде.

Зеебальд. Ніколи! (*Шенк намовляє його, їх заступають інші.*)

Дітрих (*Стає на камінь при вході*). Товариші! Вони зважились випустити салдат на беззбройних робітників.

Голоси. «Сором!» «Геть!»

Дітрих. Але вони не насміляться стріляти в нас, коли ми розгорнемо червоний прапор! Згадайте товариша Клагенфуртера! Невже ж ми залишимо його в пазурах мілітарного хижака?!

Голоси. Ні! Ні! Визвольмо Клагенфуртера!

Флора (*Стає поруч з Дітрихом*). До арсеналу, товариші! Нам треба здобути зброю!

Голоси. До арсеналу! До арсеналу! (*Маса хаотично насуває й стає в де-якій частині на майдані навпроти салдат. В середині попереду Шенк і Зеебальд.*)

Шенк (*Витягає з кишені револьвера*). Ви бачите. Ви не можете стримати масу. Беріть! Беріть!

Зеебальд. Залиште собі свою зброю. Я не беру зброї!

Шенк. Благаю вас, Матвію Зеебальде! (*Кладе йому руку на плече.*)

Зеебальд. Ні! Нізачо в світі!

Тесендорф (з 6—8 салдатами до Зеебальда). Ось! Ось він! Цей усьому винний. Це професор Зеебальд. Арештую вас! (Показує свій мандат. Салдати хапають Зеебальда, штовхають його рушницями назад до середини.)

Зеебальд. Рафаелю! Рафаелю! Цього ви не повинні були зробити!

Шенк. Сюди! Сюди! Зеебальда забирають!

Дітрих. Визволяйте його! Визволяйте Зеебальда! (Чути команду. Салдати націлюються. Маса поволі одсуває.)

Дітрих. Беріться ж, хто не боягуз! (Хапає Зеебальда, пробує його витягти.)

Лейтенант. Огонь! (Випал. Маса кидається вrostіч. більшість у фабричний двір, багато до заднього плану. Салдати стріляють далі. Дітрих падає. Видко, як падають, тікаючи, люде. Флора схиляється перед ґратами. З заднього плану являється Штравс, що подає знак білю хусткою. Стрілянина переривається.)

Штравс. Досить! Не стріляйте! (З кола салдатів знову виштовхують Зеебальда. Тіло Дітриха лежить праворуч спереду. Троц і Фішер підходять до нього. Шенк сам хитається у нестямі.)

Троц (Скидає бриля, Фішер теж). Дітрих! Поляг за свою справу! Чом не випадо це мені, старому? Дивиться в небо, не бачить, що ми програли!

Фішер. Я закрию йому очі. (Закриває.)

Штравс (Тим часом розмовляє з лейтенантом). Пропустіть мене, я говоритиму.

Троц. І той тут?

Штравс (З каменя). Товариші! Вам нема чого боятися. Я подбав за те, щоб більше не стріляли. Звичайно, винних буде потягнуто до відповідальности. Вас підбурили. Партія попідкується, щоб не було покарано ні-

кого, хто стане завтра до роботи. Ідіть тепер спокійно до-дому. Ви бачили, що це не є способом скінчити війну. Вже не довго держатися, — майте довіря до своїх представників. Тоді скоро буде мир. *(Робітники поволі розходяться. Кілька прапорів стилено до ґратів, інші лежать долі. На передньому плані кілька душ, серед них Роза і Бравн поряються біля пораненої Флори.)*

Троц і Фішер *(підходять до них. Лехарьов стоїть зохрищеними руками коло ґратів; поблизу Зеебальд серед салдат; з нього глазують і загрожують йому. Шенк посередині сам.)*

Штравс *(Іде до Зеебальда).* Це діло ваших рук, пане професоре!

Зеебальд. За це ми не будемо говорити.

Тесендорф. *(Обходить майдан з кількома салдатами, показує на різних осіб, яких арештовують і ведуть на середину майдану. Стоїть їх уже чимала купка, багато ранених і салдат, серед них Рунд.)*

Шенк *(Дивиться нетямущим поглядом круг себе, схоплюється, кидається до Флори).* Флоро! Що тобі?

Флора *(тихо).* Мабуть, кінець прийшов.

Шенк *(схиляється біля неї).* Флоро!... Моя...

Штравс *(до салдат).* Он там того рудого візьміть, то перший підмовця!

Тесендорф. Стій! До пана Шенка не доторкайтесь. Він на службі в поліції.

Шенк. Неправда!

Тесендорф. Чи мені показати росписку?

Троц *(Одсахнувся назад).* Але ж... Цього не може бути!

Шенк *(Схиляється до Флори).* Флоро! Ти мене розумієш?

Флора. Я не можу тебе зрозуміти. Чому ти не довірився мені? *(Непритомніс.)*

Роза. Невже не буде лікаря? Ми ж не можемо так її покинути тут.

Тесендорф. Он того, старого, забирайте й того — з перев'язаною головою! Оту бабу. *(Уводять Троца, Бравна й Розу.)*

Шенк. Стій! Ви мені обіцяли, що нікого не заарештують.

Тесендорф. Поліція не зв'язується такими умовами. Мають значіння тільки підписані документи.

Троц. Геть зо своїм заступництвом. Стидайся, як що ще можеш!

Фішер. Юда! *(Всі з ознаками огиди розступаються перед Шенком, що точучись, іде вправо. З заднього плану наближаються санітари з ношами. Видко, як салдати розганяють окремі групи багнетами.)*

Ласман *(Проходить наперед з своєю жінкою).* Скажи, Тільдо, — багатьох убито?

Ласманиха. Я не знаю. Ходім, ходім. Ох, лишенько! Як завтра з помешканням!

Шенк *(Наздоганяє її перед готелем, киває їй мовчати).* Ось візьміть, Матильдо, на плату й на найближчий час.

Ласманиха. Ох, стільки грошей! *(Шенк затуляє їй уста рукою. Ласман відходить наперед праворуч.)*

Шенк *(Вибухає сміхом).* Тридцять срібляків! *(Він підходить до групи салдатів, що серед них Зеебальд.)*

Салдат. Троци йому череп, зрадникові народу!

Зеебальд. Я не зрадник. *(Дістає удар рушницею й спотикається.)*

Шенк. Не бийте його! Візьміть мене за нього! Це найкраща й найчесніша людина в світі!

Салдати. А цьому чого треба? А! Та це ж той, що зрадив своїх власних товаришів! *(Сміх, іржання.)*

Шенк. Матвію Зеебальде! Простіть мені!

Зеебальд. Ви не цього хотіли. Я знаю, Рафаелю! (Його з галасом відштовхують у правий бік. Видко, як він падає під ударами рушниць. Його волочуть далі.)

Унтер (до заарештованих, що стоять посередині майдана). Руки вгору! (Вони відходять з руками догори праворуч назад.)

Шенк. (Дивиться, як тіло Дітриха кладуть на ноші й несуть геть. Він стоїть перед східцями до готелю і бачить, як санітари ставлять ношу також біля Флори. Тільки там ще й є люде. Далі позаду лежать іще вбиті. Шенк виймає з кишені свого револьвера, відходить наперед праворуч із сцени. Зараз по цьому чути постріл.)

Флора (Опритомнює). Рафаелю! Дема Рафаеля?

Лехарьов. Може він ще прийде.

Тідкен (З правого боку. Заснався. Флору від його заступають ті, що її оточують). Жах! Який жах!

Фербер. Що сталося?

Тідкен. Салдати вбили професора Зеебальда, а Шенк ось там тільки що застрелився.

Флора. Умер? — Рафаелю! — Я так би хотіла його в останнє поцілувати!

Тідкен. Флоро! Ти!?

Флора. Іди собі! Йди! Що тобі до моєї смерти!

Лехарьов. Ідіть! Вона не хоче вас бачити зараз! (Тідкен відступає.)

Д-р Карфункельштайн (З'являється з лівого боку спереду, з записною книжкою в руці. До Лехарьова). Вибачте, прошу! Я хотів би звернутися до вас за інформаціями.

Лехарьов. Мовчіть, чоловіче!

Флора (Випростується). Не тратьте віри! Революція прийде! Комунізм... (умирає).

Лехарьов. Умерла!...

Д-р Карфункельштайн. Та невже ж ніхто мене не поінформує?

Фербер. Сто чортів! Чого вам од нас треба?

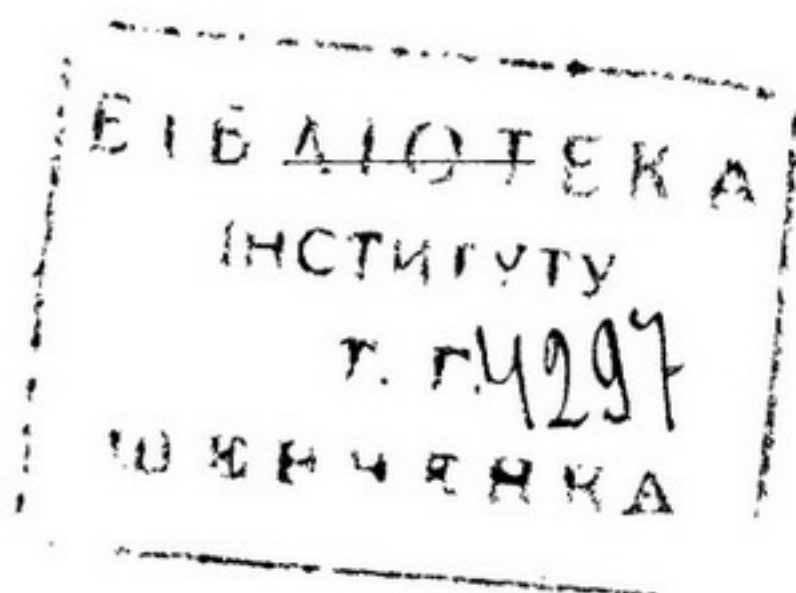
Д-р Карфункельштайн. Я доктор Карфункельштайн, прошу. Я кореспондент берлінської щоденної ранішньої газети. Мені треба до шостої години передати статтю, інакше вона опізниться до газети.

Лехарьов. Ви хочете знати, що тут сталося?

Д-р Карфункельштайн. Так, я був би дуже вдячний почути всі подробиці справи.

Лехарьов. Добре. Пишіть! Німецький пролетаріят уперше проляв кров за перемогу миру й свободи. Він ступив на хресну путь соціальної революції і своєю кров'ю підписав угоду зо своїми братами — борцями в Росії.

Завіса.

7р. 30к.

099702/2

